

MLADIKA

LETNIK ENAJSTI~LETO 1930

2

Kamnjarjev Jurij.

Spisal France Seljak.

3. Sovražnika.

Pred kavarno na trgu je stal majhen človek z uslužnim smehom na obrazu, z mežikujočimi očmi. Nad njim se je sklanjala sloka, dolga postava pol gosposkega človeka, ki je držal roke v žepih suknjiča. Bil je upognjen celo v kolenih, glavo je imel sklonjeno, gledal je na mozička zviška in ga ošteval z neizbranimi besedami, tako kot gospodar svojega hlapca ne ošteva. Jurij je prišel za njunim hrbtom; ni mogel ugeniti, zakaj gre. Le toliko, da je mozič radi dela zanemaril nekakšen popravek in da ni hlapec ne delavec tega človeka. Smehljal se je, hotel nekaj reči, a ga je vselej prehitela obilica sirovih besed.

»Govorim, napihujem si pljuča, a Vi se neumno režite. K vragu z Vami in z Vašo hišo! Če sem sprejel pozidavo, mislite, da bom tudi kihal za Vas. Sam pojdem, a pot Vam bom krvavo zaračunal. Pritožite se pri svetem Roku, če Vam drago!«

Jurija so besede rezale v meso. Glas mu je bil znan. Tri vojna leta so vstala oživiljena pred njim. Udaril bi bil mozič, ki je stal pred podjetnikom ko novinec pred narednikom. Stopil je bliže, visoko mu je zapel glas:

»He, ali smo pri vojakihi?«

Mozič in sloki gospod sta se ozrla, misleča, da se nekdo šali. Prvi ni opazil nejevolje in srda v Jurijevih očeh; rahlo je dvignil klobuk in pojasnil: »Ta gospod je bil v resnici moj narednik pri vojakihi.« Jurij ga ni videl ne slišal. Strmel je v obraz slokega človeka. Globoko udrte, s širokimi sencami obdane oči, blede upadla lica, velika usta z ostrimi zobmi. Jurij je videl nekoč naslikanega volkodlaka: zagrizen je bil v svojo žrtev, s kremplji na njenih prsih, s prodirnimi očmi. »Ali še vedno uživa ob sramoti in bolečini drugih ljudi?« Sloki gospod je opazil nevaren blesk v Jurijevih očeh, pomračil se je.

»Jurij Radovič?«

»Jaz sem, Dragotin Hvalica!« Juriju se je stisnila pest, najtežji spomin na vojno je odjeknil v njem. Nalašč je žalil: »Pri vojakihi smo Vas imenovali zelena jetika, tudi žolč.«

Odstopil je za korak, čakal, da Hvalica plane nanj. Rad bi ga bil udaril v obraz; hotel je, da se zavalita v prah in ga pomešata s krvjo. Hvalici je zaigral na obrazu nemiren smeh, iztegnil je roko in se mu bližal.

»Pustimo, kar je bilo pri vojakihi! Zdaj smo civilisti, to se pravi: ljudje. Servus! Kdaj si se vrnil?«

Pustiti, kar je bilo? Jurijev obraz se ni razjasnil, še bolj pomračil se je. Trikrat bolj živo je rastlo v njegovi duši najgroznejše, že napol pozabljeno, česar ni nikoli nikomur pravil. Človek, ki mu je ponujal roko in se nemirno smehljal, je bil prvi, ki ga je kdaj žalil. Pri kadru mu je ukazal poklekniti na tla in z zobmi pobrati gumb, ki mu je bil odletel od hlač. Vročega nedeljskega popoldneva je stala stotinja tri dolge ure na solncu temu človeku za zabavo. Sklinal jih je o polnoči na dvorišče. Umirali so od žeje; vode, ki so jo vozili bolniki v sodih, je zmanjkalo vsak hip. Ko so sestavljali čete za bojišče, se je marsikateri prostovoljno javil, samo da je prišel proč od njega... Nekega dne se je pojavil na bojišču tudi on. Široko so se mu zasmajali; razumel je ta smeh. Na bojišču je bil znosen; previden tako, da nikoli ni pustil vojakov za svojim hrbtom. V dnu njegovih oči so brali onemogel srd, ukovano zver, ki je silila iz njega... Takrat so bile njihove postojanke ob Dnjestru. Na drugi strani reke so bili zakopani Rusi. Jurij se je živo spominjal mesečne noči, ki je bila zanj usodna in je spomin nanjo tisočkrat v mislih in sanjah ponovil. Mesečina se je kopala v na videz mirnih, komaj slišno šumečih valovih reke. Sence so se prepletale z rumeno svetlobo, bile so ko skrivnostna znamenja, narisana na pokrajino. Bitka je počivala od prejšnjega dne; bilo je vse tiho. Iz daljave so bili v presledkih slišni zamolkli glasovi topov. Vojaki so utrujeni spali, le straže so bile budne. Jurij je stal naslonjen na puško, mislil je

na dom, na Marico... V mesečini, v tihoti, v lepoti mu je bilo bridko ko jetniku. Neznana, sladka bridkost se mu je razlila skozi telo, zazibala ga v sanje... Nenadoma ga je zdramil glas straže, ki je čepela v sveži zemlji med žično ograjo. »Čuješ!« Posluhnil je. Na bregu Dnjestra je stala v mesečini ženska in prala. Kdo ve, kje med bojno črto se je skrivala s svojo deco, ko sta divjala okrog nje smrt in razdejanje. Zdajci je bilo vse tiho, priplazila se je do vode. Videli so jo od obeh strani, slišali udarce mokrega perila ob les. »Pusti, naj pere!« Stražnik med žično ograjo se je tiho smehljal. Morda se je spomnil na svoje otroke, na dom... Hvalica je stal v rovu in kadil cigareto. »Kaj se je zgodilo?« Približal se je, se začudil. Tudi njemu je ustnice obšil smeh. Nenadoma se je zresnil, segel z roko po Jurijevi puški. »Daj sem! Čakaj...« Jurij je pogledal široko: »Kaj nameravate? Ne...« Hvalici so se razširile oči, nato so se mu neznano poglobile. »Pomeri in ustrelil!« Jurij se ni zgenil, krčevito je objemal puško in prebadal narednika z očmi. »Kaj nam je storila ta ženska?« Postal je uporen, dal bi se bil ustreliti. »Ta ženska je vohunka... Če ne boš streljal, te naznanim...« Jurij je odgovoril glasno, da je odjeknilo: »Ne!« Vse se je bilo uprlo v njegovi duši, ni mislil več na Marico, na dom... Hvalica se je tresel po vsem telesu; s stisnjenimi zobmi in ostrim pogledom je stal pred človekom, ki je imel pravico ga ustreliti, poslati ga pred vojno sodišče. Sikal je, glas mu je bil od hipa do hipa zadirčnejši. Jurij je molčal, stiskal utnice; bil je pripravljen, da plane nanj. Prišel je častnik: »Kaj pa je?« Narednik se je vzravnaval, pokazal na reko: »Vohunka!« Poročnik je pogledal, posluhnil: »Seveda je vohunka!« Hvalica je pokazal na Jurija: »Ta pa se upira in je noče ustreliti!« Poročnik je odprl usta na široko: »Kaaaj?« V divjem vrtincu se je sukal svet pred Jurijevimi očmi. Marica, mati, oče, dom... vse je viselo z grozno težo na koncu puškine cevi, ko je meril. Pok ga je udaril v srce. Pranje je za hip ponehalo, dolga senca je stala ob vodi, nato se je upognila znova. »Aha, nočeš je zadeti!« Jurij je slišal pok, krik ženske. Nekaj črnega, dolgega je obležalo v mesečini ob bregu... Stal je ko omotičen in držal cev proti sebi; vzeli so mu puško...

Še tiste noči so ga odpeljali. Nič ni vedel, kod hodi, kam ga vodijo. Pred njegovimi očmi se je pretakala brez prestanka kopica otrok, ki je zaman pričakovala materine vrnitve. Znašel se je v temnem, vlažnem prostoru. Mokra tla, zamrežena okna. Na deskah in na slami ob stenah

so ležale in sedele nekakšne sence. Tja je počenil tudi on. Pred duševnimi očmi je videl dolgo senco, ki je ležala v mesečini ob reki. »Kako, da so te poslali k našemu kadru?« Ni jih poslušal, ni jim odgovarjal. Gledal je v človeka, ki je hodil neprestano od stene do stene in nekaj mrmral. Vrata so se odprla, poklicali so ime, hodeči človek se je zdrznil. Popadel je svoje imetje in hotel oditi. »Pusti nam prtljago, saj je ne boš potreboval.« Ta je za hip postal, vrgel nahrbtnik v enega izmed njih, sklonil glavo in odšel. To je bilo proti jutru. Jetniki so se stopli za zapuščino, nato so pospali.

»Kam je šel ta človek?« se je tesno izvilo iz Jurija. »K drugemu kadru. Zinil je, da je vojna najbolj neumna zadeva, zdaj ima! Moli za njegovo dušo, če hočeš.« V kotu je res sedel nekdo, ki je molil tako vroče, kakor da ga je popadla verska blaznost. Jurij je začel hoditi od stene do stene. »Človek ne sme delati neumnosti,« je modroval hripavi glas: »Če se pregrešiš preveč, te ubijejo; če narediš premalo, te izpustijo; storiti toliko, da ostaneš v luknji do konca vojne, je umetnost...« Do Jurija so prihajale besede zamolklo kot skozi debelo steno blaznih misli. Senca ob reki je zdajci izginila iz predstav njegove duše. Prikazala se je mati, za njo oče, Marica... »Pismo bi rad pisal.« Smejali so se mu. Nato je vse divje plesalo pred njegovimi očmi, še senca ob reki, narednik Hvalica in službujoči poročnik... Vrsta cevi je gledala iz mraka vanj, naravnost v njegovo oko... Kamorkoli se je ozrl, naravnost v njegovo oko. Pok in krik... Zamizal je, spreletelo ga je po telesu. Imel je občutek, da ga režejo na kose in mu trgajo živce. Kadarkoli so se odprla vrata, bi se bil sesedel na tla in začel tuliti. Žarek solnca je posijal v celico, prosil je: »Poglejte, če že nimam sivih las...« Dejali so mu: »Če bi te bili mislili ustreliti, ne bi čakali tako dolgo...« In vendar je čakal skozi štirideset dni vsako jutro. Kakor da je štiridesetkrat umrl in znova oživel. Ena in štiridesetega dne je prišel poročnik in povedal, da so njegovo ovadbo izgubili.

Jurij je vroče molil. Življenje se mu je zdelo zdaj tako lepo, kakor da mu je stokrat darovano. Mati, oče, Marica... vsakega posebej je objemala njegova misel. Bridka, pekoča je bila le misel na senco ob Dnjestru. V globokem trpljenju je bilo zraslo globoko sovraštvo v njem. Če bi bil srečal Hvalico, katerega je dolžil brezumnega trpljenja, kjerkoli, bi ga bil vrgel na tla in ga davil do smrti. V teku dveh povojnih let so ga brez prestanka iskale njegove oči; niso ga našle. Zdaj je nenadoma stal pred njim. Trpljenje je

C. Hermans: Ob zori. (Bruselj. Muzej modernega slikarstva.)

nanovo oživel in se še ob spominu ko žerjavica pretakalo skozi njegovo telo. Želel je, da bi ga uporno gledale njegove oči, da bi se mu usta pačila v srdu in sovraštvu. Oni pa mu je iztezal roko in se grenko, nemirno smehljal. »Servus! Kdaj si se vrnil?«

Na vprašanje mu ni odgovoril, v roko mu ni segel. »Ali se spominjaš, kdaj sva se videla zadnjič?« Tikal ga je. »Ali si morda že mislil, da se ne bova srečala nikoli več?«

»Moja roka ni umazana,« je menil Hvalica. Užaljen jo je stisnil v žep. Jurijeve besede je preslišal, ognja v očeh ni prezrl. Blesk oči se mu je spreminjal, ko bisernica na solncu. »Če nimaš dela, pridi k meni! Plača je dobra...«

Nekdaj strupeni glas je bil zdaj mehek, besede so se plazile po tleh ko dim Kajnove daritve. Jurij je čutil, kako se ga ta človek boji, da se je pripravljen upogniti v cestni prah pred njim. Hotel je močnega sovražnika, ne slabiča. Psi bi ne mogli tepsti, spopadel bi se bil rad z zverjo.

Hvalica mu je bil v tistem hipu ostuden, same od sebe so se mu odprle pesti. Tresel se je do mozga, gledal ga je z globokim prezirom.

»Kaj me tako gledaš?« je spaciil Hvalica obraz. »Kaj mi hočeš?«

»Danes nič,« je odgovoril Jurij počasi. »Drugič, ko te bom srečal možatega.«

Pljunil je predenj in odšel.

4. Razvaline.

Jurij je šel mimo delavnic kamnoseške družbe. Samotne in puste so ležale ob cesti, pokrival jih je prah. Okrog barak so stali kosi marmorja, prej deviško beli, zdaj začrneli. Šipe v oknih so bile zamazane, nekatere so razbite ležale na tleh, v odprtinah si je spletel pajek mrežo. Jurij se je ozrl v notranjščino. Prostor, v katerem so samotarili kosi marmorja, je bil nastlan s senom in slamo. Izpod stropa so visele verige s škripci in kljukami, pritrjene na poprečnice... V tem prostoru je delal nekoč njegov oče. On je stal v kotu,

kjer je zdaj ležal šop sena: gledal je, kako se divje pod očetovimi rokami spreminja trdi marmor v živo obliko. Takrat je bila zagorela želja v njem: rad bi tako izoblikoval tudi on. Oblikoval je doma; učil ga je oče. Nato je ustvarjal s črtami in številkami na papirju. Srce mu je drhtelo, ko je prvič vzel v roko svinčnik, potegnil prvo črto. Videl je očetov ponosen smeh, ko je pogledal v risbo svojega sina, zastavil jekleno konico in udaril. Francoski inženjer je v Egiptu zamislil zgradbo in dahnil svojo misel v krivuljaste in ravne črte in številke. To misel je on razdrobil v žive drobce, ukazal skladom marmorja, ki so ležali globoko v tleh, kako naj se lomijo, da jim bodo v delavnici dali oblike, kot jih je izmislil in izračunal človeški duh. Iz nabrežinskih kamenitih tal je rastla ponosna stavba v Kairi, inženjerjeva misel je postala življenje. Ob odkritju so govorili dostojanstveniki blesteče besede, pili so šampanjca, godba je zaigrala. Nihče izmed njih ni pomislil, kolikerih rok življenje, kolikerih možgan misli se je moralo preliti v kamne, da je zrastle poslopje. Jurij je pomislil na vse to, bil je ponosen. Videl je sliko nove stavbe, zdela se mu je živa; mislil si je, kako je tudi on s svojim telesom in svojo dušo njen del; tudi oče in vsakteri izmed delavcev... V teh delavnicah so klesali spomenike svojih misli in rok, ki so bili postavljeni za morjem kje in ki jih nikoli več niso videli. Jurij je videl, kako je zdaj vse mrtvo; zbolelo ga je srce. V barakah in jamah je bilo grobišče živih teles, mrtvašnica mrzličnih gibov in iskrecih se misli. Na tleh delavnice je ležal zmečkan papir, na njem risba. Morda jo je risala njegova roka. Ni je bilo več mogoče prepoznati. Spomin prejšnjega življenja, pozdrav z drugega sveta.

Koče laške kolonije so samevale v popoldanskem solncu ob cesti. Jurij se je hotel izogniti javam, kreniti na desno. Neznana sila ga je vlekla mednje. Posuta z belimi kamni in drobci marmorja se je vila pot zdaj na desno, drugič na levo. Od solnca ožgana trava je silila v sredo poti in se drobila pod nogami. Črni ostanki žerjavov so se otožno nagibali nad brezna. Dolgi skladi izvrženega kamenja so ležali ob njih, nagromadili so ga bili delavci, da bi jim ne bilo v napotje. Barake so črnele, do polovice razdrte, razkrite, da je oko prosto gledalo vanje. Ozke tračnice so ležale pogreznjene v sivi grušč; trije, s trohnečimi deskami pokriti vagoni so moleli kolesa kvišku. Ob robu barak in razpadlih žerjavov so se odpirala v globino brezna. Marmor. Stene, ki so obdajale prepade, iz enega kosa, so

bile nagnjene, grozeče, da se zdaj zdaj poveznejo druga na drugo. V dnu se je še poznalo delo človeških rok, njihovih macol in špontarjev, zagozd in švaj. Nekateri kosi marmorja so čakali nalomljeni že vrsto let. Napol zasuti od rdečkaste zemlje, ki jo je bila zimska zmrzal vrgla nanje. Dohodi v jave, strme steze med stenami nakopičenega grušča, stopnice in mostiči čez težko prehodna mesta, so bili razrušeni. Med gruščem je poganjala redka trava, rastle pelin in osat. Pod navpično steno, kamor se je bilo nasulo največ prsti, je bil pogнал grm.

Vse je bilo mrtvo, mrtvo, mrtvo. Tu je prej odmevala pesem dela stoterih rok, zdaj ni bilo slišati človeka. Ali so ljudje izmrli in je zemlja začela zasipavati svoje globoke rane. Četudi je bil Jurij v tistem hipu nebrižen za vse, ker je mamila njegovo dušo druga težka misel, ga je vendar bridko zgrabilo za srce. Zakričal bi bil: »Začnite!« Stisnil je prste, rad bi si bil naložil težo na pleča, dvignil, kar je ležalo pokopano pod njim.

Spregovoril je glasno in se prestrašil. Ozrl se je. V sivem kamenju je sedel starec, ki ga je bilo težko ločiti iz okolice. Iz oči mu je sijalo, s paličico je mahal po zraku, v lice se je modro smehljal.

»Gušto, tovariš mojega očeta!« Ta mu je mežikal z rdeče obrobjenimi očmi, usta so se mu razširila še bolj, bila so mokra, brezzoba.

»Gledaš, a? Vsak dan prihajam, da vidim, ali se kaj zgane.«

Starec je bil v mladosti ribič, pozneje se je zagrizel v kamen. Zdaj je čepel nad globino kakor nad grobom.

»Menda se tu notri človeška roka ne bo več zgenila,« je menil Jurij. »Zasuli naj bi to.«

»Da bi ne hodil gledat,« se je zasmel starec. »Nekdaj nam je rezal kruh Bog; včasih bogato, drugič slabše, a brez njega ni bilo nikoli. Pre-grenek nam je bil. Vrtali smo v kamen; kruh so nam rezali drugi, kakor jim je bila volja. Zdaj reže kruh vojna, hudič siplje denar, le kratek čas ga bo. Zopet bo rezala kruh gospoda, le hujša bo ko prej, še ziniti ne boš smel. Še se bodo ljudje radi ozrli po kruhu, ki ga reže Bog, in lovili ribe.«

Odšel je s počasnimi koraki. grušč mu je škrtal pod nogami, glava se mu je potresala, kot da slednjo misel, ki se mu rodi, sproti zanika...

5. Marica.

Trikrat je Jurij odprl usta, da bi zvedel, kaj je z Marico; vselej mu je ostala beseda v grlu. Menil je, da mu bodo povedali sami od sebe; mati,

Hiša v zimskem pokoju. (Fot. Fr. Krašovec.)

ali kdo drugi izmed znancev. Molčali so ko grob. Že prvo noč bi bil šel čez skale in grmovje, da jo vidi in pozdravi. Neznana sila ga je zadrževala doma. Morda se je poročila, našel bo prazno hišo, le začudeni pogled njene matere ga bo pozdravil. Morda mu bo prišla naproti: nezakonska mati z otrokom v naročju. Vsa okolica se mu bo smejala. Teža štirih let in štirih mesecev vojne je ležala nad ljudmi, ničemur se ni bilo čuditi.

Ni se mogel več premagati. Mati je stala ob ognjišču, za mizo je sedel njegov prijatelj Rudi Pertot, kamenar; zdaj je bil zaposlen pri zidavi hiš v Devinu. Prišel ga je vabit, naj stopi v delo k istemu gospodarju kot on.

Jurij ni mislil na delo, mislil je na Marico. Zdaj ali nikoli. Oprl se je z rokama na mizo, glas mu je trepetal.

»Ali se je poročilo mnogo deklet izven vasi? Kaj je z Marico?«

Mati se ni ozrla.

»Ali še ne veš?«

Rudi je bobnal s prsti po mizi. Jurij je spoznal, da njegov pogled nekaj skriva, upiral je oči naravnost vanj. Igrala sta se v mladosti, prijateljela sta se v obrtni šoli. Navdušen rodoljub,

učil se je celo slovanskih jezikov. Vse narodno življenje v vasi je videl Jurij poosebljeno v njem. Pred vojno ga je hotel zvabiti v svoj krog, oče se je upiral: »Še si premlad.« To njunega prijateljstva ni kalilo. Družila sta se vse večere. Med vojno se nista videla niti slišala drug o drugem. Srečala sta se v Ljubljani; Jurij je bil namenjen na Koroško. »Pojdi še ti!« Rudija je vleklo srce domov... Govoril je s Slavko, malo, črnolaso, ko poper živo deklico. »Drugo leto se poročiva,« mu je dejal. Jurij mu je vse koroške dni zameril, da se ni z njim skupno bojeval. Ali je bilo narodno čustvovanje Rudijeve mladosti le pisana suknja in ga ni preželo globoko? Uzrl ga je ob vrnitvi in spoznal, da mu je prav tako ljub ko prej. Prišel ga je vabit v službo, povedal mu je novice bližnje in daljne okolice, le eno je zamolčal. Zdaj je videl nekaj težkega skritega v njegovih očeh. Tisto, kar je v trpki slutnji motilo njegovo misel na Marico? »Ne ubežiš mi!« si je dejal, ni ga izpustil izpred oči.

Ali je Rudi vedel, kaj se godi v njem? Počasi in hladno, kakor da tega ni mar nikomur izmed njih, je dejal:

»Marica se je poročila. Pred letom in pol.«

Boris Kalin: Umirajoči vojak. (Osnutek za vojaški spomenik.)

Jurij je širil oči, ošvignil s pogledom mater, nato je udaril z nogo.

»Zakaj mi tega nisi povedal prej?«

»Ali si me vprašal?« ga je gledal Rudi naravnost v obraz. Jurijevim vprašujočim očem je dostavil: »Krčmar Čičigoj je njen mož.«

»Florjan Čičigoj?« Majhnega človeka, plesočega pred gosti, uslužnega gospodi, je videl pred seboj. »Čičigoj je uho orožnikov,« so dejali včasih. Pred Jurijem je za hip zaplesalo vse, nato se je ustavilo. Občutil je, da stoji na trdnjih tleh nego prej. Do Marice je občutil nenadoma velik odpor. Zakaj mu je lagala? Stopil bi prednjo in predramil njeno vest. Nato bi se opil in obležal v njeni hiši.

Zdrnil se je, vzel klobuk, odšel skozi vrata brez pozdrava in izginil na stopnicah.

Šel je po cesti, med delavnicami, ni se ozrl. Med temi razvalinami in med Marico je bilo nekaj skupnega. Občutek nečesa daljnega, pokopanega. Pri delu je ob slednji črti, ob vsaki zapisani številki mislil nanjo. Delo in ljubezen sta bila tesno združena med seboj. Zdaj se je zamajalo vse...

* * *

Jurij se je vzpel po železniškem nasipu, prekoračil tračnice in se spustil po drugi strani na gmajno. Stopal je v kotanje, se splazil skozi grmovje, dvakrat je prekoračil zid. Splašil je ptico. Zašel je na požgano jaso. Pasoča se živina ga je obvohavala. Rad bi bil hodil po gozdu, a je naletel le na nekaj redkih dreves in dolgo blodil med njimi. Ali bi bil rad zašel? Sama po sebi je noga našla smer, v katero se je bil namenil. Marica je stala pred njegovimi duševnimi očmi mirna, vdana, njen pogled je bil uprt naravnost vanj, kakor da pričakuje sodbe.

Ko je gledal njeno svetlo podobo iz spomina pred seboj, je bil brez moči, ne mogel bi je obsoditi. Bal se je, da bo pred njo zajeceljal, zajokal, da mu bo umrla beseda že v prsih. Marica je bila edina ženska, ob kateri se je ustavljala njegova misel. Čislal jo je visoko, v mislih jo je do tistega dne obdajal z nebeško zarjo. V vojni je slišal besede, ki so gazile v blatu; radi čiste misli na dekletce so ga bolele.

Zagledal je drevje, med drevjem vas; polovica hiš razdejanih. Visoka hiša ob vasi skoraj nova, nova tudi krčma. Murva na dvorišču je bila prej gostejša, trta je bila od številnih ran posušena. Zastalo mu je srce, noge so se mu tresle.

Na dvorišču krčme sta igrala tuja človeka na krogle, nista se ozrla. Na oknih so stale cvetice. »Ali jih je vsadila ona?« Zbodlo ga je v dušo. Sedel je v senco k murvi. Solnce je bilo že nizko nad morjem. Zlatorumena svetloba se je razlivala čez breg in hiše. Pristopilo je slabotno dekletce in vprašalo, kaj želi.

»Vina! Gospodinja naj ga prinese!«

Gostje imajo včasih čudne, smešne zahteve, pameten krčmar si ne beli glave radi njih. Na pragu se je prikazala Marica, se ozirala po gostu; pristopila je in postavila četrtinko na mizo.

Jurij je dvignil glavo in potisnil klobuk na tilnik. Od večernega solnca obsijani obraz je nedopovedljivo strmel vanjo. Maričine oči so osteklenele. Gledala sta se, kakor da si molče kličeta vso preteklost v spomin, še detinska leta, da bosta laže opravičila, kar se je zgodilo, ali vsaj razumela...

Maričin oče je bil razkosal kmetijo in odšel k železnici. Ohranil je bil le hišo, vrt, kmečko poštenje in ponos: »Jaz, Peter Legiša, bivši korporal sedemindesetega polka!« Njegova žena Ana je bila drobcena. Mnogo je delala, več je molčala. Po očetovi trmasti jezi in po materinem žalostnem molku je Marica včasih zaslutila senco med njima; nikoli je nista kazala pred ljudmi.

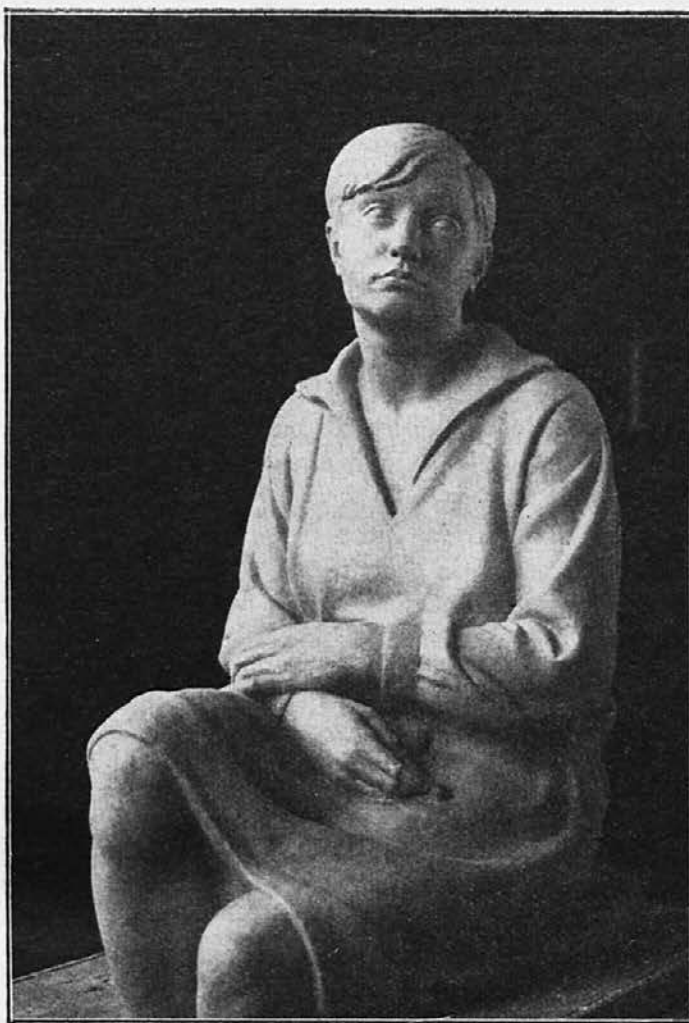
V detinstvu ni Marica doživela ničesar takega, kar bi jo bilo globoko dojmilo. Mati jo je le skrivaj

objemala, oče ni maral nežnosti. Bratje ji niso smeli storiti nič žalega. Imela je punčko in pisano kanglico, s katero je zalivala cvetice. Mati ji je obljubila, da jo popelje na devinski sejem. Bili sta napravljeni, ko je dejal oče: »Nikamor!« Molče je potegnila mati ruto z glave in jo znova položila v skrinjo. Marica je bila prvič razočarana, na tistem se je razjokala. Spomin na dogodek pred prvim svetim obhajilom je bil grenkejši. Kar je slišala v cerkvi in v šoli o skrivnostnem telesu Gospodovem, ki ga bo prejela, da bo njeno telo ko majhna cerkvice, ni do dna razumela. Občutila je le, da se bo zgodilo nekaj velikega z njo. Živela je v sladki, obenem v grenki bojazni pričakovanju. Zarana so jo oblekli v belo obleko in ji pripenjali na glavo venec s pajčolanom. Oče se je zazrl v pajčolan, ki je segal v dveh širokih perotnicah do tal. »Ali ni preveč našemurjena?« Mati je videla tako neizprosno v njegovih očeh, da je molče odložila pajčolan. Marica je bila do tedaj v omotici, nenadoma se je predramila iz nje. Ko je razumela, kaj se je zgodilo, bi bila zaplakala, a se ni upala. Na navzočne je leglo nekaj tesnega, kakor da jim tišči jok v grlu. Pogledala je očeta s tako globokim očitanjem, da je umeknil pogled... Že je stala v veži, ko se je oče prikazal za njo. V rokah je imel pajčolan, iz trdega glasú je zvenela ljubezen: »Ná, Marica! Pripnite ji!« Bila je hvaležna za to, vendar je nosila pajčolan ko težo na glavi. Še dolgo v deklinška leta jo je motil ta spomin. Tako je dorasla.

Z materjo sta delali in molčali. Ko so sinovi dorasli in odhajali na delo, sta bili dekli vseh. Prihajali so trudni z dela, ukazovali in počivali. Mati se še v najtajnejši misli nikoli ni pritožila. V Marici se je včasih tiho uprlo, vzgoja in očetova volja sta uravnovesili vse.

Razvila se je v dekle. V njenem srcu se je skrivnostno zgenilo. Sprva se je preplašila, kakor da se nekaj čudnega, prepovedanega godi z njo. Ni se mogla ubraniti novemu čustvu, nečemu sladkemu, dotlej nikoli občutenemu. Okna so gorela od cvetja, kakor plameni njenega srca. Oče jo je zrl: lase je nosila drugače počesane, bolj gizdavo je bila oblečena, oči so gledale nemirneje, ustnice so se smejale drugače ko prej, še glas ni več tako pel. Nasmehnil se je v brke, a je molčal.

Bratje so jo jemali s seboj na sejme v Nabrežino, v Devin, celo na Barbano. Bilo je prvič, da je prišla v družbo fantov, na veselico, in je spoznavala ljudi. Oče je vprašal: »S kom si govorila?« Z vsemi in z nikomer. Oče je želel, da si izbere takega, ki bo njemu in njej po volji. »Nevesto v hišo, hči iz hiše; dve poroki na en dan.«

Boris Kalin: Sodobno dekle. (Portret.)

Neke noči se je Marica nenadoma zavedela, da misli na nekoga bolj kot na druge in da še v spanju ne more pozabiti nanj. Pred njenimi očmi je plaval prizor iz Devina. Sedela je, ni marala plesati. Nenadoma se je priklonil pred njo mladenič, ki so mu bili komaj začeli poganjati brki. Zazrla se je v njegove oči, v njegov smeh iz zadrege, ni mu mogla odreči. Nekaj omamnega je velo od njega, dasi ni govoril besedice, le gledal jo je. Sladko se je branila nečesa, ni se mogla ubraniti.

Prvič je šla s tem mladeničem sama po cesti. Zdelo se ji je, da je na vsem svetu sama s tem človekom, ki mu še imena ni vedela. »Jurij,« ji je povedal, ne da bi ga vprašala. On je že vedel za njeno ime. Noge niso hodile po cesti, plavale so z dušo pod sinjim nebom nekje. Bala se ga je pogledati v oči.

Znova se je spremenil njen smeh, njene oči, zvok njenega glasu. Njena misel o svetu, njen pogled na vse stvari sta bila drugačna ko prej. Mati jo je karala: »Marica, raztresena si!« Jurij in Marica sta včasih verjela, da drug brez drugega

ne moreta živeti. »Stopil bom pred očeta in te zasnužil.« Vse je bilo dogovorjeno, vse stokrat zasanjano. Prišel je večer, ko ga je prvič in zadnjič poljubila. Še pozno v noč je slišala slovo njegovega vriska. Verjela je, da ga bo čakala, četudi se posujeta zemlja in nebo.

Zdaj je stala pred njim kot poročena žena drugega. Nemogoče, da bi se bilo to zgodilo brez velike bolečine.

»Marica, glej, čudi se; jaz sem! Držal sem besedo, mislil sem nate, zdaj sem tu.«

V rogajočih, očitajočih besedah, v zamolklem, trepetajočem glasu je ležalo vse, kar je divjalo v srcu.

In še: »Marica, kako se je to zgodilo?«

Marica bi bila rada zavpila, zbežala, še vedno je ostala na mestu. Kako more vedeti, kako se je to zgodilo. Vse, kar se je zadnja leta vršilo, je bilo nerazumljivo; to pa je med vsem najzagonetnejše. Ne slutiti, kako je ona mislila nanj v dneh, ko je pljuskala grdobija okrog nje ko sokrvice iz gnojne rane, a se nje radi spomina nanj še doteknila ni. Še njegove rdečkaste vojnopoštne dopisnice je poljubljala, ponoči jih je hranila pod blazino. Molila je zanj, pred očetom in materjo se ni sramovala govoriti o njem. V dneh begunstva je bila še stokrat blagodejnejša njegova napisana beseda. Krčmar Čičigoj, ki je bil odpuščen od vojakov, jim je izkazoval stotere dobrote. Njegove besede so bile osladne, njegov kruh grenak. Marica je opazila, da se je začelo nekaj plesti okrog nje. Nekaj težkega je leglo nanjo, žalost je gledala še iz pisem. Nenadoma so Jurijeva pisma prenehala. V drobnih vrsticah ga je klicala dan za dnem, ni se oglasil. Tedaj se je nenadoma zadržnilo okrog nje, zamamilo njeno dušo, ni imela več moči... Čičigoj jo je snubil, ona ga je zavrnila: »Ne v begunstvu, doma se poročim.« Še je mislila na Jurija. Preselili so se iz Lipnice v bližino Ljubljane, med njo in Jurijem je bila zabrisana sled. Pričela se je muka zanjo. Vajena je bila ubogati, se žrtvovati, vendar se je z vso silo upiralo v njej. Zmedli so jo in utrudili. Ni vedela, kaj se godi z njo in z njenim življenjem... Bila je zaročena, ko so ji povedali, da so videli Jurija v Ljubljani. Ali je pozabila nanj? Bila je poročena, ko je zvedela, da se bije nekje na Koroškem. Pisma, ki ga ji je bil poslal, ni prejela.

Če bi mogla odpreti vratca v dušo, bi bila pokazala, kaj je v njej, povedati ni bilo mogoče ne z besedo ne s solzami. Z bolečino se je izvilo iz nje: »Tako je prišlo... Kaj jaz vem... Saj ni mogoče povedati...«

»Tako hitro si pozabila?«

Pest je ležala na mizi, kakor da tiči v njej stisnjena bridkost.

»Saj nisem pozabila!«

Ali se ji je zareklo? Kako naj mu to dopove? Poročila se je s človekom, ki se ji je zdel smešen. Ni bilo prav; tega se je komaj pozneje zavedela. Bila je izbičana in je ubogala. »Ti nisi srečna!« ji je dejal mož. A ona: »Srečna sem.« Ali bo vse življenje tako podlo lagala? Izmučena je poklekala pred podobo Marije. Pogled Device ji je bridko očital. Življenje je šlo svojo pot. Ubogala je moža, kot je prej ubogala očeta. Rodila mu je otroka. Krčmar se je umiril; ljubezen je postala mrzla dolžnost.

Nekega večera je slišala pivce govoriti o Juriju. Mislila je, da je že pozabila nanj; ob spominu je zagorelo v njej; duša je zaječala. »Zaničuje me,« je pomislila. Klečé je prosila: »Marija, zaničuje naj me, pozabi naj me! Da bi ga ne srečala nikoli!« Zdaj je sedel pred njo. Kakor da niso njene ustnice izgovorile besede, ki jih je hotela za vedno zamolčati, se je zdrznila v dno duše. »Saj nisem pozabila...«

Zavedela se je, kaj je rekla. Njeno telo je začelo trepetati. S silo se je vzdržala, da se ni zgrudila. Slednja poteza obraza je drhtela, iz široko odprtih oči so se ulile solze... Juriju se je globoko zasmilila. Njeno telo je bilo last drugega, duša je bila še vedno njegova. Njen trepet je prehajal vanj, jok si je utiral pot do srca. Spoznal je: če ostane še hip pri njej, se bo zgodilo nekaj strašnega.

Dvignil se je, odšel z naglimi koraki z dvorišča; ni dejal z Bogom, ni se ozrl.

(Dalje prihodnjič.)

Boris Kalin: Trudna leta.

Gospa s sedmimi psi.

Balada. — Joža Lovrenčič.

I.

Solnce zašlo je v beneško ravan,
noči vihar ni umaknil se dan,
zmaji zločesti, iz morja pobegli,
črni oblaki nebo so prepregli.

V gradu goriškem ob lini sedi
grajska gospa, sedem dog je ob nji,
pevca motri, ki vihravo je vstopil,
zdrznil se in se v lepoto nje vtopil.

»Pevce popotni, ki v pozni večer
milostno še sem odprla ti dver,
pesem zapoj mi o noči vihar ni,
ki me prevzela nocoj kot nikdar ni! ...«

Pevce vagant lepó se priklonil je,
sedel v vznožje gospé in oslonil je
k srcu kitaro, ubral strune in pel
in s pesmijo svojo ves živel:

»Lepe so, lepe viharne noči,
lepi so bliski v oblakih,
lepši pogledi so vaših oči,
ni jim na svetu vesoljnem enakih!

Opomba. Snov o »Gospe s sedmimi psi« je zajeta iz goriške pripovedke, ki po svoje tolmači zgodovinsko dejstvo, da so plemiči, kateri so stali na strani goriških grofov, umorili l. 1350 patriarha Bertranda. Patriarh Bertrand, katerega je sv. Cerkev razglasila za blaženega, je hotel l. 1340 pridobiti posestva oglejske cerkve, ki so se jih polastili goriški grofi. O božiču je pridrl s svojo vojsko v Gorico. Na sveto rojstvo je bral v svojem taboru mašo popolnoma oborožen, ker se je bal napada. V spomin na ta dogodek stopi še danes dijakon pri polnočnici v goriški stolnici ob evangeliju pred ljudstvo in naredi z mečem križ. (Prim. Rutar: Pokn. grof. Goriška in Gradiščanska, str. 30 in 46.)

Henrik IV., ki se omenja v pesmi, je vladal od 1338 do nekako 1390. Bil je trikrat poročen. Tretja žena je bila Katarina. O njima beremo: »Henrik se je mnogo mudil na Dunaju, kjer je prav pustolovsko in razuzdano živel. Enej Silvij — poznejši papež Pij II. — ki je bil takrat tajnik cesarja Friderika III. in je grofa Henrika dobro poznal, ga slika kot moža brez vzgoje in omike. Vdan je bil pijančevanju v najhujši meri in radi tega zelo sirov in podivjan. Najrajši je občeval po navadnih gostilnah z zanikrnimi kmeti ali razuzdanimi ženskami. Hodil je v zamazani, obnošeni obleki, z razgaljenimi prsi. Svoje otroke je celo ponoči budil in jih nalival z vinom... Grdo je ravnal tudi s svojo tretjo ženo Katarino, ki je bila zelo pametna in odločna. Ker ni mogla prenašati več sirovosti svojega moža, ga je dala zapreti v grad Bruck pri Lienzu in je sama vodila vladne posle.« (Prim. Gruden: Zg. slov. naroda, II., str. 232.)

V svoji odločnosti je bila grofinja Katarina gotovo stroga in pri ljudstvu nepriljubljena. Zato so ji pripisali tudi umor patriarha Bertranda ter jo spravili v zvezo z vragom pohlepa, ki je označen v pesmi kot srednjeveški pevec-trubadur.

Goriški grad je služil pred vojno za vojašnico in pripovedka gre, kako je hodila grajska gospa strašit ter se nekoč maščevala, kakor pripoveduje zaključna pesem.

Slišal o Vas sem, prelepa gospa,
slišal o Vaših prelepih sem dogah,
slišal o mnogih sem srčnih nadlogah,
slišal in prišel od onkraj sveta...

Drzno bi bilo, če zdaj bi v nebo
hotel, nesrečnež, se vzpeti,
drzneje upam in pojem glasno:
ljubim Vas, dasi mi večno ni smeti! —«

Vstala ponosno je lepa grajska gospa
in se ledeno pevcu nasmehnila:
»Jaz ti ljubezen, pevec, bom dala!
Doge po njem!« je trdo ukazala.

»Trgajte, trgajte ga in raztrgajte,
da se shladi mu neumno srce,
ki se je drznilo sanjati k meni,
k meni — najlepši na svetu ženi!«

Psi so vzrenčali, zalajali, planili,
a so za žrtev se svojo ukanili:
blisknilo je in jih je oslepilo —
drznega pevca nikjer več ni bilo...

II.

»Hej, ali čuješ, lepi, mladi vratar?
Odpri mi in spusti dvizni most!«

— Kaj iz gradu siliš v noč in vihar
naše lepe gospe pevec in gost?

Prelepa je tvoja pesem bila,
po gradu se vsem je razlegala.

Ni take slišalo še uho —
kaj si v plačilo dobil za njo? —

»Pse je naščuvala, name so planili,
a so za žrtev se v blisku ukanili!«

— Haha, naša lepa grajska gospa,
ne boji se ne vraga živega!

Drugačne gospode na oni svet
poslala je že ljubezen pet...

Vesel bodi, pevec, da si ji ušel,
a čuj, kaj meni za trud boš štel? —

»Odpri mi, vratar, in spusti most,
bogato ti plača pevec gost!«

— Nič več in nič manj ko zlat kovan,
ali nocoj še boš, pevec, razklan!

Doge zdaj zdaj iz gradu pridreva
in z njimi gospa in po tebi je!...

»Odpri mi, vratar, in spusti most,
plačam ti zlat kovan — za bridkost!

Raste naj ti in na srcu gori,
da me boš pomnil do konca dni! ...«

Vzel zlat je vratar, odprl, spustil most,
zabliskalo se je in izginil je pevec gost...

III.

V noč viharo konji rezgetajo,
v klanec na Gorico peketajo —
Bertrand patriarh bi v uri pozni
v grad rad umaknil se nevihti grozni.

»He, gospoda, vas nevihta je zatela?
To vas grajska bo gospa vesela!
Sama v gradu po sobanah se spreha,
sedem dog ob njej renči in laja ...«

Dolg čas ji močno je po gospodi!
Kar ji grof soprog s cesarjem hodi
in po Dunaju neugnan piruje,
redko, redko vidi v gradu družbe tuje!

Mene pevca je lepo nagnala,
ne godi ji moje vrste šala —
vas, gospoda, stregla bo in vas pojila,
da se miza bo šibila!

Kar naprej, naprej, visoki gosti,
čudili se boste nje kreposti,
čudili se in o njej sanjali,
ko vam, da nikdar tako, bodo postlali! ...«

Zabliskalo se je in je zagrmelo,
kot bi krohotalo se peklensko žrelo —
patriarh za pevcem se ozrl je,
a ga več ni bilo, ko da v tla se udrl je ...

V noč viharo konji rezgetajo,
pred ozidjem na Gorici peketajo —
Bertrand patriarh bi v uri pozni
v grad rad umaknil se nevihti grozni.

IV.

Poklonil se vratar pred grajsko je gospo,
poklonil se in spregovoril je tako:
»Gospa premilostna, grad spet gosti dobo —
Oglejski, dvanajst jih je, so me klicali,
sam patriarh na konju sredi njih sedi!«

— Ha, sladko si, vratar, prinesel mi novost!
Kolika milost, Bertrand bo moj gost!
Vratar moj zvesti, hitro spusti most!
Veš, dobrodošli bodo mi nocoj to noč,
ko me prevzela je prečudna moč ...«

Vratar je šel, za njim šla s psi gospa,
ko vihra šla je in se vnemala:
»Lepo, Svetost, te bom zadremala!
Vse, kar z vojsko gospod je hotel moj,
grof Henrik, sama izvršim nocoj!

Goriško si ugrabiti hotel nam zemljó,
jaz, Katarina, te zagrebem v njo,
a kar s seboj imaš, Bertrand, zlata,
v zakladnici naj naši posihmal se lesketa,
dovolj si praznil jo — deset let je tega ...«

Vratar jo slišal je in zvito se smehljal,
podvival je pred njo in zase je golčal:
»Da zlatnik moj bo rastel, oni je dejal?
Poskusimo — hlapec sem zvest! ...
Kdo ne bi rad živel na svojo pest?

To noč nocoj nič več, haha,
ne bom pred vami trepetal, gospa,
ko sreča se od blizu mi smehlja.
Če Vam godilo tuje bi zlato,
v kvar, menim, tudi meni nič ne bo! ...«

Gospa za njim: »Spremstva deset
prijazno pelji mi v podzemsko klet
in jih napoji, čuj, za oni svet!
A onega, ki patriarhov je denarničar,
zabavaj, dokler me ne bo, vratar!«

Lepo vratar je spustil dvizni most,
prijezdil v grad Njegova je Svetost
oglejski patriarh, visoki gost.
V klet hlapce je vratar odvel,
h gospe je grajski Bertrand šel:

»Mir hiši tej, mir Vam, gospa!
Primorani v času počitka nočnega
sprejema prosimo Vas gostoljubnega.
Obiskovat naš gremo v Stično samostan,
besede in pomoči je očetovske željan.

Sklenili v nočnem hladu smo potóvati,
nevihta pred Gorico nas vhiti,
ne pomnimo je take svoje žive dni.
Tako je, ko da bi vsa srenja iz pekla
nam našo apostolsko pot ovirala ...«

»Presrečna sem in na uslugo Vam.
Svetost, odprt je dvor, odprt je hram —
gost ljub ste mi, kar morem, vse Vam dam! ...«
In šla sta v grad ... Minila ura ni,
besnó ko stekli so psi v gradu lajali ...

K vratarju ko nevihta temna je prišla
in govorila grajska je gospa:

»Svetost lepo sem k miru spravila,
zdaj, vidva, mladca, pojdita z menoj,
pustó preveč mi sami je to noč nocoj!«

Smeje se vstal brž zvesti je vratar,
smeje se vstal za njim denarničar,
jih v grad so spremljali blisk, grom, vihar ...
v zakladnico prišli so in obstali so,
po njej pogledala in rekla je gospa tako:

»V zakladnici najrajši se mudim
in tu, po svoje te, Oglejčan, pogostim —
poslušne doge, glej jih, nate napodim:
tja pojdeš, kamor je odšel tvoj gospodar,
a jaz oglejski štela bom denar! ...«

Planili vzdraženi besnó so psi nakrat
Oglejčanu prepadlemu za beli vřat
in že gospa je segla po njegov zaklad,
a ni se ga dotaknila še prav,
vratar ji je — nezvest postal.

Oddrobil z mečem je gospe glavo,
da sam pobral rumeno bi zlato,
pa se zabliskalo je prepozno
in v blisku gost se je v krohotu vil:
»Kar čakal sem in iskal, sem dobil! ...«

Ugasnil blisk je, izzvenel zlogolki glas,
vratar v polnočne ure tajinstveni čas
zahropel je obupano: »Nesrečnež jaz! ...«
Nikjer nikoder ne gospe, ne dog in ne zlata
ni več biló, ko da se vse pogreznilo je v tla ...

Tako iz Anno Domini MCCCL historija.

V.

»Bog, ti daj meni svojo pomoč,
na gradu goriškem sem stražil nekoč!

Od Jezuitov je bilo uro duhov,
iz gradu pa odmevalo hov, hov, hov ...

In še trenutek — s puško v rokah,
odkrito povem, biló me je strah!

Visoka gospa — sedem psov z njo,
kot sedem volkov, in lajali so groznó ...

In sem in tja in sem in tja
s psi brez miru je begala gospa.

»Trpi!« sem jaz mislil. Tovariš moj
pa ji pogumen zaklical je: »Stoj!«

Ni se ustavila s psi gospa,
še in še je sem in tja begala.

Tovariš pomeril je in ustrelil,
vanj se odbila je krogla in — mrtev je bil! ...

Potem sem čul: »To ti bodi v spomin,
vratarja mojega pravnuka vnukov sin!

Mar vprašal bi me, kje moj je zaklad,
in rešena bila bi, ti pa bogat!

Minilo je že petkrat sto let,
kar hodim grofica goriška na svet.

Prehudi grehi dušó mi težé,
mi v grobu mirno spati ne puste.

Prej spala ne bom, prej se ne umirim,
da okrvavljenega se zlata iznebim! ...«

To čul sem in gospa in sedem dog ž njo
izginilo je, sam Bog ve, kako! ...

Bog, ti daj meni svojo pomoč,
kaj takega še ne, kot ono noč!«

Beli konjiček.

Iz zbirke: »Bratje in sestre«. — Magajna Bogomir.

Od rane mladosti si je želel belega konjička.
Rekli so mu: »Nikdar ga ne dobiš, ti Ivan Kri-
lanov. Prej bo teklo morje v Timavo nego bo beli
konjiček tvoj.« Odgovarjal je: »Malo posestvice
ne nosi nič. Človek gará tako vsak dan in gará;
dela, dela pa ni nič, komaj za želodec, za svoj
lastni želodec je in nič več. Oče je hotel imeti
družino. Umrla je mati, umrl je brat in preden
je umrl oče sam, so mu prodali polovico — njivo,
tisto tam na Bregu, in vinograd na Prisojniku.
Več je imel kot jaz, pa je bilo premalo. Fantje,
je li prav, da delaš samo za svoj želodec? Še
veselje je potem, ko umrješ in nihče ne bo gledal
rož na tvojem grobu.«

Beli konjiček je veselje, je svoboda, je sreča.
Niso to prazne besede. Poslušajte, fantje: Pet dni
imaš v tednu za to, da travo pokosiš ali otavo,
prvo in drugo, ali deteljo ali da kamenje po-
trebiš iz njivice — potem pa je sobota — vstaneš
zjutraj ob štirih in, hej! z jabolki in hruškami
preko Krasa v Trst, in ko je čas, še marelic na-
ložiš, breskev rdečeličnih in grozdja vseh vrst.
Zarje goré izza Snežnika in žarki padajo na
vrhove Nanosa — joj — in ti se voziš, voziš tri
dolge ure po belih cestah mimo zidov, mimo
hrastovih gajev, mimo zrcalnih kalov in skozi
vasi. Skozi okna te gledajo dekleta. V noči se
jim je sanjalo — kaj naj se mlademu dekletu
sanja. Prav gotovo bi rekla katera: To pa je Ivan

Boris Kalin: Portret kiparja Slavka Pengova.

Krilanov iz Zarečja doma. Ni kar tako ta fant. Čez teden dela, v soboto zasluži. Hišico ima, njivice tri in belega konjička, ki mu nosi srebrne denarce. Ti se voziš, voziš tri leta, morda pet ali deset — potem pa — dovolj je, da pisan pušelj pripneš konjičku za medaljo in — hi — na Kras po Julko in potem bi pili vso noč — rečem vam — ne vremščine, ki je le za žejo, ampak rafoška, da bi se vam brez muzike privzdigovale noge, če bi pa muzika bila — harmonika ali celo instrumenti — najmanj ponoreli bi, vam rečem.

Niso verjeli fantje v le-te sanje, norčeval pa se ni nihče. Res škoda bi bilo, da bi naš zali Ivan ostal samski, saj se niti zlomka ne boji in bi deset tržaških fakinov lahko ob tla pometal. Res škoda, da se mu ne bodo nikdar uresničile sanje.

Ivan je hranil in hranil. Kamne je predelal v denar; a prišla je pomlad, prišla je vsako leto in zakrvavelo mu je srce: polovico je znosil na davkarijo — polovico pa —. Človek vendar ne more hoditi nag in bos po tem svetu in umazan tudi ne sme biti v nedeljo, če treba k družbi kaj primekniti.

Leta gredo, gredo. Človek bi rad govoril o belem konjičku, v nedeljo pred mašo tam na zidu. Kaj boš, Ivan, štirideset jih že imaš. Hudo mlada te že ne bi marala več.

Leta gredo, gredo. Ivan, danes boš dal za liter; štirideset let, pa še fant — to ni kar tako. Nimaš

žene ne otroka. Kaj bi hranil. Naš vodja lahko postaneš in kot suhe mevže bodo Zagorčani, ko pridemo v vas in boš ti kot Krpan silni med nami. Niti bevskniti se ne bo upal nihče.

Ivan se je zamislil, potem pa je rekel: »Pa pojdem no, če ni drugače. Branil vas bom, a sam sem že prestar za take reči.«

Tako je hodil z njimi marsikatero nedeljo, na belega konjička pa le ni pozabil.

* * *

Prišla je vojska. Prestrelili so mu enkrat nogo, enkrat prsi in ga potem poslali domov. S krampom je hodil v jutranjih zarjah vrh hriba k okroglici, v kateri je imel njivico in strmél čez Kras. Ni se menil za grmenje topov v daljavi. Sama po sebi so se mu smejala usta. Po beli cesti vozi, vozi. Velikanska dolina se odpira pred njim. Od obzorij v obzorja kipijo sinje morske ravni in globoko v dolini srebrno mesto. Navzdol drdra voz in drdra. Vedno bliže je rdečim streham. Kar naenkrat zrastejo hiše pred njim: »Jabolka, hruške... jabolka, hruške!« Skozi široka vrata prihajajo dekleta in nosijo v rokah pletene koške. Široko se smejejo. »Pa res, hudo lepa so jabolka in hruške. Koliko stanejo jabolka in hruške, gospod Ivan!« — »Vam, sinjorina, ki ste zala, pa kar najbolj poceni dam.« In nasmejala bi se lepa gospodična. »Vi mi nagajate, samo nagajate, gospod Ivan.« »Kot morje so plave Vaše oči ali morda kot nebo in Vaša lica so kot rdečina tehle jabolk. Še zastonj Vam dam eno, če hočete!«

Seveda bi bila taka gospodična kot kako dete ob meni. Toda sedaj je mnogo vdov. Morda bi me katera izmed njih le še pogledala. Pa tudi otroka — naj se grob takoj odpre pod menoj — če ne bi vsaj enega dobil, ali morda celo dva ali pa tri. Enega bi imel zato, da bi mu prikupil nekaj njivice, drugi bi razpihaval iskre v kovačnici, kot da so solnčni prah; in tretja, Marja bi ji bilo ime kot moji materi — kaj bi ne bil človek mehak, saj je lepo imeti tako črnolasko, da te razvedri na stara leta in ti bere kaj iz časopisov, kako se ljudem na tej zemlji godi, potem ko ti omagajo oči in so črke pod njimi kot črna megla.

Tako je sanjaril Ivan vrh griča. Potem pa je zadel kramp na ramo in utočil v kadunjo. Do opoldne je bilo slišati udarce železa ob sivo kamenje iz nje. Hotel je razširiti svojo njivico v kamen. V popoldnevih pa je nosil z lopato prst na izravnane ploskve. Z mrkega obraza je rosil znoj na rdečo grudo. Ni mislil, skoraj nič ni mislil med delom. Le orjaške mišice so se mu bočile na rokah.

* * *

Tako se je zgodilo, da ni vedel, ali je res ali ni. Zazdelo se mu je, da je kot živinče, ki je zašlo v deteljišče, pa teka le sem in tja in le tu in tam hlastne v razigranem veselju v sočno rastlinje. S puško na rami je tekal po široki cesti — on — načelnik narodne straže, smejal se je široko in klical: »Sem-le, fantje, sem-le; nova kolona prihaja.« Od zapada doli po vijugastih klancih se je vila nepregledna vrsta vozov in pred njimi konjički, sami konjički, joj, sami konjički. Odprite staje, ljudje! Saj je povelje prišlo prav iz Ljubljane in četudi bi ne prišlo, pravico imate, ljudje. S krvjo ste zaslužili to, da jemljete lahko, kar je vaše. Hej, po cestah, po polju, po gričih begajo konjički. Odprite staje. Vse zastoj! Poročnik, ustavi se! Tuj človek si. Z našega si jemal, na naše daj nazaj. Rečem vam, ljudje, vrancev, belcev, šarcev, kolikor jih hočete.«

»Kam bi z njimi, Ivan! Ni sena dovolj. Potrkali nam bi v hlevih. Po enega ali dva že — več nam ni treba. Kolikor je potrebno, si vzamemo, Ivan! Pa še ti si izberi enega. Dolgo si si ga želel. Izbiraj, Ivan, da boš pojezdil čez beli Kras po nevestico, da boš zaslužil z njim, kolikor potrebuje krščanski človek, da boš zaslužil lahko tudi za novi rod!«

Kot brezumen je begal od kolone do kolone, izbiral, oddajal. Hi — in konjiček je zdirjal po klancu.

»To pa ni lepo, nisem vedela, da si tak,« je rekla učiteljica.

»Pet let si živela v gladi. Izbiraj sedaj, če ni norost stopila v tvojo dušo,« je zaklical in ji ponudil zavoj platna. Zardela je, prijela platno in zbežala z njim.

»Tako je prav,« se je zasmel Ivan. »Kar je tvoje, je tvoje! Kaj bi te pekla vest zato, da si dobila nazaj manj, kot so ti jemali vse življenje. Nisi mogla dobiti moža, kot jaz ženke ne. Preboga si bila, revica, dasi so bile lepe tvoje oči in si deco ljubila, kot da bi bila tvoja.

A kje bi jaz dobil svojega konjička, prav tistega, o katerem sem mislil vse življenje?«

Končno je prišel.

Večerje zarje so napolnile dolino. Doli po klancu je stopal in je sijal v barvah, kot da je nekdo pregrnil prozorni škrlat čez belino. Uprežen je bil v voz in stopal z dvignjeno glavo navzdol. Njegov rezget je bilo slišati do hiš. Čudili so se ljudje. »Voznika ni na vozu. Tako stopa, kot da ima razum v glavi.«

»Ta bo moj,« je zaklical Ivan in strmел v klanc, kot da prihaja lepa prikazen po njem.

»Meni nebo odprto se zdi, kadar se v tvoje ozrem oči...«

Boris Kalin: Mati z detetom.

»Pa kdo ti ga jemlje, Ivan! Pojdi mu naproti in sedi na voz!«

Nič ni vedel, kaj bi od veselja odgovoril ljudem. Tekel je po klancu. Konjiček se je ustavil pred njim in zarezgetal. Ivan mu je objel vrat in ga gladil po beli dlaki. Belec pa je pokimal z glavo trikrat navzgor, trikrat navzdol. »Saj sem rekel, skoraj govoriti zna.«

Skočil je na voz in konjiček je zdirjal v vas, po ulici.

»Tu je moj dom, belče! Čakaj, kar lepo v hlev sedaj. Stelje najpoprej, čakaj, bolje, da ti dam sena. A kaj — saj sem zaplenil ovsa celo vrečo. Vedel sem, da prideš.«

Natrosil je v jasli. »Zobaj, zobaj, kolikor hočeš in če zmanjka ovsa pri nas, sena ne bo, ti rečem. In tu poleg je škaf vode, čiste, prav iz studenca. Tako, sedaj še stelje.« Sedel je na kup listja in opazoval konja. V hlev je legal mrak. Žival je med jedjo veselo prhala v oves. Njene široke oči so čudno svetlo pobliskavale proti človeku, ki je sedel ves srečen v temnem kotu.

Ivan je počival, kot da je prišel z dolge, dolge poti. Nad štirideset let je hodil in končno došel na cilj. Ni verjel v srečo več in glej, prišla je sama pred njegova vrata. Medli, skoraj zabrisani prikazi njegovega življenja so se vsi živi porajali v novo. Beli konjiček jih je pripeljal

s seboj. Ne bo hiša več samotna kot doslej. V njo bo zadehtelo življenje. Ne bo treba vpraševati ženki, kaj bomo jedli opoldne, kaj bomo zvečer. Beli konjiček nam bo služil.

Mislil je dalje: »Jelka Ogrinova s Kala — petintrideset jih ima. Morda... Ne, preveliko je njeno posestvo. Da bi bil še mlad in da bi Julka živela! Jerajeva Marija — premlada! Kam bi šel — Naklo — ha! Roža Ražmova — vdovica je revica — moža ji je ubilo v vojni. Komaj se peha naprej, revica — hčerko ima, majceno še — Rožiko. Seveda, kaj — saj je lepo, če je taka mala rožica pri hiši in če pride še katera — bo Rožika zibala polsestrico. Ha, rekel sem, k Roži se popeljem in lepo bom govoril, kot da sem fant. Ne bojim se ne dela, ne zlomka, bom rekel. Lačna ne boš in ko boš v postelji, ti bom naročil rafoška, da ti bo zopet kri poživel po žilah. Hej, tako bom rekel pa še kaj drugega lepega, da bo videla, da nisem hudoben človek.« — —

Tonil je v privide, vse obarvane s sijem bodočih živih dni. Glava mu je omahnila na prsi. Zašumelo je listje pod njim. Telo se je zlegnilo v spancu na široko. Orjaška desnica se mu je

sama po sebi dvignila na prsi, tik nad srce. V mirni obraz je legel nasmeh. Premeknile so se ustnice in komaj slišno je prihajal glas izmed njih: »Hi, belče, hi!«

Še v temnem mraku so se lesketale belcu oči, kot da je ogenj v njih.

* * *

Oklicana sta bila prvič, drugič in tretjič. Ljudje v cerkvi so se vzradostili. Kdo naj bi imel kaj proti? Bila sta v cerkvi oba. »Popoldne pridem k tebi, da se domeniva za svatbo,« ji je rekel. Ob treh je napregel. Fantje so ga pozdravili na cesti. »Za deset let si se pomladil, Ivan! Kdaj bomo rafoška?« »Pa ga bomo, kajne! Pozdravljeni!« Počil je z bičem in beli konjiček je planil v dir. »Vse je pripravljeno. Kdo bi si mislil, da je Roža še tako zala. Črno žalost sem prepodil iz njenih oči. V pomladi bom nasadil nageljnov na svoj vrt. Rada imam takele rdeče rože,« je rekla. Človek se odpočije po delu ob njih in reče kako lepo besedo. Pravijo, da postane otrok dober, če ga je mati nosila ob rožah.

Lepo, lepo se je peljati čez Kras.

Pred njim se je dvigala, je padala, je valovala široka krajina. Omrežja zidov so se gubila na vse strani v nebo. Skupine borovcev, brinja, cvetočih šipkov, suličastih skal, vitkih kadunjev, zorečih vinogradov, samotnih njiv so potovale mimo njega. Od zapada se je vil nad planoto vijugast oblak. Solnce se je upiralo vanj in ni ga moglo prodreti. Po sivem zidu se je trudil čmrlj, da bi dosegel svojo hišico v razpoki, polno zlatega medu.

»Hi, belče! Rekel sem in stokrat sem rekel, kako je lepa ta naša zemljica. Prišli so res nanjo tujci, vrag jih vzemi, a jaz pravim, stokrat poprej so prišli in so morali z nje, šli bodo tudi sedaj. Pila si kri, ti zemljica lepa, grenkost so na široko nalivali vate, pa cveteš še in boš cvetela. Lepa je Roža, saj je roža te zemlje, in moje mišice so silne. Kdo bi mene pregnal iz kraja, kjer se je Roža rodila, kjer se je moja mati rodila in kjer sem se rodil jaz!

Pravim ti, belče, nikdo me ne bo pregnal, pa naj pride od zapada ali od vzhoda, naj pride od kjerkoli hoče.«

Belec se je naenkrat ustavil; pogledal je nazaj in zarežgetal. Ivan je skočil z voza in preiskoval pri jermenih. »E, saj je v redu vse, belče!« Pogladil ga je po vratu in stopil nazaj na voz.

»Hi!« Belec se ni premaknil. »Zaradi lepšega imam bič, da veš. Toda malo te pa le bom, tako da ne bo bolelo. Piti in jesti sem ti vendar dal dovolj.«

Boris Kalin: Studija roke.

Udaril je lahno z bičem. Konjiček je zarezgetal. Udaril je močnejše, konjiček se je spustil v galop.

»Tako boš dirjal, ko se bom peljal z nevesto, vrisk in harmonika bosta spremljala našo pot.«

»Hee!«

Belec se je dvignil na zadnje noge. Koščena roka ga je zgrabila za brzdo in ga potisnila nazaj.

»Hee!«

»Kaj hočete?« je zaklical Ivan in pordečil se mu je obraz v jezi.

Izza zidu sta planila dva človeka. Obleka jima je bila zamazana z ilovico, na črnih ponošenih kapah sta poskakovala čopa. Beli zobje so se režali izza napetih ustnic.

»Izgini domov! Potrebujemo konja in voz!«

Ivan je skočil na cesto in tiščal bičevnik v pesti.

»Konj je moj in voz je moj!«

»Ee,« se je zarežal prvi in se oprijel sedeža, da bi se zavihtel na voz. Ivan ga je zgrabil za pas in potegnil nazaj. Drugi je tedaj priskočil in dvignil samokres pred Ivanov obraz.

»Izgini domov, svinja, da te ne ustrelim.«

Ivanu je zavalovala kri v lice. Upognil je telo. V očeh mu je zagorelo. Nekaj kot omotica je šlo skozi njegovo misel.

»Z levorverjem groziš? Bij se, če se upaš,« je zakričal in udaril tujca z vso močjo z bičevnikom čez obraz. Samokres je padel na tla. Tujec se je opotekel ves podplut s krvjo in vpil v bolečini. Drugi je navalil nanj. Izbočile so se mišice na prsih, na rokah. Ivan je razširil prste in oprijel z njimi za jabolko na vratu. Dve telesu sta se zvalili na tla.

»Ee,« je golčal tujec, »ne daviti, ne daviti!«

»Bom te, bom, tat salamenski!« je sikal Ivan in pritiskal naprej glavo v cestni prah. »Hudiči prekleti, dam ti, čakaj! Nihče mi ne bo jemal konjička.«

Silno moč je začutil v mišicah in zdelo se mu je, da bi zmagal sto takih ljudi. Tat je zavil oči proti tovarišu. Ta se je bližal počasi, pobral samokres na cesti, s krvjo podplute oči so se mu razširile. Nastavil je cevko na izbočeni hrbet. Roka se mu je tresla. Stisnil je petelina in zopet popustil, stisnil je ponovno. Rezek jek se je izgubil čez planoto. Izbočeni hrbet se je vzravnaval počasi, roki sta se skliznili po vratu. Desnica je omahnila na bičevnik, kot da ga hoče zopet oprijeti. Tisti, ki je streljal, ga je izmaknil in skočil na voz. Drugi je pohitel za njim. Bič je udaril po hrbtu. Beli konjiček je zdirjal preko ravni.

Ivan se je plazil čez groblje proti vrhu. Iz samih grobelj je bil sestavljen griček. Iz ust mu je kapljala kri. Trudno so se oklepale dlani kamna za kamnom in vlekale telo za seboj. Za njim se je risala rdeča steza. Dvignil je glavo, kot da hoče premeriti razdaljo do vrha. Ni bilo več daleč. Telo se je streslo v krčih. Kri je bruhnila iz ust. Omotičnost mu je silila v dušo. In zopet se je pomeknilo telo naprej. Začutil je cvetke pod dlanjo. Bil je grmiček smilja. Ni vedel, zakaj je utrgal. Blagi vonj mu je napolnil dušo. Nasmehnil se je. Zavalovalo je telo kot telo medveda, ki noče umreti. Vrh! Solnce. Lepo in čisto solnce je sijalo nad zemljo. Onkraj grička se je širila dolina. Rdeče lise kot ljubko gnezdo v dnu doline. Pobliskavala so se okna v solncu. Ob cerkvici je bilo videti gručo ljudi. Ivan se je uprl z rokama ob kolena in se dvignil. Razprostrl je roke. »Roža, Roža, žena!« Nato se je nasmehnil komaj komaj vidno. Oči so se mu kalile. Iz ust mu je zopet bruhnila kri. Zakrilil je z rokami. Orjaško telo se je streslo še enkrat in hip nato je glava udarila v grobljo. Telo se je zleknilo na grušč. Same po sebi so se ovile roke krog dveh visokih, suličastih kamnov.

Boris Kalin: Studija roke.

Boris Kalin: Dekliška duša.

Uklenjena zemlja.

Klausen na Južnem Tirolskem, Haspingerjev samostan.

(Kapucin Joakim Haspinger, tirolski narodni junak, je bil za Napoleonovih časov najljubejši borec za narodno svobodo. Živel je dlje časa v Klausnu pod Briksnom. Rosengarten, razdrapano skalovje južnotirolskih Dolomitov, v večerni zarji krvavo gori in živi v ljudski bajki kot naši Gorjanci.)

Pod cesto spodaj skromni samostan,
ne bi opazil ga, da niso
mi s prstom pokazali nanj:
»Tu bil je Haspinger doma.
Bog daj nam skoraj novega!«
Cerkvena vrata butajo;
Tirolke trdo hodijo.
Sneženo-bradi kapucin
je pravkar mašo dokončal,
še italijanskim kamenarjem
Telo je božje vžiti dal.
In tiho vse. Ne! Zdi se mi,
da Haspinger gre med klopni,
upognjen in ves spremenjen
in s kuto staro do oči.
Ustne — se li pritožujejo?
oči — kot da sprašujejo:
»Kako je, domovina, zdaj!«
— »O oče, prideš kdaj nazaj?
Glej, Rosengarten še gori
in v srcih noč in dan plamti.
Samo težak so kamen nanj
nam deli, da nam ne vzplamti. —
A je tembolj težko, težko...
Kako je domovini zdaj?
Vsi klonemo na desno stran,
smo krvaveči pelikan.
Svobode nam več treba ni;
a, oče, vrni se nazaj
in pelji nas samo še v raj!« —

Jože Pogačnik.

Na Šmarni gori.

Cene Kranjc.

Le vonj pečenega kostanja je naznanjal, da je že jesen.

Sicer pa je bilo na ulici kakor v maju. Lahke, pisane obleke so valovile na obeh straneh. Nekaj veselega in srečnega je bilo v očeh in na obrazih onih, ki so me srečavali.

Pa kaj bi to! Ljudje božji, upajte, upajte! Imate vsaj nekaj. Upajte.

Jaz sem pa vedel, da se bliža zima, in sem bil žalosten. Tesno sem se zavil v suknjo in počasi in malomarno pogledoval tistim, ki so mi prihajali nasproti, v obraz. Včasih me je kdo pozorneje pogledal. Odgovoril sem mu z daljšim pogledom. Včasih sva se nehote nasmehnila.

Prav za prav pa ni bilo nič posebnega: sivi klobuki, sive obleke, sive suknje gospodičen, cesta vsa siva, hiše sive, da, še nebo tako nekako sivo, sploh je bilo vse sivo. Delali so se sivi vrtinci, na koncu ceste sem opazil siv drevored, nad glavo je zletela čez cesto jata sivih golobov. Nazadnje se mi je še vse skupaj čudno zdelo: Zakaj je jesen tako siva?

Končno sem pozabil na to. Avtobus je privozil mimo. Bral sem imena znanih vasi. Če bi vstopil? Čez eno uro — pa bi bil doma. Ali je doma tudi vse tako sivo sedaj? — Ne! — Ali pa je? — Bog vel! — Naj bo že kakor hoče, saj jaz ne morem domov! — Avto se je skrtil za ovinkom.

Postajal sem že nestrpen. Saj mi je vendar naročila, da pojdeva še enkrat pred zimo na Šmarno goro! Zakaj je ni? Ali se boji te sivine, te čudne sivine, ki spominja na obraz mrliča? Da se je res boji? Ne vem. A vendar, priti mora, mora priti, da greva še enkrat na Šmarno goro, še enkrat pred zimo na lepo Šmarno goro.

Gre.

»Dolgo te ni bilo! Sem mislil, da te ne bo!«

»Zakaj?«

»Ker je vse tako nekam sivo, ali nič ne vidiš, kako sivo je vse?«

»Pusti, pusti! — Pojdiva na Šmarno goro!«

»Da, pojdiva!«

Šla sva. Pot je bila tako znana. Tolikokrat sem že šel po njej, večkrat sva šla že oba skupaj. Govorila sva o čemerkoli že. O zlatih gradovih tudi. Tako sem se silil, da bi verjel vanje! Ona je verjela, trdno verjela.

Da, lepe so sanje. A minejo. In ko se zbudiš, si truden, tako zelo truden, da želiš, da bi jih ne sanjal nikoli, nikoli! —

»Zakaj si tako pust?«

»Ne vem. I, jesen je, zima bo!«

»Pomlad bo!«

»Bo? Ali bo res? Ali verjameš?«

»Menda pač! Kaj pa misliš?«

»Nič!«

Oba sva molčala. Nobeden ni vedel, kako bi začel, da bi bilo prav. Tako sva tiho šla. Z njenim sivim plaščem — čudno, čudno: imela je tudi siv plašč! — se je veter igral!

Ko sem jo pogledal, sem videl, da je žalostna. To mi ni bilo všeč. Da bi bil jaz kriv njene žalosti? Ne! Tega pa ne!

»Ali slišiš, kako šumi Sava? — Še dobro vem, kako sem takrat, ko sem bil še majhen in sem šel včasih po tej poti v Ljubljano, poslušal, kako šumi Sava. Saj slišiš, ne bodi žalostna!«

»Zakaj nisi vesel ti?«

»E, saj ni nič! Včasih tako pride. Bog pomagaj!«

»Pa je večkrat tako...«

»Ne! Če nate mislim, ni!«

»Ni?«

»Ne! Ni! — Ali pa je — Bog ve! — A danes greva na Šmarno goro! Poglej, pri Savi sva že. Mene s čudno silo vleče ta Sava nase. Ne vem, zakaj. Kadar grem čez ta most, ne morem naprej. Nekaj časa gledam z ene strani to vodo pod seboj, nekaj časa z druge. Ali vidiš, kako švigajo ribe tam pri kraju? Poglej, koliko jih je!«

Vrgla jim je drobtinic. Več jih je priplavalo in lovile so po površju. Zasmejala se je:

»Glej ono, kako velika je!«

»Vidim, zdaj plava pod most.«

Tudi druge so zbežale za prvo.

»Poglej onole skalo,« sem zopet začel, »kako se voda peni okoli nje. Tako sama je ta skala, pa prav na sredi. Večkrat sem jo že gledal. In kako tam doli dere voda, kot bi tekla navzgor; tudi to se mi je že večkrat čudno zdelo.«

Ona je spet gledala ribe. Metala jim je drobtine. One so jih lovile. Za trenutek sva se oba zagledala vanje.

»Pojdiva!« je rekla.

Pri znamenju sva zavila v Goro. Po ozki stezi je šla ona naprej. Zagledal sem se vanjo. Ko se je ozrla, se je nasmehnila. Zakaj? Zakaj neki? — O smej se, smej! Smej, smej, smej! Saj bo vendar prišla pomlad! Čeprav šele za zimo! Ti verjameš, da bo prišla!

Za hišami je bila pot spet ravna. Pokazala mi je na hiše, ki so kot prilepljene čepele že precej v strmini.

»Poglej, kako visoko so še hiše!«

»Da, visoko so. — O, spomnil sem se! Tudi midva bova naredila tako hišo! Ne gradu. Kam bi z njim! Tako hišo, tako v rebri, v senci bukev bo stala, nadnjo bodo visele še veje smrek, borovcev in bukev, takoj pod hišo bo vas in vsa dolina. In midva bova gledala v dolino, ali pa šla po stezi, ki bo takoj pri pragu, ležat pod bukve na mah! O, spomnil sem se! Taka bo najina hiša. Že za prostor vem. Prav tam bo, mora biti!«

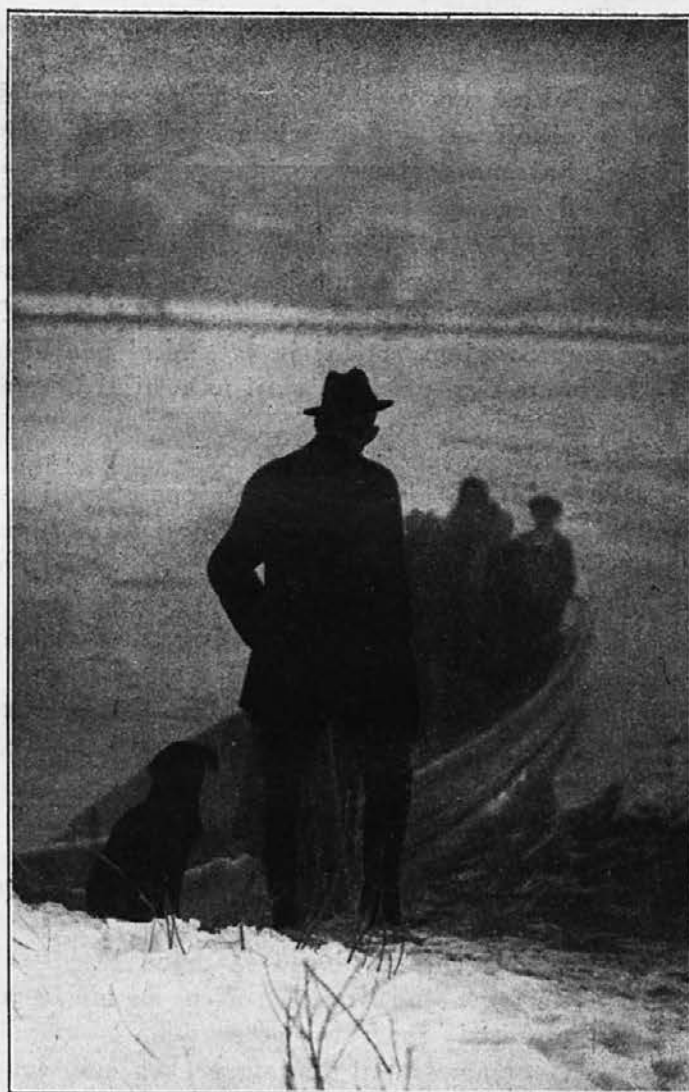
»Ali res? Ali veš?« — Tako nepopisljivo sladko in veselo, s tako vero in ognjem v očeh me je pogledala, da sem skoraj pozabil, o čem sem govoril.

»Ali bo res? O, li bo? Ali verjameš?«

»Verjamem!«

»Potem verjameš, da bo pomlad!«

»Za zimo pride pomlad! Da, pride!«

V megli čez Savo. (Fot. Fr. Krašovec.)

Kaj je bilo potem, še sam ne vem dobro. Sva pač sanjala mlade sanje, ki so lepe bile, so in bodo; dokler bomo mladi ljudje.

Šla sva naprej. Nič nisva govorila. Pa sva vendar tako natančno vedela, kaj misliva. Tako do pičice natančno vse: Reber — bukve — hiša — majhna hišica, bela — ne siva, samo siva ne! — steza — solnce — senca — mah in lahen veter v vrhovih smrek. Da, prav tako. Nisva se upala pogledati drug drugega, da se ne bi zmotila v računih, še stopala sva tako rahlo in tiho, sople pridržano, nič nisva gledala nazaj, nazaj na Ljubljano — na sivo, sivo Ljubljano z rdečimi dimniki, iz katerih se trudno vali težek, črn dim.

In še sva sanjala, ko sva zvonila pri svetem Antonu pod cerkvijo. Skrivnostno je donel glas zvonca med bukvami po gori navzdol in čez tisti travnik, potem pa naprej po gozdu v dolini tja daleč, daleč. Tam ob cerkvi svetega Tilna na repenjskem hribu se je odbil in mi prinesel pozdrav od naše hiše, našega hriba, naših bukev, borovcev in smrek, in od naših njiv tam pod vasjo.

Ali bom uslišan? Ali sem verjel? — — Da, da. — Takrat sem verjel. Tako trdno sem verjel kot še nikoli ne. — Je verjela ona? Ona? Da bi ne? Saj ona verjame, verjame v pomlad!

Pred cerkvijo sva se ustavila.

»Ali vidiš? Ali vidiš hrib tam in cerkev na njem? Ali veš, da sem tam jaz doma? O, ali veš? Če ne, vedi! Ne pozabi! Na veke ne pozabi! Poglej! Tam med drevjem, spodaj je vrt, takoj nad hišo je hrib, tam med drevjem stoji naša hiša! O, poglej! Ali vidiš?«

Prestrašeno me je pogledala.

»Ali vidiš — tam, kjer so vsajene ob poti na polje jablane, tam, tam zgoraj stoji naša hiša. Vedno naša. Da bi kdaj stala najina! — Najina hiša — —«

Prestrašeno me je gledala. Kalne so bile moje oči, skalile so se njene.

Ne vem, kako se je to zgodilo. Tako samo od sebe je prišlo. Prijel sem jo za roko.

»Ali vidiš?«

»Da — —«

»Glej, glej!«

Zastrmela sva se v daljo: hrib — cerkev na njem — vas pod njim — —

»Ti, moja!« je bruhnilo iz mene in stisnil sem ji ročico, njeno drobno ročico, da mi jo je hotela iztrgati iz rok.

»Ali verjameš? Ali verjameš? Verjameš?«

Ni rekla ničesar, le solza ji je kanila iz očesa in zdrsrnila po licu...

Zametene stopinje.

Avtoriziran prevod iz francoščine. — Prva knjiga.

Henry Bordeaux — Krista Hafner.

II.

Julka je stopicala poleg gospe Acherjeve po železniškem peronu in je zdaj pa zdaj poklicala atka s tenkim glaskom, ki se je zgubljal v hrušču. Ni mogla dohitevati gospoda Romenaya, ki je z naglimi koraki vlekel za seboj postrežčka, obloženega s kovčegi. Iskala sta spalni voz vlaka Paris—Milan. Obrnil se je in jima naročil, naj počakata, sam pa je hitel dalje.

Na hodniku je srečal veliko, rjavolaso žensko v potnem plašču. Počakal je, da bi šla mimo in za hip so se srečale njune brezbrizne oči. Skoro otrpnil je, ona pa se je vsa spremenila v obraz. Znova se je zavedel in vstopil v prazen oddelek. Ona se je obrnila, kakor bi hotela za njim in ga želela nagovoriti, toda že je bil izginil. Ko je stopil po hčerko in vzgojiteljico, je ni bilo nikoder več.

Vlak je odpeljal.

Gospa Acherjeva je hotela zabavati deklico in ji je kazala dve podobi v albumu slikovite Švice. Prva je kazala potnika, ki ga je utrujenost premagala, da je v snegu zaspal. Dva psa sta mu prihitela na pomoč in mu lizala obraz. Prvi mu je prinesel na vratu vina, drugi pa odejo, zvito in privezano na hrbet. V ozadju pa je bil hospic, odkoder sta prihajala dva meniha na pomoč.

»Kako je psoma ime?« je pozvedovala Julka.

Druga slika je kazala Napoleona, prvega konzula, kako jaše na beli muli preko Alp.

»Zdaj pa moraš zaspati,« je odločil oče.

»O ne še! Vidiš, kako je vse rdeče!«

Solnce je le počasi zahajalo in je z bakrenimi žarki obsevalo obzorje. Bil je lep, mehek in dolg poletni večer.

Mark je stopil na hodnik; sprva brez namena, potem pa je pričel iskati gospo Noransovo, ki jo je bil prej srečal na hodniku. Ni mislil spraševati nesrečnice. Le približati se ji je želel, ker je morda kaj vedela. Ni mu bilo zdaj mar protislovja, v katerega se je zapletal. Mrzličten in utrujen je sedel nazaj na klop in odslovil služabnika, ki mu je hotel postlati. Zagrnil je svetiljko in v temi se je predal svojim mislim. Nekaj časa so se vrtele naokoli kakor ptič, ki se razgleduje, nato pa so dobile smer: obrnile so se v preteklost. Kakor v čolnici so sledile toku let. In ker so segale daleč nazaj, še dlje nego spomin na Terezo, je mislil, da postaja prost. V težkih urah se nam življenje samo po sebi zgošča,

kakor bi hotelo najti svoj jasni zmisel, preden propade ali znova oživi. Zatekamo se v svojo mladost, kot v varno zavetje, nato pa v svojo ljubezen, da spoznamo lastno srce in izmerimo njegovo veselje in njegovo bridkost. Mark je v tej prečuti noči pregledal svojo srečo in ni bil zadovoljen. Usoda mu je veliko podarila, a ni mu dala, da bi znal to srečo tudi uživati; bila je kakor v bajkah tista sojenica, ki s svojim voščilom uniči vse, kar so lepega napovedale njene prednice.

Mark Romenay, ki se je bil predal spominom, je nepremično ždel v kotu, hipoma pa se je otresel otrplosti. Nočni mraz je prihajal skoz odprta vrata. Ni jih zaprl, ker je hotel svežega zraka, le bolj tesno se je zavil v odejo. Tu in tam so se risale enakomerne sence dreves. In živa, migljajoča svetloba zvezd se je razlivala po nebu, kjer ni bilo več sledi o solncu, ki je zašlo, in kjer se še ni porajala nova zarja. Bilo je prav ob tistem kratkem odmoru, ko poletne noči, stisnjene med večerno in jutranjo zarjo, posujejo nebo s skrivnostnim, nevidnim cvetjem.

Pred letom dni mu je ona z vrha Riffelalpe pokazala eno teh ozvezdij; za trenutek je zdaj nehote iskal med njimi Labuda, ki ga je ona imela najrajši, potem pa se je hipoma obrnil stran. Ona? Skoro se je začudil, da mu živi v spominu. Saj je vendar hotel obnoviti le oni del preteklosti, v katerem nje ni bilo. Toda tudi to preteklost je obnavljal le zato, da bi ji iz dalje šel naproti, kakor iščemo dragega bitja ob koncu dolge ceste.

Zakaj si je izbral baš Terezo za ženo? Po očetovi smrti je podedoval veliko premoženja in kot arhitekt je užival tudi velik sloves. Povrh pa je bil tudi lep mož, o tem ni mogel dvomiti. Celo tista zaničljiva poteza okoli ust, ki mu je ostala po prvi razočarani ljubezni, je ženske mikala. Lahko bi se bil sijajno oženil. Bil je kakor tisti nemirneži, ki ne znajo sreče ne nuditi in ne sprejeti ter širijo okoli sebe le svoj večni nemir. Znal je ljudi prikleniti nase, a ni nikomur zaupal, iskal je družbe, a jo zasmehoval, zaničeval je prilizovanje, a vendar ni mogel živeti brez njega. Hrepenel je po domačem ognjišču, kakor mornar po dolgi in viharini vožnji po varnem pristanu. Toda v svoji okolici ni našel bitja, ki bi mu bilo všeč. In povrh je dvomil, da bo v novem življenju res zadovoljen. Kako neki naj zaupa red in mir v domači hiši prvi ali drugi teh mladih deklic, v katerih očeh ni bral ničesar novega in ki so se vedle kakor čisto prostaške ženske. Res se zgodi, da hoče ta ali ona skriti v teh kretnjah svojo preprostost, ker hoče pred

svetom veljati za bolj podjetno nego je v resnici. Zato ni imel prav, da je obsojal vse vprek, preden jih je dobro poznal. Toda ko jih je gledal in govoril z njimi, je čutil le tisto privlačnost, ki jo uživamo pri vsakem ljubavnem razmerju, ni pa čutil ob njih tiste želje, ki jo hitro ločimo od drugih čustev, namreč želje, da jih poroči; celo misel na to mu je bila nadležna, a je vendar dajala splošnim ljubezenskim mikom sladko zavest trajnosti in skupnega staranja. Najnevarnejši pretresljaj, ki ga je doživela moderna družina, je brez dvoma ta, da je svet popolnoma pozabil, kaj se prav za prav pravi prositi koga za zakon. To se je kazalo, če ne drugače, vsaj v jasnem obrazu, pri mladih dekletih, kadar jih jemlje moški, da v zakonu nadaljuje svoje ljubezenske dogodivščine. Eno samo srce, eno samo telo za vedno, kdo dandanes še razume zmisel teh svetih besed?...

V Marku Romenayju so odmevale zdaj te besede trpko in porogljivo. Ona, ki si jo je bil izbral za družico v življenju in z njo delil svojo lepo usodo, ni spadala v to nestalno, vedno vihravo družbo, v katero je on zahajal, ne da bi ji plačeval svoj davek. Za doto mu je prinesla le začudenje, zaupanje in zmučeno mladost, prestano v vedni revščini. Zato je povsod le veselo in naposled brezskrbno uživala. Zato jo je slednjič moral spoditi.

V noči, ki se je že vznemirjala v daljnem predobčutju nastajajočega dneva, se je znova spominjal svojega prvega srečanja s Terezo de Rodange.

Zidal je bil vilo na hribčku Publier, ki tako mirno kraljuje nad Lemanskim jezerom, eno miljo od Eviana, kjer se je bil naselil. Zato je moral večkrat v Chablais. Sam je vodil delo pri stavbi. Vila je bila vsa bela z ravno streho, krasili so jo stebriči, verande in ograje; izgledala je precej bahavo. Lepše bi bila pristojala na obrežje jezera Maggiore ali Como, kjer se kopičijo stebri in marmor, kakor pa v to nežno, pa vendar kmečko pokrajino, polno kostanjev in vinogradov, ob ta mehka obrežja, med trde gore in pod nestavito nebo.

Nekega dne je zdolgočasen gledal, kakšen vtis naredi poslopje na splošno. Nakrat pa je za hrbtom zaslišal glas, ki je nekoliko preglasno izjavil:

»Moj Bog, kako je grda!«

Užaljen se je obrnil, da bi s pogledom uničil tistega, ki mu je ušla ta predrzna opazka. Zagledal je mlado, plavolaso deklico, ki je bila vsa v belo oblečena in na kateri ni bilo prav nič predrznega ali celo nesramnega; niti trohice

Pozimi v šolo. (Fot. Fr. Krašovec.)

poguma ni bilo v njej, zakaj mahoma je vsa zardela. Komaj pa ji je rdečica zginila z obraza, že jo je znova zalila kri — bila je kakor savojske gore, ki se blešče v večerni zarji in se, ko jih je bila že zagrnila senca, za hip znova zableste.

Skoraj v istem hipu je stopil predenj zidar in ga poklical: »Gospod arhitekt!« Tako je spoznala svojo nerodnost. Mrmrala je:

»Odpustite, gospod!«

V toliko zadrego je prišla, da jo je sam nekoliko zaničljivo, pa vendarle prijazno potolažil:

»Vsakdo sme soditi, gospodična.«

»Moja sodba je brez pomena,« se je opravičevala. »Saj veste, da se v teh stvareh prav nič ne spoznam. Naša stara hiša, v kateri stanujem, je čisto drugačna nego ta vila... nego ta lepa vila.«

»Preveč je lepa,« je smehljaje priznal, zakaj videl je njeno ljubkost in ji je hotel pomagati.

»Tako je, preveč je lepa. Nisem temu vajena. Naša hiša ni visoka, ni udobna, pa vendar se dobro ujema z okolico, da jo komaj ločimo od nje. In po mojem je to lepo.«

»Rad bi jo videl...«

Ker je za hip odlašala z odgovorom, je silil znova, zakaj obotavljanje ga je še bolj podžgalo:

»Je daleč?«

»Ne. Samo nekaj korakov.«

»Pokažite mi jo torej!«

Znova jo je zalila rdečica. Njena kri je bila tako živahna, da se ji je razlila po obrazu ob najmanjšem razburjenju.

»Naša hišica je le gnezdece. Toda jaz jo ljubim, je kot bi bila živa; morda tudi res živi. Zato mi obljubite, da ne boste nič slabega rekli o njej, čeprav Vam ne bo všeč. Hudo bi mi bilo.«

Obljubil je. Na koncu ceste sta zagledala staro hišo, ki je že nekoliko visela. Imela je velikansko streho, ki so jo težki snegovi že močno

nagnili in je zdaj čepela na hiši kakor prevelik klobuk na velem obrazu. Na strehi je ždel majhen stolpič kakor perjanica na vojaški čepici. Romanska vrata in zamrežna okna so krasila pročelje in pod zeleno vinsko trto in srobotom, ki sta jo napol zakrivala, se je risalo mogočno zidovje težke stavbe. Močno pritrjena strešna opeka je sčasoma postala rjava in se je lepo ujemala z lesenimi deli in bruni. Vse skupaj je že delalo vtisk prijetne in vesele stavbe — tak vtisk delajo trdni starci, kadar se rogajo mladim dekletom pri delu in jelu.

Ker je molčal, je sama začela hišo zagovarjati, misleč, da njemu ni všeč, čeprav ne pove.

»Hiša sicer nima sloga, dobro vem. Vendar pa je zelo lepa tu sredi drevja. Se Vam ne zdi, da je podobna tem kostanjem, sredi katerih stojiva? Imajo velike vrhove in močna debla, da jih nosijo. Za takšno veliko streho je treba debelih sten. In pa že dolgo dobo je naša last, last naše rodbine. Ta hiša spada nujno v naše življenje.«

»Zelo mi je všeč,« je izjavil, »in priznam, da je tudi Vam lahko všeč.«

V skrbi, da ne bi pretiravala, je čisto odkritosrčno mrmrala:

»Včasih mi je tudi dolgčas. Kadar dežuje, kadar listje odpade, ob novem letu, ob koncu vsakega meseca...«

Nasmejala se je sama sebi in svojemu nasvetovanju; on pa ji je gledal globoko v oči in ugenil zgodbo te mladosti, zaprte v dušečo samoto. Njena kita je bila debela in lasje tako svetlo plavi, da ga je ob tem iznenadila barva njenih oči. Temna, skoraj črna zenica, tako razširjena, da je obsegala skoraj vso šarenico, jim je dajala trudno žalosten in skoraj divji izraz kot ga imajo srne, ki so jetnice v prirodoznanskih vrtovih, ki nam sicer jedo iz roke, pa brez veselja. Tu, pred to mirno hišo in prav v tem trenutku se mu je zazdelo, da bo nekega dne še njegova žena in bo postal on — kakšen nezmisel! — rešitelj te speče Trnuljčice.

Ni maral odgovoriti njeni zaupnosti, ki jo je ugenil, čeprav mu je ni razodela. Delal se je, kakor da hoče govoriti o svoji stroki, in ji je vendar narisal cel načrt povsem novega življenja.

»Da, več zraka ji je treba! Tu bi napravili odprtino za salon in tam zraven obednice verando. Lahko bi prizidali tudi cvetličnjak. In prepričan sem, da ni v hiši niti elektrike niti telefona.«

»Oh, gospod, še vodovoda ne!«

»Še vodovoda ne! Skoro ne morem verjeti! Morali bi jo popraviti od vrha do tal. Sicer pa je v njej le poleti prijetno. Ostali čas bi morali drugim.«

Zadrževal jo je s tem, da ji je našteval ta popravila. Poslušala ga je nekoliko užaljena, vendar pa je bila že vnaprej premagana in nekoliko sramovala se je svojega poraza.

»Da bi šla drugam?« je rekla.

»Prav gotovo!«

»In mama?«

Ni odgovoril in žal mu je bilo vsega, kar je bil rekel; kajti jasno ga je razumela, čeprav svoje misli ni izrekel. Zdaj se je spominjal, da je takrat povsila glavo: prav gotovo si je priznala, da bi zapustila tudi mater, če bi to od nje zahteval.

Drug ob drugem sta šla nekaj korakov po dolgem, kostanjevem drevoredu. Med gostimi vejami se je prikazovalo med drevesi modro, skoraj belo jezero, ki je bilo vse sveže in je dobro delo očesu. Včasih je preletela lahna sapica njegovo površje in vrhovi valčkov so se jasno zablesčali, kakor bi jezero hotelo pokazati, da še živi. Kadar je poskočila na površje riba, da ulovi muho, se je svetlo zablistalo. Tudi italijanska jadra objezernih čolnov so se svetila v zraku. Ta brezsenčna pokrajina, ta neznana in žalostna pa vendar tako hitro vesela mladenka, ta vabljliva hiša sred drevja, ki je bila celo zaprta, kakor kaka prizanesljiva starka, vse to se je tako srečno ujemalo, da se mu je za hip zazdelo, da ga je zapustil njegov privajen nemir, kakor odpade prezgodaj ovenel list. Čutil je, da je silno daleč od Pariza, daleč od njegovega nemira in njegovih žen! Morda je to sreča?

»Na svidenje, gospodična.«

»Zbogom, gospod!«

In senčna cesta, ki je vodila do hiše, se je zaprla za njim. Toda nejasno je čutil, da ga tam nekdo čaka...

Ob teh spominih na svojo zaroko je začuden spoznal, da so mu všeči; kakor bolnik je bil, ki po dolgi bolezni zopet boječe naveže stike z življenjem. Ko se je zdrnil, je opazil, da se dani. Vlak se je težko dvigal v pobočje gorovja Jura.

(Dalje prihodnjič.)

Iz anatomije.

O ménji večnosti.

Dr. Janez Plečnik.

»V delavnico sem bôžjo zrl, tam prestvarjanje sem stvarí, a smrti nisem vzrl.«

Vse, kar s čutili čutimo (tipljemo, vidimo, slišimo, slajamo, vohamo) ima ime stvar. Mi smo stvar, zvon je stvar, konj je stvar, sladkor je stvar, vijolica je stvar.

Skušnja kaže, da vse stvari (res, da ne vse v eni meri) vplivajo druga na drugo, da vplivajo

H. in I. Vurnik: Kapelica sv. Križa v hiši tvorničarja Z. v Britofu pri Kranju.

na sostvari: solnce vpliva (z gorkoto, svetlobo, privlačnostjo) na zemljo, na mesec; vijolica vpliva na nas po vonju; cvetke vplivajo na metuljčka; vse stvari so težke; stvari svetijo; stvari so električne; stvari so gorke; stvari so deljive (v kose).

Stvari so (z večine) — skušnja kaže to — razložne v snovi. Navadno označajo snovi kot prvine. Mi bomo rekali (kemičnim) prvinam (Element, Grundstoff) snovi. Vemo namreč danes, da snovi le niso prav prave prvine. Pravimo torej: stvari so razložne v zlato, srebro, baker, kalcij, natrij, svinec, kositer, ogljik, kisik, dušik, fosfor, arzenik. Pravimo torej vse v vsem: vse stvari so (kemično) razložne v (nekam 90) snovi in — raznotere stvari so razložne v raznotere snovi.

Snovi vse čutimo (tipljemo, vidimo, slišimo, slajamo, vohamo) s čutili. Skušnja kaže, da vse snovi (res, da ne v eni meri) vplivajo na sosnovi: klor se nad vse rad pripoji natriju (in nastane kuhinjska sol); žveplo in kisik se rada spojita (v dvokislo žveplo); ogljik in kisik se spajata (in pravimo, da ogljik »gori« v kisiku); vodik in kisik se vežeta (v vodo). Snovi vse so tudi težke; vse imajo nekako spodob (Gestalt). Današnji našestki kažejo, da imajo snovi vse nekaj elektrike, magnetizma, toplote, barve (svetlobe). Snovi vse so tudi deljive: razbijemo, razlijemo, razrežemo, razkosamo, razkosmamo jih po potrebi v kose in kosi imajo še vedno lastnosti prvega (glavnega) kosa.

Skušnja kaže, da (mi) moremo spremeniti stvari (ali snovi) le z »delom« (ob potekanju časa).

Mi ne moremo brez »dela« postaviti hiše in ne moremo brez »dela« porušiti hiše; mi ne moremo brez »dela« razbiti kristala, ne moremo brez »dela« preliti vode iz posode v posodo. Pa narobno: mi slutimo »delo«, kjer vidimo spremembe. Kamen kotali po rebri in mi pravimo: nekdo je sprožil ta kamen; še več pravimo: nekaj žene ta kamen pri padanju, nekaj je, ki opravlja neko »delo«, ki žene kamen. — Jesih in soda (dve stvari) se šumeče družita in združita, pa pravimo: nekaj je, ki spaja jesih s sodo. — Vsejemo zrna v zemljo in poženejo kali; ena zrastejo in rastline postanejo, ena se zakalé — pa pravimo nekaj je, ki to »dela«. — Natrij damo v klor (zmešamo dve snovi) pa kuhinjska sol postane in pravimo: nekaj je, ki to »dela«.

Imenujemo »tisto, ki to dela«, silo. Pravimo torej: sile so v vseh stvareh in v vseh snoveh in — pravimo torej: stvari (in snovi) vplivajo druga na drugo po (vsajenih jim) silah.

Mi mislimo tudi še tole: (vse stvari in) vse snovi so prav za prav iz (ene same »snovi«, so iz »prasnovi«, so iz) tvari (materija) in tvari ima prisojene ji sile in so le-te sile v raznih kosih stvari in ob raznih časih različno zbrane, različno nakopičene. Mi si torej mislimo: (različni) »kosi stvari z različnimi silami« so različne snovi, oziroma so stvari.

* * *

Sile, ki so na delu pri spreminjanju in spremembah (čutnega) sveta — so to res sile ali so samo (ena) sila?

Prižgemo kos premoga (snov), premog gori (se spaja s kisikom) in oddaja pri gorenju (svojo, prisojeno mu) »grelno« silo. Goreči premog razgreje vodo v kotlu; voda v kotlu se spremeni v vroče pare; vroče pare spustimo, da pritisnejo na kolesje parnega stroja; kolesje parnega stroja se vrti krog magnetov in žic in elektrika nastane; elektrika teče po žicah in nastane svetloba. Spremenili smo torej silo, ki greje, v silo, ki goni kolesje, in spremenili smo silo, ki goni, v silo, ki sveti.

Kurimo tudi z bencinom. Skušnja kaže, da en kilogram bencina spremeni še enkrat toliko vode v vroče pare (in v silo, ki goni, in v elektriko in v silo, ki sveti), kot jo spremeni en kilogram premoga.

Pozorujemo torej dvoje:

vidimo, da se sila preliva v silo: da se sila, ki greje, spremeni v silo, ki goni, ki »dela« elektriko, ki »dela« svetlobo in

vidimo, da je v raznoterih stvareh razna mera sil. Pravimo torej: niso raznotere sile v stvareh in je le ena (prelivajoča se in spre-

minjajoča se) sila v stvareh in je le-ta ena sila raznomerno dodana stvarjem.

Stvari opravljajo z le-to eno silo — »delo« in imenujejo le-to »zmožnost opravljati delo«: energijo. Rabil bom besedo večnost namesto oznake »energija«. Pravimo torej: neka večnost je dodana vsaki stvari in je večnost — jasnilo smo to — dodana stvarjem raznomerno.

Beseda »tvar« (utvariti) za materijo stoji že zapisana v Mladiki 1928, str. 61. — Beseda večen za energisch, tatkräftig je zapisana v Mladiki 1928, str. 330. Besedi — upam — sta dobro uporabni, sta povedni in ostri.

Pogled v Pleteršnika pouči, da imamo za »ewig« povednejše oznake od »večen«; tako: vekomaj, vekovečen, vekovit, vekovitost.

Ne vemo, kaj je tvar in ne kaj je sila (večnost). Mi ne znamo »utvarjati« in ne znamo tvári prideti sile. — Misli si hišo, prav tako hišo, kot si jo ti sam želiš, in misli si to hišo v vseh podrobnostih pa tudi nastanek te hiše in želi nastanek vsakega drobca. Misli si zemljo ter kraj, kjer tvoj dom stoji in si misli vse z vso natanknostjo. Misli na vsako drevo na vrtu; misel tvoja objémi seme, višino, težo vsakega drevesa, objémi veje in vejice, pobožaj list za listom in obravnaj vsako celico vsakega lista. Obrni, zvagaj, oglej vsako troho mavte; tako stóri tudi s kamni, z opeko, s travo, s krompirjem, s koruzo, z žitom — steblo in stebelce naj ti ne uide in ajde duh mámi bčele po tvoji volji; popelji bčele v ajdo, popelji jih v cvetoče smrekovce, vse se godi prav kot hočeš in ovire naj ni in ne ovirice; določi in odloči konjem pašo, odmeri ovcam reber; kar ti sam bodi burja in brij ob smolate popke dreves in prav ti sam pihaj in podvejaj gozd s toplim jugom, ne puščaj v nemar tudi suhe brsti; bodi solnce, postoj pri vsakem popku in čakaj, da počí; slana bodi, popari cvetje, popari nov sad — misli na vse to in hoti vse le-tako: pa zemlje ne bo in ne hišice in ne drevesa in ne žitnega polja, ne domačije in ne soseda, ki bi se z njim pravdal radi preletele kokoši in radi češpelj, čez plot visečih — res je: tudi zima in davkarija bodo brez moči.

Kamen leži na napustku zvonika 20 metrov nad zemljo; becnímo kamen, pa pade raz napustek na tla. Nekaj je bilo očividno v kamnu, kar je opravilo »delo« in »neslo« kamen na tla. Kamen ne more več sam na napustek; če pa mi nesemo kamen na napustek, se pa zbere v kamnu znova večnost, ki more gnati kamen na tla.

Zvita zmet, kakršne posajajo v ure, nima gonilne moči; mi pa moremo naviti zmet pa damo zmeti (gonilno) večnost. Nujno pa ni treba, da bi navita zmet res gonila; zavrtá navita zmet ne goni; navita zmet pa goni kolesje ob odstranjenem zavirku.

Alkohol ima v sebi (»grelno«) silo in petrolej jo ima in premog — pa ne vemo o tej njih večnosti ničesar, dokler zavirka ne odstranimo,

dokler ne »prižgemo« alkohola, petroleja, premoga. — Razstreliva (dinamit, smodnik) imajo zbrane v sebi mogočne (razstrelne) sile — večnost razstrelil se pa počiti šele, če odstranimo zavirek, če jih »prižgemo«, če udarimo po njih, če jih »sprožimo«.

Pravimo torej kar sploh: večnost je časih zbrana v stvareh, je pa zajezena, je zadržana (je latentna, potencijelna), časih pa je večnost izproščena (je očita, kinetična).

Povejmo vse to še enkrat: (zvita) zmet, ki jih usajajo v ure (žépnice in stenske), nima dejavne zmožnosti, nima stezalnosti (kann nicht zusammenziehend wirken), nima napetosti, nima večnosti (energije), dokler ni navita. Stezalnost in napetost se zbira v zmeti ob navijanju in le-ta večnost ostane zbrana (zajezena, zadržana, zavrtá), če in dokler onemogočimo razvijanje zmeti. Vemo pa, da je navita zmet postala stezalna (zusammenziehend), in vemo, da bo nje večnost gnala uri dodano kolesje, koj ko bomo odstranili zaviro. V zmeti zbrana večnost se bo pričela — po odstranitvi zavirka — izproščati in bo postala očita v gombi kolesja ure.

Odkod pa je večnost prišla v zmet, odkod je zmet jemala in vzela svojo večnost?

Vemo, da se večnost prelija iz stvari v stvar, da prehaja iz enega kosa stvari v drugega. Odkod torej se je večnost prelila v zmet? Prihajala je očitno iz našega telesa, iz naše roke in je prešla v zmet. Mi pa smo vzeli svojo zmožnost navijanja, svojo večnost — odkod?

Vzemimo prav veliko, prav močno zmet. Napišimo zmet enkrat, navijmo jo v drugič, navrimo jo v tretje — v četrtič — končno se utrudimo, mi »izčrpamo« svojo dejavno zmožnost; večnost izgine iz nas. Počitek nam vrne nekaj večnosti, pa ne vse. Navijajmo zmet znova in znova, koj ko pridemo znova do »moči«, pa bomo pomršavili, oslabei, oboleli — če ne bomo jedli. Skušnja torej kaže, da je treba hrane, če naj »naberemo« vso svojo (navadno) dejavno zmožnost, vso svojo večnost. Meso, mast, kruh, mleko, voda, sadje, zrak (kisik) so očitno stvari, ki je v njih večnost tako zbrana, da more prehajati, da se more prelivati v nas. Pa: mesa, masti, kruha, mleka, sadja tudi ni bilo kar iz vsega početka — vol je šele rasel in vzrastel; žitno zrno je šele vzkliklo in je pognalo steblo in je šele (ob potekanju časa) napravilo klas; drevo je rastlo dolga leta, preden je napravilo sad, in drevo je tudi opravljalo »delo«, preden so jabolka zorela! Drevo je »nosilo« dolga leta lastno težo in upiralo se je skozi leta vetrovom. Rastline zbiraajo torej — to je očito — v sebi

večnost. Odkod pa je dejavna zmožnost (večnost) prišla v rastline?

Rastline — skušnja kaže to — trebajo nekaj (malega) kamenin (pepel) in trebajo mnogo ogljika, mnogo vode in nekaj dušika. Rastline — tako skušnja — popasejo kamenine, vodo in dušik iz zemlje (po koreninah), in rastline posnamejo ogljik iz zraka (po listih). Ogljik, ki ga rastlinski listi prestregajo in popasejo iz zraka, je kar véden (immerwährend) primesek zraka in je ogljik pripojen ob primerjeno množino zračnega kisika; le-ta spojek ogljika in kisika je plinast.

Odkod pa pride le-ta spojek ogljika in kisika v zrak? Le-ta spojek — tako skušnja — prihaja iz živalskega telesa, živali ga izdihavajo neprestano.

Pa dušik — odkod pride on v zemljo? Dušik pride v zemljo pri razpadanju živalskega trupla in dušik pride v zemljo torej tudi po skalnici.

Torej: mi (in živali) razpadamo in rastline rastejo (nabirajo večnost) iz razpadkov živalskega trupla. Tvar, ki nosi našo večnost, prehaja iz nas nazaj v naturo, v zemljo, v zrak; rastline le-to tvar zbiraajo, jo »predelajo«, jo »presnove«, jo »prestvarjajo« in — »nova« večnost nastane v rastlini in — le-ta nova večnost prehaja v nas z jejo.

Vemo, da rastlina ne raste, ne zeleni, ne obrodi, če nima (toplote in predvsem) solnčne svetlobe. Solnca svetloba je torej tista večnost, ki omogoča rastlini zbirati, zbrati in spajati ogljik, dušik, vodo (in kamenine); solnca svetloba je torej tista večnost, ki se prelije v rastlino iz solnca in ki pride v nas (živalske živine) iz rastlin (rastlinskih živin). Pa so torej telesa vseh živin (živalskih in rastlinskih) stvarjena iz stvari, ki je prepojena po večnosti solnčne svetlobe. Solnca večnost dela torej rastlinske živine; živalske živine požirajo rastlinske; požrte rastline »razpadajo« v nas v naše telo in — večnost razpadajočih rastlin prehaja v nas.

* * *

Solnce dela (stvarja) torej rastline, in rastline delajo (stvarjajo) žival.

Skušnja uči, da vsi razpadki (Zersetzungsstoffe) rastline niso v eni meri pridni našemu telesu; naše (in živalsko) telo zavrže marsikaj kot neuporabno; naše telo odstrani, odvrže, iztrebi marsikaj kot blato (faeces). Naše telo pa posrka vse tisto (iz hrane) v svoje sokove, kar mu je rabno. Od telesa vsrkani del hrane razpada (ob delu telesa, ob naši telesni dejavnosti) še nadalje, se v telesu (v njega udih) »prestvarja« in oddaja telesu nabrano večnost.

Skušnja kaže, da (tvari in) snovi ne moremo uničiti, kot jih ne moremo utvariti, in skušnja res tudi uči, da od našega telesa posrkanu ne »zGINE«, da se ne uniči in da telo odstrani posrkanu kot scalnico iz sebe, koj ko je odvezlo posrkanemu vso večnost (energijo).

Skušnja kaže, da telo vrši prejetje hrane, da vrši prekuho (prebavo) hrane, da vrši prešvarjanje posrkanega dela hrane (tuje večnosti) precej na tak način, na kakršen kemik išče in pripravlja »posebne« stvari, »posebne« spojke, če ga je želja pridelati »posebne« množine in »posebne« sorte večnosti. Poslušaj: kemik hóti pridelati alkohol, pa kemik: omlati žito, zavrže slamo, otrebi zrno otrob, zmelje zrna, prepoji močič (šterko, škrob) z vodo, doda zmési glivice (bakterije), ogreva zmes skrbno; glivice prevržejo močič v sladkor in prevrnejo sladkor v alkohol. Nato: kemik prelije alkohol v druge posode in »žGE« alkohol: on ga »prežiga«, ga torej prehlaplja in prekapljuje (destilira), on odstrani (zavrže) tropine, on ponavlja prehlapljanje, dokler ne pridela (čistega) alkohola. In mi?

Mi žvečimo (čvrst) založaj, ga slinimo, oslinjamo, preslinjamo (einspeicheln) in pogoltnemo (schlingen) ožveček; mi uživamo, posrkamo, popijemo (tekočo) pijo (pijačo, pitje) in jo poloknemo (schlucken), prelijemo jo torej iz ust (po požiralu) v želodec; mi prebavimo, mi prekuhamo (verdauen) pogoltnjeno in poloknjeno hrano v želodcu in črevesu; mi iztrebimo neporabne dele (kot blato) iz črevesa; mi posrkamo porabne dele (iz črevesa) v telo; telo prestvari porabne dele in telo raste in dela ob večnosti uporabnih snovi; uporabne snovi se spremenijo ob oddaji večnosti in postanejo neporabni; telo le-te uporabljene, neporabne presnovke odstrani kot scalnico.

Govorimo tedaj o žvečenju, žveki, žvekânju (dvekânju), žveketanju, žvekljanju, žvekútanju; govorimo o slinjenju, oslinjenju, preslinjenju ožvečka; govorimo o pogoltu, požiru, požiranju, o srkljaju, o srebljaju, posrebljaju, srebotu, popitju, poloku, polokanju, posreblju; govorimo o prebavi, prekuhi; govorimo o presnavljanju, prešvarjanju; govorimo o izločanju, iztrebljanju, izmetanju, o iznebavi, o izpadanju, o izpehavanju, o izphávanju, o iztekanju, o izstiskavanju, o iztrebi blata — mi govorimo magari o izžlindranju. Slovenska beseda pozna povednih enačic kopo.

Vemo, da najdemo v blatu marsikaj: gliste, peške. Neki slovenski zdravniki pa pozorujejo baje tudi trde in mehke stólice ali stolíce, ki prihajajo (menda namesto blata) iz človeka. Vsekako omembe vredno našestje (Caf).

(Dalje prihodnjič.)

Zgodovina obleke.

Dr. St. Vurnik.

Zgodovina človekovega oblačila, kakor se je v »modah« izpreminjalo izza sive starodavnosti do danes, je po svoji zanimivosti zlasti v novem veku čezdalje bolj vzpodbujala k proučevanju. Motrili so ta razvoj obleke v zgodovini skozi najrazličnejše naočnike. Nekateri so se in se še zanimajo za vrsto blaga, iz kakršnega so se izdelovale obleke nekdanje in sedaj; drugi so raziskovali zgodovino kroja in prirezovanja oblek; jezikoslovci zanimajo posebno imena raznih delov obleke, slikarja barve, noše zanimajo narodopisca, ki proučuje noše narodov in njih razlike; noše proučujeta tudi zgodovinar in umetnostni zgodovinar, da moreta po starosti noš na starih slikah določiti morda starost slike ali ugotoviti po nošah s slik razne zgodovinske osebe.

Mi pa se hočemo z zgodovino obleke baviti v tem spisu s čisto posebnega stališča, ki nobenemu gori naštetih ni enako, namreč s stališča kulturne zgodovine, ki ga hočemo v kratkem takoj opisati.

Človeštvo, pravijo, se od rodu do rodu duševno »razvija«. Že sinovi imajo često o svetu, npravnosti, lepoti navadno drugačno, »modernejše« naziranje kakor njih očetje, ki so »v nazorih zastareli« in imajo v primeri z otroki že »staromodni okus«. Prav tako se današnjega mladega rodu znanost, umetnost, umstveni nazori in okus za lepoto in grdoto, z eno besedo današnja duševna kultura, razlikuje od one, ki je veljala za »moderno« pred nekaj desetletji. To vidimo vsepovsod: v družabnem ustroju, gospodarstvu, tehniki, umetnosti itd. Pravimo torej, da smo »kulturno napredovali« napram »starim«, da smo se »razvili«, pri čemer pa ne smemo pojmovati človekovega duševnega razvoja tako, kakor da bi se bil človekov duh »razvil« iz maloumnih, otročje preprostih začetkov v starostno modrost današnjega časa. O ne; naši očetje niso imeli manj pameti ali okusa kot mi, le živeli so v drugačnih razmerah, bili so v drugačnem duhu vzgojeni, imeli so drugačne pojme o gori navedenih stvareh in drugačen lepotni čut.

Če torej kultura menja svoj značaj že, kakor vidimo, v kratkem časovnem razmahu enega rodu, se pa notranje še dosti bolj ločijo kulture, med katerimi je preteklo po sto ali tisoč let. Zanimivo je zlasti, da so v dobi določne kulture vsi ljudje skoro na isti način mislili in čustvovali, ker so bili enotno po istem svetovnem nazoru vzgojeni in so imeli torej precej enoten lepotni čut, gojili umetnost v istem stilu (slogu) in se povsem enako tudi — oblačili.

Zaradi tega govorimo danes v kulturni zgodovini, ki raziskuje razvoj človekovega mišljenja in okusa, z eno besedo razvoj človekovega duha in duševnega dela, o nekaterih notranje enotnih »kulturnih dobah«. Te dobe so:

1. Antika (antična kultura, antični stil), to je doba staroveških kultur Egipčanov, Izraelcev, Babiloncev, Asircev, Grkov, Rimljanov.

2. Srednji vek, to je doba prvih kristjanov, doba romanskega in gotskega stila, nekako do leta 1400.

3. Renesansa, to je doba preroda, ki se je oplajala zlasti s staro grško in rimsko pogansko kulturo in cvetela v XV. in XVI. stoletju.

4. Barok, to je doba verske zmage nad protestantstvom, doba protireformacije.

5. Prosvetljeni čas, to je doba XVIII. stoletja — rokokojski stil.

6. Klasicistični (romantični, materialistični) stil, to je doba XIX. stoletja.

7. Moderni čas — XX. stoletje.

Tako more danes kulturni zgodovinar, ki pozna »duha« antike, srednjega veka, renesanse itd., v vsakem duševnem delu iz teh časov, najsi je že to zgradba, kip, slika, modroslovna ali naravoslovna knjiga, noša itd., takoj spoznati »stil« tega dela, češ, ta knjiga je bila pisana v času, ki je imel tak in tak svetovni nazor, ta slika naslikana v času, ki je imel tako in tako naziranje o lepoti in umetnosti, noša v tem in takem stilu je morala nastati v tem in tem času, ker je samo tisti čas imel tak in tak nramni, lepotni, verski, svetovni nazor.

Na drugi strani čita kulturni zgodovinar v umetnini, noši, knjigi določene dobe sploh vse duševno razpoloženje, mišljenje in čustvovanje tiste dobe, kakor bere dušeslovec z obraza človeka njegov značaj... in to velezanimivo proučevanje najvišjega človeškega daru, njegovega duha v njegovih delih je naloga kulturne zgodovine, ene izmed najbolj vzvišenih in najkoristnejših znarnosti našega časa.

S tega, tako opisanega kulturnozgodovinskega vidika bomo torej obravnavali razvoj obleke. Noše določenih kulturnih dob, kakor smo že rekli, namreč prav tako zrcalijo in odsevajo splošno duševno razpoloženje časa, v katerem so nastale, odsevajo tiste dobe družabni ustroj, gospodarske in tehnične razmere, nramnost in verstvenost, okus... kakor zrcali svojo dobo in nje splošni duh umetnina. Noše imajo prav tako svoj slog, »stil« kakor umetnine. Moda v obleki se je čisto vzporedno razvijala kakor stili v umetnosti; zakaj

človek z istim svetovnim nazorom in lepotnim čutom razodeva v vseh panogah svojega duševnega udejstvovanja isti stil; tako bo znanstveno delal v istem stilu, v istem slogu bo gradil hiše, klesal kip ali pel pesem; prav v istem smislu in slogu se bo tudi oblačil. Kakor v umetnosti in ostalih duševnih panogah, ki so predmet kulturnozgodovinskega raziskavanja, ločimo tudi v razvoju človekove noše in obleke iste velike kulturne dobe, ki so: antika, srednji vek itd.

S tega stališča bomo skušali v nastopnem razumeti stil obleke antičnega človeka, ki ne pokriva golote in ne oklepa nadležno telesa, zakaj ta človek golote ni smatral za grdo ali nenravno, ampak mu je bilo nago telo nekaj lepega; razumeti obleko srednjeveškega človeka, ki posvetno telesnost zaničuje in verjame le v nadsvetne resnice ter se v tem smislu zavija do petá v dolge plašče in sili telo z obleko v nenaravne oblike. Razumeli bomo v tem smislu obleko renesančnega, »prerojenega« človeka, ki se otrese srednjeveške miselnosti in zopet obožuje naravo in telesnost, pa pusti telesu zopet svobodno dihati v svetnem razkošju; razumeli bomo bučni govor dostojanstvene baročne vlasulje in pretiranega nakita, bahavo preširokih oblek tega časa; razumeli bomo ljubeznivo čustveno dušo človeka v rokokojski noši. Končno bomo v tej vrsti našli sebe v današnji obleki, v obleki časa, v katerem je izginil okras, čustvo, in je telo dobilo ozko krojeno odelo, pripravno in praktično sicer, pa na videz prav tako brezizrazno, kakor so brezizrazne današnje hiše in tovarne, na katerih ni več okrasa in čustva, nego samo to, kar je potrebno. To je res obleka časa, ki mu je bog posvetni mamon. Današnja obleka, ki je v vsej Evropi ista, je videti v tej zvezi suhoparna, trezna, vedno ista, v prejšnjih stoletjih pa je to bilo drugače. O tem hočemo razpravljati in ponazoriti vse dobe in sloge s slikami. (Dalje prihodnjič.)

Slovenci v Clevelandu.

Slovenci v Clevelandu uspešno tekmovali z 29 drugimi narodnostmi.

Cleveland v državi Ohio (v Severni Ameriki) napreduje z ogromnimi koraki: po številu prebivalstva (en milijon ljudi) je že na petem mestu med mesti Severne Amerike, po višini kulture in izobrazbe pa — na prvem. Kdo je mestu priboril to zavidanja vredno prvenstvo? Stoodstotni Clevelanci, t. j. tisti, katerih starši in staršev starši so se tam rodili, s hvaležnostjo priznavajo, da imajo velik del zaslug za tolikšni napredek tudi vse razne narodnosti, katerih prvotna domovina je v Evropi ali Aziji in ki so začele nekako okoli l. 1850 pošiljati svoje prve izseljence v Cleveland. Da bi tudi po zunanje pokazalo svojo hvaležnost in priznanje, je mesto Cleveland v dnevih od 18. do 23. marca 1929 priredilo v velikanski dvorani vsenarodno razstavo (All Nations Exposition). Priljubljeni mestni župan W. R. Hopkins je v začetku l. 1929 približno takole pozval Clevelance k sodelovanju:

»Clevelanci! V našem mestu je razen pristnih Američanov še kakih trideset narodnosti, katerih stara domovina je v Evropi ali Aziji. Pripadniki teh narodnosti, ki so meni enako ljubi kakor pristni domačini, so prinesli s seboj iz starega kraja marsikaj umetniško dragocenega: lepo pesem, lepe narodne noše, krasne izdelke domače obrti itd. Naredimo razstavo teh dragocenosti, da vas bomo mi, Američani, bolje spoznali, pa tudi vi, pripadniki raznih narodov, se boste na ta način med seboj bolje spoznali in vzljubili. Obenem izdamo na mestne stroške knjigo; vsaki narodnosti dam točno dve strani na razpolago; na tem — res da tesnem prostoru — naj vsaka narodnost pove, kar ve najlepšega in najzanimivejšega o svojem narodu, o svoji stari domovini; ob koncu naj se svobodno tudi pobahá, kaj je storila v teku let za našo skupno domovino Ameriko.«

Županov poziv je našel radosten odmev. Res, vprav trideset narodnosti je poslalo svoje dragocenosti in umetnine, prinesene v preteklih letih čez morje, na razstavo. In pravitko je tudi vseh teh trideset narodnosti hvaležno porabilo tisti dve strani z zelo strnjenimi in stisnjenimi podatki.

Tekmovale so tele narodnosti: Armenci, Bulgari, Čehi, Danci, Filipinci, Francozi, Grki, Hrvatje, Indijci, Irci, Italijani, Kitajci, Latiši, Litvanci, Macedonci, Madjari, Mehikanci, Nemci, Norvežani, Poljaki, Rumuni, Rusini, Sirci, Slovaki, Slovenci, Škoti, Španci, Švedi, Švicarji, Tirolci, Ukrajinci.

Naši rojaki so vzbujali pozornost s čipkami in svojim prekrasnim petjem.

V slavnosti knjigi pa čitamo o Slovencih tale lepi, z veliko ljubeznijo do stare domovine napisani članek iz peresa g. Ivana Zormana:

»Komaj bo kakšna narodnost na vsenarodni razstavi zanimivejša od Slovencev. Slovenci, ki so najmanjši izmed treh rodov Jugoslavije (1.300.000), zavzemajo posebno mesto med Slovani. Čeprav so se tisoč let borili zoper tuje napade za svojo narodnost, so jo vendarle do danes ohranili z vsemi svojimi slovanskimi značilnostmi. Od desetega stoletja pa do konca svetovne vojne so živeli v avstroogrski monarhiji, pod nemško vladarsko hišo. Ni čuda, če njih slovnost, njih glasba, njih umetnost kaže vpliv Zapada. Toda vkljub temu zapadnemu vplivu imajo Slovenci svoj odločno slovanski značaj.

Posebnosti slovenske narodnosti se zlasti lepo odražajo v rezbariji, pestri narodni noši z značilnim pokrivalom, v slikah ter v vezenju, v čipkah, ki jih Slovenke od nekdaj rade izdelujejo v svojem prostem času. Med temi vezeninami vidimo vzorce izredne ljubkosti in lepote.

Dasi je Slovenec ponosen na pestre izdelke svoje hišne obrti, je vendarle vir njegovega največjega ponosa lepota njegove domovine, njegovo narodno petje ter njegovo slovnost, zlasti pesništvo. Kdorkoli Slovenijo obiše, je nikdar več ne pozabi: tak izreden vtis napravi nje prirodna lepota. Griček za gričkom se vzdiguje proti daljnemu obzorju; zasanjani gozdovi pokrivajo obširne ploskve tal; bele ceste se vijejo mimo bujnih pašnikov; kakor žamet mehka trava valovi v lahnem, hladnem vetriču; tu vam je žuborenje in šumljanje, pa tudi šumot vodá, izvirajočih izpod skal apnenca ali granita; po vrhovih holmov in hribov pa so posejane skoro neštete cerkvice, bele golobice, druge pa se vesele dvigajo iz solčnih dolin. Ni pretiravanje, če trdim, da nikjer v Evropi, dà, na vsem svetu ni zbrane toliko lepote na razmeroma tako majhnem prostoru, kakor na tem alpskem svetu. Da se o tem uverite, vam treba posetiti samo divni jezeri

Blejsko in Bohinjsko, ali pa romantični svet okrog Triglava, čigar z večnim snegom in ledom pokrita glava se dviga nad vse druge vrhove (2863 m). Pa tudi idilična sela Slovenije so nepozabna.

Sedaj par besed o ljudskem petju Slovencev. Ljudsko petje Slovencev se v precejšnji meri loči od ljudskega petja drugih Slovanov v tem, da so skoro vsi napjevi v duru, napjevi drugih Slovanov pa izvečine v molu. Narodna pesem Slovencev je časih resna in nežnootožna, časih pa vesela in dobrovoljno šaljiva; redkokdaj je bojevit, čeprav so Slovenci v teku stoletij okusili dosti vojnega gorja. Njih narodna pesem dokazuje dovolj jasno, da so bili vedno miroljuben narod. Omembe je vredno, da se zdi kakor prirojeno Slovincem peti troglasno. Ne da bi se posebej pripravljali, reže eden prvi tenor, drugi drugi tenor (vodilni glas), tretji pa bas. Med Slovenci je mnogo prvovrstnih pevcev. S svojimi lepimi glasovi so od nekdaj sodelovali v raznih evropskih opernih gledališčih.

Da se narod, kakor so Slovenci, majhen po številu, povrhu pa še obdan od mogočnih sosedov, ne more ponášati niti z zgodovino, polno junaških činov narodnih kraljev in bojevnikov, niti z veliko industrijo, je samo po sebi umevno. Sme pa se po vsej pravici ponášati s svojim slovstvom. Poezije kakor so Prešernove, Gregorčičeve in Župančičeve, ali povesti kakor so Jurčičeve, Tavčarjeve in Cankarjeve, bi delale čast vsakemu narodu, velikemu ali majhnemu. Dela teh slovenskih literarnih umetnikov so v resnici temelj slovenske kulture. Vsa nosijo na sebi pečat in žig slovenske narodne osobitosti. Ker pa so ta dela splošeli možje svetovnega obzorja, imajo tudi splošen, svetoven pomen. Precej najboljših del slovenskega slovstva je že prevedenih v razne evropske jezike. V angleščino pa jih ni bilo še mnogo prevedenih; nekaj teh prevodov je tudi v Ameriki zagledalo beli dan, imenujem naj Cankarjevega Hlapca Jerneja (v prevodu Al. Adamiča v časopisu The Vanguard Press) in Slovenske pesnike (Slovene poetry), izišlo v Clevelandu 1928.

K sklepu še besedo o Slovincih v Clevelandu. Cleveland je največja slovenska naselbina (35.000). Odlikuje se po veliki delavnosti. Svoja družabna in kulturna središča imajo Slovenci v svojih »Narodnih domovih«, ki jih je sedem, največji je na St. Clair avenue št. 6409. Imajo tudi veliko število podpornih društev, pevskih društev, dramatičnih odsekov, sokolskih in orlovskih telovadnih društev, slovensko šolo, knjižnice, dva bančna zavoda (The North American Banking and Saving Co. in pa The International Savings and Loan Co.), štiri katoliške cerkve (sv. Vida, sv. Lovrenca, M. Božje in sv. Kristine) ter pet časopisov: Enakopravnost (dnevnik), Ameriška domovina (dnevnik), Nova doba (tednik), Glasilo K. S. J. (tednik), Clevelandski časnik (pisan v angleščini, tednik). Slovenci so zaposleni v vsakovrstnih obratih in tovarnah; mnogi imajo svojo trgovino; precejšnje število jih je že tudi v višjih poklicih pravnikov, zdravnikov itd.

Večjega pomena pa je vprašanje: so li Slovenci kaj pripomogli k napredku in veličini Amerike? Razen svojih žuljavih rok, ki so pomagale narediti Ameriko za najbogatejši narod sveta, so dali Ameriki tudi svojo poštenost, svojo marljivost, svojo varčnost, svojo vedro, bistrourmno družabnost ter svojo strogo pravno vestnost. Te lastnosti se lepo ujemajo z najboljšimi

vzori in navadami njih nove domovine, Amerike. To spajanje najboljših posebnosti Slovencev z narodnimi vzori Američanov daje Clevelandu in Ameriki trdno poročstvo, da dobi v Slovincih vrle državljane.

Tako Zormanov članek. Pri naštevanju zaslug našega naroda za Ameriko bi pač pričakovali imena škofa Barage, misijonarja Pirca i. dr., ki so odločilno pomagali že pred sto leti civilizirati rdečkožce. Ampak razumemo: na dve strani se ne dá mnogo spraviti.

Na čelu nosi vsak članek kak značilen okrasek: Bolgari in Hrvatje so postavili na čelo skupino narodnih noš, Čehi sliko gradu Karlštajn, Grki tempelj Partenon, Irci portret svojega voditelja De Valera, Rumuni sliko starega samostana, Rusini sliko procesije ob blagoslovitvi »zvona svobode« itd., Slovenci pa so se odločili za sliko Blejskega jezera.

Pisatelj članka, Ivan Zorman, je veleugleden učitelj glasbe v Clevelandu (no, to se vidi tudi v spisu), pa tudi sam izvrsten pevec; je pa tudi slovenski pesnik: izdal je že štiri knjižice svojih liričnih poezij. V posebno zaslugo mu moramo pa šteti to, da zelo lepó prevaja naše slovenske lirične pesnike (Prešerna, Levstika, Jenka, Gregorčiča, Funtka, Medveda, Župančiča...) v angleški jezik in tako Američane seznanja z našo pesniško besedo. Zgoraj omenjeno Slovenske poetry je on spisal in izdal.

Zanimiva je bila ta tekma zares; če končno še enkrat pogledamo imena, vidimo, da so se je udeležili sinovi vseh evropskih narodnosti, samo treh ne: Rusov, Turkov in Srbov ni med razstavljalci. Kaj jih ni v Clevelandu?

Dr. J. D.

O knjigi.

Katoliška umetnost.

Dr. Jože Pogačnik.

Ni nova ta beseda, pa tudi zastarela ne. O katoliški umetnosti so že premnogo razpravljali in pisali. Podajali so o nji razna mnenja, postavljali so mnogo trditev, pa tudi za same besede so se ob katoliški umetnosti že borili. Vprašanje o katoliški umetnosti živi še vedno. So, ki so vsi zavzeti in prevzeti želje po katoliški lepi knjigi. Ob misli na katoliško umetnost jih navdaja trpka grenkoba in zamrza do sedanje lepe knjige in nje knjižne lepote. Toži se tem ljudem po starih časih, po preminuli, vsaj navidezno katoliški dobi, ko da lepa knjiga ni žalila katolištva. Govoré in pišejo o katoliški umetnosti tudi drugi ljudje, ki jim ne moremo odrekati čuta za modernost in stremljenja za napredkom. Dasi resno mislijo, pa tudi le-ti pogosto nimajo nič kaj jasnih pojmov o katoliški umetnosti. Često sami ne bi mogli in znali dopovedati, kaj prav za prav hočejo. Le to eno vedo, da razumevajo katoliško umetnost bolj osebnostno in notranje, da prisojajo osebnosti umetnikovi in njegovemu notranjemu mišljenju in čustvovanju več pravic. Res je tudi: marsikdo govori o katoliški umetnosti le, da posnema druge, zaradi mode, ne da se sam jasno ali vsaj medlo zaveda stvari, za katero gre, in ne da zato njegove besede vro iz lastnega prepričanja.

Ni čudno, če v vprašanju o katoliški umetnosti ni dovoljne jasnosti ter je v njem nejasnosti več ko dovolj. To vprašanje namreč ni preprosto, enostavno in samo ob sebi umevno. Vesoljnost katoličanstva, njegova nadčasovnost in svetovnost so vzrok, da vpra-

šanje o katoliški umetnosti umetnost tako globoko zajema in da posega skoro v vsa umetnostna vprašanja. Kdor hoče o katoliški umetnosti prav soditi, mora prav osoditi razmerje umetnosti in npravnosti, saj vprav to razmerje kaj živo pokaže važnost vprašanja o katoliški umetnosti. Razmišljanje o katoliški umetnosti se ne more izogniti vprašanju o umetniški svobodi in o tem, kako vpliva umetnikovo svetovno naziranje na njegovo umetniško ustvarjanje. Vprašanje o katoliški umetnosti se dotika vprašanja o umetniški vsebini in umetniški obliki. Ono je v zvezi tudi z vprašanjem, kako umetnine vplivajo na družbo, kakšen je njihov socialni pomen. Z eno besedo: skoro vsa umetnostna vprašanja so v notranji zvezi z vprašanjem o katoliški umetnosti. Jasno je tedaj, da bo o katoliški umetnosti dospel do pravega in popolnega zaključka, do veljavne in resnične končne sodbe le tisti, kdor o vseh in o vsakem sorodnih umetnostnih vprašanj pravilno sodi.

Zdi se, da bo do pravega gledanja katoliške umetnosti vodila najgotoveje in najboljše ta pot, če razpravljamo o katoliški umetnosti s treh strani. Oglejmo jo najprej praktično! Kakšno je dejansko stanje? Kako in kaj je z dejansko zahtevo po katoliški umetnosti? Kaj hočejo njeni zagovorniki? Predvsem tisti zagovorniki, ki sami niso umetniki, pač pa, dasi ne-umetniki, vendar praktični delavci na raznih kulturnih popriščih? Ti namreč, kakor je znano, največ govore o katoliški umetnosti. Tem je umetnost le ena izmed kulturnih vej in jih zato zanima le, v kolikor je v zvezi s celotno kulturo. Drugič motrimo katoliško umetnost načelno, teoretsko. Vprašanje o katoliški umetnosti je treba tudi pojmovno razčleniti in razbistriti, modroslovno razčistiti in dušeslovno ogledati ter razodeti njegovo istinito življenje v duši. Tretja stran katoliške umetnosti je zgodovinska stran. Kako so reševali vprašanje o katoliški umetnosti v naši preteklosti? Kateri vzroki so to vprašanje spočeli? Kaj so nanje odgovarjali razni misleci? Kako so gledali nanje? Kje se morda motili, kje zadeli resnico? Najbolje se bo vprašanje o katoliški umetnosti končno dalo osvetliti in nazorno pokazati na praktičnem zgledu, ki bo tudi rešitev tega vprašanja najlepše in najjasneje ponazoril.

Nimamo namena, da bi vprašanje o katoliški umetnosti rešili v vseh odtenkih, do dna in dognali vso resnico. Zavedamo se, da je popolno spoznanje vse resnice svojstveno Resnici. Ne prihaja nam na misel, da bi mogli ustvarjajoči umetnosti podajati kako novo smer. Zavestno iskanje in hotenje neke smeri je ubijalo neposredno umetniško ustvarjanje v vseh časih. Odgovora na vprašanje o katoliški umetnosti hočejo in potrebujejo zlasti tisti, ki umetnine uživajo. Kakor nihče, tako tudi ti ne morejo prenašati v duši nesoglasij, oni hočejo upravičeno spraviti vsa svoja naziranja v soglasno skladnost in enotnost. Zato občutijo živo potrebo, da tudi svoja lepota doživljanja umsko uredijo in skladno strnejo s celotnim svojim nazorom.

Poglejmo torej na katoliško umetnost s prve, praktične strani! Kako je pri nas dejansko z zahtevo po katoliški umetnosti? Kakšno umetnost mislijo tisti, ki kličejo kakor glas vpijočega v puščavi po katoliški lepoti?

Najprvo je treba dobro poudariti, da pri nas zahteva po katoliški umetnosti ne izvira iz spoznanja

in znanstveno utemeljenega prepričanja, kakor da je med katoliško in nekatoliško umetnostjo nujna razlika. Nikakor ti klicarji po katoliški umetnosti ne trdijo, da se povest, pisana od katoličana, že vnaprej nepremostljivo in nezdružljivo loči od povesti, ki jo je spisal nekatoličan, že samo zato, ker je prvo pisal katoličan, drugo pa nekatoličan. Oni o takih načelnih vprašanjih ne razmišljajo. Tudi jih ne zanima dušni postanek umetnine. Prav zato se ne menijo za dušeslovni razvitek umetnine, večkrat jim niso mar zakoni umetniškega ustvarjanja. S svojimi zahtevami zato večkrat zadenejo ob zakone umetnosti in umetniškega ustvarjanja. To seveda pri umetnikih rodi odpor, večkrat hudo nejevoljo in včasih tudi upravičeno jezo in gnev.

Naziranje onih, ki tako srčno žele katoliške umetnosti, je pač to: knjiga je moč, ona je velesila. Zato je narodu treba dobre knjige. Lepa knjiga zadnjega časa ni dobra, postala je umazana in slaba, npravno kvarna in socialno škodljiva. Če zna moderni pisatelj vabljivo in mikavno opisati grdobijo in poltenost, zakaj ne bi pisatelj-katoličan veličal svojih prepričanj, zakaj ne bi on zajemal svojih snovi iz verskih globin in z iskrenostjo opisal verskih motivov? Dajte narodu knjig, ki mu ne bodo v škodo! Brati ljudje morajo, dajmo jim knjigo, ki ne bo podirala krščanskega prepričanja in življenja, ki bo krščansko prepričanje in življenje čim bolj poživljala in pospeševala. Dajte zato narodu povesti in romanov, ki jih bomo lahko brez strahu dajali ljudem v roke, ki jih bodo ljudje brali z veseljem in jih umeli ter se ob njih vžigali za krščanske vrednote. Dajte nam iger za naše odre, ki čakajo na seme, ki bo služilo katoliški kulturi. Za katoliško gibanje potrebujemo dobre katoliške literature. To naziranje izzveneva v osrednjo misel: naše slovstvo ne sme ovirati, ampak mora pospeševati celotno naše katoliško kulturno prizadevanje, ne sme biti samo sebi namen, ampak se mora podrediti našim celotnim ciljem, vzrasti organsko v celoten katoliški pokret.

Tako mišljenje se javlja in kaže v željah in zahtevah, kakšna naj bodo ljudska založništva, n. pr. Mohorjeva družba, kakšni poljudni leposlovni listi in kakšne ljudske povesti. Prenaša in razširja se pa tako mišljenje tudi na leposlovje sploh. Umetnost naj bi imela le toliko pomena in vrednosti, kolikor služi višjemu smotru katoliške verske in npravne kulture. Današnja, moderna knjiga hodi druga pota. Zato jo to naziranje odklanja in obsoja, da, celo že vnaprej in pavšalno. Sad takega dejanskega stanja je pa ta, da zanimanje za naše leposlovje, pa tudi za druge panoge umetnosti, pada in gineva. Prepud med umetnostjo in ljudmi se poglablja. Vpliv knjige na ljudstvo slabi. Življenjska vez med umetnostjo in narodnim življenjem izgublja na svoji moči in trdnosti, krha se in zamira.

Presodimo odkrito in nepristransko na obe strani to mišljenje. V takem pojmovanju lepe katoliške knjige tiči dovolj resnih vprašanj, ki v živo zadevajo naš narodni organizem. Zaradi jasnosti se ozmimo na označeno pojmovanje katoliške umetnosti z dvojnega vidika: s socialno-praktičnega in z vidika umetnostne kulture. Podano mišljenje o umetnosti, posebej še katoliški, so rodile zlasti praktične potrebe, topla skrb za zdrav, veren in kulturni narod. Zato preglejmo to miselno obzorje najprej s socialno-praktičnega vidika!

Humek Martin, šestdesetletnik.

Ni zlepa sedaj moža, ki bi bil kmečkemu ljudstvu in še posebej vrtnarjem in čebelarjem tako poznan kakor višji sadjarski nadzornik Humek Martin. Tudi bralci Mladike ga poznajo in že več let bero njegove strokovne in vendar tako poljudne članke o vrtu. Zato mu postavlja Mladika ta skromni spominček ob njegovi šestdesetletnici (rojen 15. I. 1870 na Raki).

Petintrideset let je, odkar sem ga spoznal. Na Bohinjski Bistrici, ki je bila tedaj še brez železnice, pravi gorski paradiž, je bil za nadučitelja. Še čisto mlad, samski. Zagrizel se je s toliko ljubeznijo v prazno ledino šolskega vrta in v ulnjak, da smo se mu prijatelji čudili, pa, kar povem naj, ga skoro zasmehovali. Od revne plače si je dobesečno pristradal goldinarje, da jih je vteknil v vrt in ulnjak. Po tri ure in še več je kopal in rigolal na vrtu, preden je prišla osma ura za v šolo. Da so tolika ljubezen in takšne žrtve do vrta imele uspehe, ni dvoma. Iz Bohinja je segla njegova pridnost in strokovna izobrazba v blejski kot in še dlje. Zato je bilo umevno, da ga je izsledil tudi tedanji deželni odbor, ki je iskal strokovnjaka za sadjarstvo, in ga poslal l. 1910 na visoke šole v Nemčijo za nadaljnjo izobrazbo. In če je oblast kedaj zadela v črno, je s Humekom. Že leta 1913 je ustanovil in sam založil strokovni list »Slovenski sadjar«, ki je izhajal do leta 1920. Tega leta je spet on dal pobudo, da se je ustanovilo »Sadjarsko društvo«, ki je prevzelo list in ga nazvalo »Sadjar in vrtnar«. Še danes mu je najskrbnejši urednik in ima društvo nad 8000 članov. Da se pri nas prirejajo sedaj prelepe sadjarske razstave, da dobijo sadjarji stotisoče za sadje, je v glavnem Humekova zasluga. Ko bi se Slovenci z vnemo poprijeli njegovih navodil za gojo sadnih dreves, bi bil to brez dvoma neusahljiv vir dohodkov za vse naše posestnike, zlasti še za manjše. Koliko utržijo drugod z majhnih sadovnjakov zato, ker se zavedajo, da je drevo živo bitje, ki mu je nujna goja, strežba, umevanje in ljubezen. Vse to je Humek

sto in stokrat razložil ustno in pismeno. Splošno so znane njegove prekoristne knjige: Sadje v gospodinjstvu, Sadno vino ali sadjevec, Breškevin marelja, Praktični sadjar, Domači vrt, Sadni izbor za Slovenijo in še Alberti-Žnidaršičev panj. Člankov po raznih časopisih pa je nešteto.

Danes je mož v pokoju: to se pravi, da uživa zaslužen pokojnino, pokoja pa nima. Neprestano je v delu, vsak sadjar in vrtnar ga dobi, vsak išče pri njem nasveta, zlasti še meščani, ko si pridobijo vsaj nekaj vrtička.

Vem, da je šestdesetletnica tako delavnega moža, moža, ki se je čisto iz lastne notranje sile in ljubezni vsega izživel za naš gospodarski napredek, potekla brez šuma in zunanega šundra. Nič ne de. Votel hrup mine, delo ostane. Dokler bodo vrtovi rodili in čebele rojile, ime Humekovo ne bo pozabljeno. F.S.F.

Volc Jožef, šestdesetletnik.

V preteklih božičnih dneh je tiho praznoval šestdesetletnico Volc Jožef, urednik Vrtčev in Angelčkov, sedaj stolni kanonik v Ljubljani, rojen 22. decembra 1869 Podkorenem. Že kot dijak in bogoslovec se je ukvarjal z leposlovjem, pesnikoval je in pisal zlasti rad za mladino. Bil je član tedanje nanovo oživljene »Akademije operosorum«, ki je kot taka živela le nekaj let, toda člani so skoro vsi ostali zvesti »delu«. Tako tudi Volc. Vendar pa se je smer njegovega književnega delovanja zaokrenila kmalu od leposlovja k vzgojnim in nabožnim spisom. Mnogo let je pisal vzgojeslovne članke v Bogoljubu, po Antonu Kržiču pa je prevzel l. 1902 urejevanje Vrtca, ki mu je še danes priden gospodar. Urejati kar 27 let isti list ni šala. Vsak se prej izživi in truden omaga. On še drži in se trudi, da bi dohajal nove dni in da bi čustvoval z novim rodom. — Kot samostojna knjiga je izšlo njegovo lepo vzgojno delo »Otrok«, ki je vredno življenja in je te vrste knjiga med nami redkost, če ne edinstvena. V spisih ga odlikuje izredno lep in čist jezik, jasno, poljudno in točno izražanje pa ob nekakšni elegantnosti sloga vendarle prava domačnost in preprostost. — O vseh teh prosvetnih delavcih-veteranih moramo reči: niso tisti vrhovi v narodu, ki se pno do sinjih višav; toda so pa tiste trdne skale, na katerih je zgrajena vsa slovenska prosveta — prej in slej —, so tisti močni, vztrajni in nesamopridni delavci, brez katerih bi tudi sij velikanov ne imel komu svetiti. In tak je tudi Volc Jožef. Naj čil in svež, kakor je ob šestdesetletnici, doživi še desetletja dela!

Nove knjige.

Rudolf Maister: **Kitica mojih.** Maribor 1929. — Pri malokom so pesmi tako skladne s pesnikovim življenjem in poklicem kakor pri Maistru. Tako stanovski je poleg njega le še Sardenko. Te Kitice mojih si brez generala Maistra ni mogoče misliti. Maister je svojski, samostojen in vedno sebi zvest. Ni ene prelomnice ne kaže njegova poezija v teku let. Fantovsko, vojaško in narodno pesem zna zapeti predvsem. Poleg te lirike pa še danes piše dobre balade, ki so v tej zbirki žive, klene, kakor vlite v ta močni, jedrnat in realistični jezik. Spada sicer še k starej-

šemu rodu, modernih umetniških iskanj in oblik ne očituje nikjer, a to je zanj in za njegov literarni rod častno: še danes so! Njegova nazornost bo privlačevala, zato ga bodo radi brali. Tudi njegova lirika je realistična, motivi nazorno resnični, pa naj bo naša narodna zgodovina zadnjega desetletja ali štajerska pokrajina. Je sicer marsikaj v zbirki, ki ne bo ostalo, ker je le prehitro in nedovršeno zapisano. Toda klasične so pesmi, kakor: Gospa z gore, Malgaj trka in Kraški piloti. To so pesmi, da bi jih bral in bral. Mislim, da nam naše narodne boli ni zlepa kdo tako globoko zajel iz srca. V teh verzih je vsa slovenska duša — zopet dokaz, da je pesnik glasnik in vodnik svojega naroda. In v jeziku je Maister res mojster. Moraš se čuditi tej silni moči slovenskega jezika. Vsak izraz je kakor pribit in drži pol sveta. Zato je ta Kitica Maistrovih kljub nekaterim nepopolnostim užitek in uspeh naše lepe knjige. J. P.

Ivan Cankar: Der Knecht Jernej. Eine Auswahl, 1929. Niethammer-Verlag, Wien, Leipzig. Prevlela G. Jirku. Uvod napisal E. A. Reinhardt. Za Ljubljano v komisionalni prodaji Nove založbe. Cena 80 Din. — To je Cankar v nemščini. Knjiga hoče biti poskus in uvod v nadaljnje prevode. Obenem pa hoče svetu govoriti o nas, ko nas tako kruto malo poznajo. Prav za prav nas hoče ta knjiga Nemcem šele predstaviti, a biti obenem »summa vitae Slovenorum«, oris našega življa. Poleg Hlapca Jerneja je preveden Polikarp, Peter Klepec, Šivilja in vrsta pristrčnih manjših sličic, ki so pristno Cankarjeve, kakor: Vrzenec, Firbec in Sova. Prevod je gladka, tekoča nemščina. Ohranil pa je slovenska imena nespremenjena, kar bo vzbujalo v Nemcu čar tuje, komaj slutene lepote, služila bodo za folkloro. Podobno kakor uživamo mi čar ruskih Sonj, Karamazov, Iličev... Bojim se samo, da Nemcu ne bo jasna simbolika Cankarjevih del, brez katere ni Velikega Cankarja. Kaj posebno umetniškega pa naj vidim v nedolžni zgodbi Petra Klepca, če jo sodim le s splošno umetniškega stališča in ne vem nič za parabol slovenskega naroda. Prevodi bodo pridobili, če bodo zanj naprej naznačevali v uvodu pomen Cankarjevih simbolnih slik. — Reinhardtov uvod je samozavesten, a topel. Kdor se hoče prepričati, da smo Slovenci res majhni, naj ga bere! Pisan je esejistično. Več govori o Ivanovi mladosti, manj o poznejših snovanjih. Trditev pa, da je materin spomin vodil Cankarja »in jene unkirchliche, erdverbundene Frömmigkeit der edelsten südslawischen Katholiken« bo prej tiskovna pomota za urkirchliche nego pisateljeva zmota. Tudi omenitev, da je bila Erotika sežgana, bi v uvodu, ki drugih Cankarjevih del imenoma niti ne omenja, morala izostati, tudi če bi bila zapisana objektivno. — Naj bi sledili temu začetku nadaljnji prevodi! Vsak prevod je vesela vest o našem narodu in njegovi kulturi, za Nemce pa pridobitev iz široke, resne in materinsko svete slovanske duše, ki v mistični pobožnosti kaže pot iz zemeljskega dogajanja v odrešujočo večnost, kakor pravijo sami v naslovnem geslu. — Oprema vezane knjige je krasna. Za knjižnico slovenskih izobražencev res lepa in potrebna pridobitev. J. P.

Ivan Pregelj: Izbrani spisi. Tretji zvezek: Odisej iz Komende, Zapiski gospoda lanšpreškega. Četrty zvezek: Zgodba zdravnika Muznika (I. in

II. del), Tolminske matere sveta noč. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1929. Cena vezani knjig 60 Din, nevezani 45 Din. — Med zgodbami, kar jih je v zadnjih letih izšlo v Slovenskih Večernicah, se je povest »Peter Pavel Glavar, lanšpreški gospod« menda najbolj priljubila najširšim krogom Mohorjanov. In to po pravici. Saj se v tem Pregljevem delu prav nenavadno skladno spajata zanimivo pripovedovanje in globoka modrost, s katero pisatelj zre na vse dogajanje. Resnično umetniško delo. Z Glavarjem je Pregelj postavil enega izmed velikih likov iz naše malo znane zgodovine, ki kakor znanik in predstavitelj cele dobe in naroda stoji jasen in vsakomur umljiv pred nami. V tretjem zvezku je ta povest ponatisnjena pod imenom »Odisej iz Komende«, rahlo predelana, vendar pa v bistvu neizpremenjena. Kot nadaljevanje so ji dodani zapisi ostarelega Petra Pavla. Med njimi je »Regina Roža ajdovska«, eden izmed Pregljevih spisov, kjer ni prav nič nepotrebne in moteče učenjaške navlake, nič bohotno razpredenega jezikovnega veličja, temveč samo z resničnim in nežnim čustvom prevejano dogajanje, tako preprosto in naravnost podano, da mora učinkovati. Bajka in realistično pripovedovanje se vzajemno spopolnjujeta, tako da nastane umetnina posebne odličnosti in nežnosti. Tudi spis »Moja krivda« spada med te prave pregeljske dragulje, ki jim čistoče in toplega soja nič ne kali baročna nemirnost in neugnanost. — V četrtem zvezku sledijo »Zgodbe zdravnika Muznika«, ki je poleg Petra Pavla, Štefana Golie, Plebanusa in Bogovca Jerneja izmed najznačilnejših, najmočnejših umetniških postav. Dasi sklenjena celota, se mi četrty zvezek zdi nekam manj umetnostno izrazit in manj krepak, nego je tretji. Dokler opisuje pisatelj preprosto življenje svojega junaka v tesnem tolminskem svetu, toliko časa se mi zdi, da je zgodba pisana res globoko in občuteno. Kesneje nadomesti ta prijetni topli, trpko-idilični dih neko včasih naučeno, hladnejše, čeprav slogovno blesteče pripovedovanje, ki me ne more ogreti. Preveč učenjaškega modrovanja, preveč načitanosti je za vsem tem tako bujnim in burnim dejanjem, da se hoče zdeti bralcu, da je to le slovstvo, ne pa umetniško oblikovano življenje. V drugem, prvič v tej knjigi objavljenem delu zgodbe je ta baročna preobloženost še vse očitnejša in skoro v škodo neposrednemu uživanju snovno in oblikovno zanimivega dela. So pa tudi tu poedina mesta, ki so tako resnično nežna in občutena, da iz njih slišiš in začutiš vsega, in to najboljšega Preglja. — Obe knjigi, posebno še tretji zvezek, potrjujeta iznova, da je Pregelj res samosvoj umetnik, ki si je ustvaril že šolo. Tam, kjer je najbolj domače preprost, kjer samó neprisiljeno z živo ponazorjevalno besedo razpreda čudno zavozlano nit zanimivega življenja svojih junakov, tam je največji, najjačji — pa dasi pravi sam, da mu zazveni pripovedovanje včasih kot — kič. Pregelj je res pripovednik, kakršnega smo si Slovenci ob povodnji solzno čustvenih slovstvenih izlivov polpreteklih let brez krvi in življenja tolikanj želeli. Za ponazorjenje in duhovno obnovo slovenske kulturne zgodovine si je Pregelj pridobil izrednih zaslug. Če drugega nič, bi bilo to že dovolj, da mu pribori nadvse častno mesto v naši književnosti.

—a.

Naše slike.

Kipar Boris Kalin.

Malo je še znano to ime v slovenski upodabljaški umetnosti. Saj je mladi kipar komaj šele zapustil umetnostne šole in stopil v življenje. Zato ne moremo od njega niti zahtevati, niti pričakovati bogve kaj. Vendar pa tudi to, kar je ustvaril doslej, deloma še na umetnostni akademiji, deloma že po dovršenih studijah, razodeva, da ima Kalin resničen talent, da si je pridobil obsežno in temeljito tehnično znanje in da ima resno voljo delati in spopolnjevati se. Mladim ljudem je treba uglasiti pot v življenje. Zato ne bo odveč, da napišem o njem in o njegovih delih, katera priobčuje današnja Mladika, par besed.

Rojen je bil leta 1905 v Solkanu pri Gorici. Šestnajst let je bil star, ko je vstopil v kiparsko šolo v Ljubljani in mu je bila s tem izpolnjena že davno gojena želja. V Ljubljani si je na Obrtni šoli pri profesorju Repiču pridobil osnovne pojme o obdelovanju kiparskega materiala in prvo vzpodbudo za nadaljnji studij in za nadaljnje stopinje k visokemu cilju življenja.

Nadaljeval je kiparske nauke na zagrebški umetnostni akademiji. Najprej pri rajnem profesorju Valdecu, pozneje pa pri profesorjih-kiparjih Kršiniću in Kerdiću. Težak je bil študij na akademiji in velike so bile zapreke gmotnega značaja, ki so zapirale pot mlademu dijaku. Zaključek njegovega učenja je bila mojstrska šola Ivana Meštrovića.

Iz te je mladi kipar izšel kot mož, ki mu je dala šola, kar mu je dati mogla. V osmih letih učenja je pridobil temelje kiparske tehnike, se naučil opazovati in oblikovati ter oblikam najti pravega izraza.

Najvidneje se bo pokazal značaj Kalinove kiparske umetnosti v njegovih delih. Poglejmo si kipa »Sodobno dekle« in pa »Dekliška duša«. S prvim je hotel podati monumentalno-naturalističen portret po naravi, z žensko glavico, ki je svobodna kompozicija, pa izraz toplote, čustvenosti, ženskosti, ustvariti sploh svoj tip idealne ženske. Od tod razlika — zdrava življenjskost in zasanjana nadzemnost — med tema dvema ženskima glavama. — Ploski relief »Trudna leta« je studija starca, izvršena po naravi in je zanimiva ne le po svoji dobro pogojeni značilnosti od težkega dela utrujenega žagorskega kmeta, temveč tudi kot dobro rešena tehnična naloga. Relief je komaj nekaj nad 1 dm visok, vendar napravlja vtis telesnosti in globine. — Rešitev akademske naloge: upodobiti idealizirano glavo mladeniča, je portret tovariša Slavka Pengova, slikarja, ki je oskrbel letošnji Mladiki obleko in okrasje. Ta portret je prav dobro pogojen, živ in izrazit, dasi po obliki ni točna kopija modela. — S kompozicijo »Mati z detetom« je skušal Kalin telesno pokazati notranjo duševno vez med obema, ujeti v vidni obliki nevidno toploto, ki spaja ljubečo mater in ljubljene otroke. Nagib za to delo mu je dalo čustvo, porojeno ob slučajnem gledanju prizora, ki mu je služil za to ljubko kompozicijo. — Iz zadnjega časa je več osnutkov za nagrobnike, med njimi tudi za ta vojaški spomenik, čigar odlomek kaže naša slika. Predstavlja ta spomenik padajočega vojaka, ki se bo smrtno ranjen zdaj zdaj zgrudil. V bolestnem izrazu umirajočega in v krčevitem prijemu njegovih rok je brez pretiravanja, resnično umetniško

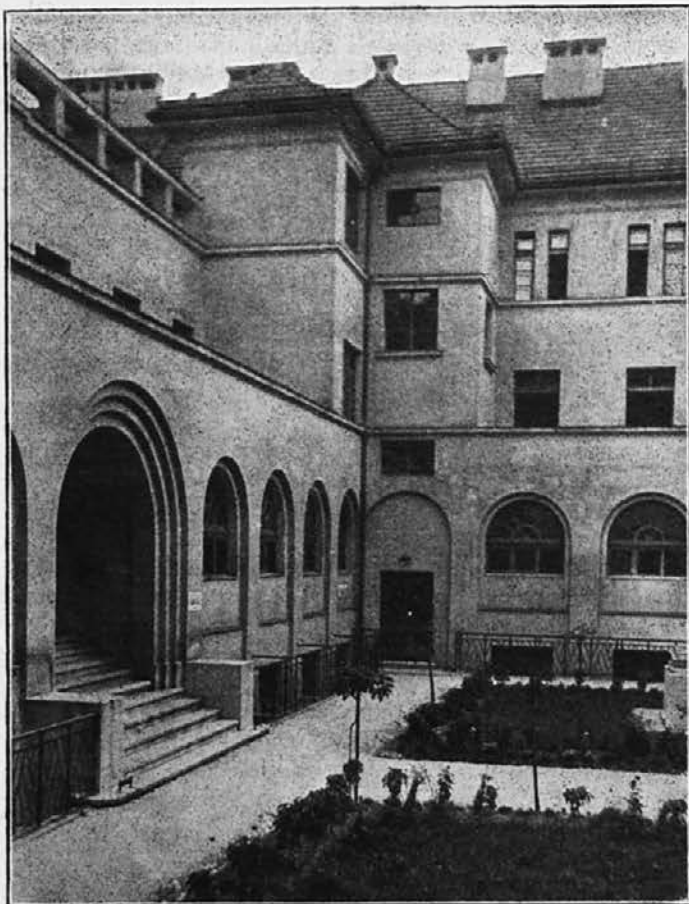
podana groza in bridkost smrtnega boja. — Obe »Studiji rok« sta šolski deli z akademije. Sta to nalogi, podati lepo, čisto prirodno obliko, pa ne samo to, temveč gibanje roke, pa medsebojno razmerje oblik in sil, ki sodelujejo pri tem gibanju, podati s tem enim majhnim delom človeškega telesa popoln dojem življenja brez narejene in prisiljene poze. — Po teh, dejal bi anatomskih studijah moremo presoditi, kako vestna mora biti in kako težka je že zgolj tehnična priprava umetnika-kiparja in koliko truda in učenja je treba za resnično obvladavanje oblike. — Omenil bi še, da sta obe studiji močno nadživljenjsko povečani, tako da je treba še tem večje pazljivosti in točnosti pri oblikovanju.

Na vprašanje, kaj namerava in s kakšnimi načrti za bodočnost se ukvarja, je dejal mladi kipar, da mu je prvi cilj osvoboditi se magnetskega vpliva svojega učitelja, velikega mojstra Meštrovića, potem pa po poglobitvi v naravo in življenje najti globljih, neposrednih in trajnih stikov z večno resnico življenja. Sebi samemu najprej očistiti dušo, se bolj izbistriti in poostri oko, da bo brez predsodkov, naravnost in čisto preprosto zrlo na naravo, še svobodneje zagospodariti nad materialom, potem pa mimo zgolj oblikovnega kiparstva najti pot do čiste umetnosti, ki mu je najlažje umljiva in najzgovornejša govorica duše — to je umetnostni načrt mladega kiparja Borisa Kalina. Da ga izvede, kakor si ga je postavil, prav do kraja!

K. Dobida.

* * *

C. Hermans: Ob zori. Kdaj se dogaja prizor, nam pove ime podobe. Kje, ni težko ugeniti. Pred vhodom v nočno zabavišče, v vele mestno restavracijo ali v plesišče. Pozni, morda poslednji gostje zapuščajo kraj zabave, utrujeni od neprespane noči, malce omoteni od obilo zavžitih pijač, a vendar prešerno razigrani. Ob strani stoji druga skupina. To so delavni ljudje, ki gredo ob uri, ko se veseljaki spravljajo v postelje, na svoje težko delo. Čudno je to srečanje: dva svetova si stojita nasproti. — Opazujmo, kako je umetnik razvrstil obe skupini. Skoro teatralično je nasprotje, ki loči in veže obe gruči. Čisto v duhu časa (konec 19. stoletja) je slikar močno efektno podčrtal togo negibnost, pritajeno žalost in skoro jezno ogorčenje teh, da je razposajena veselost in nemirna živahnost onih tem bolj opazna. So pa spet drugi momenti, ki se vzporedno ponavljajo v obeh skupinah, da jih lažje primerjaš. Poglej le, kako stojijo spodaj tri, zadaj in malce više pa dve osebi, kako je v sprednji trojici srednja postava najvažnejša: od dela in bridkosti upognjeni, otožni stari tesar, pa vinjeni in bedasto predse zroči bogatin ponočnjak. Tu se očeta oprijemata žena in sinko, ki gre z njim na delo, tam se je obesilo zaspanemu kavalirju dvoje nališpanih prijateljic pod pazduhe in ga vleče k vozu. Delavca zadaj radovedno in prezirno gledata bogataše, gospod z žensko med vrati pa brezizrazno in nekam zasmehljivo zre na siromake. Na cestnem tlaku se valja med smetmi šopek dragih rož. — Razlagati vsebino te slike ni treba, saj je sama povedna dovolj. Značilno je zanje — kot za toliko slik belgijskih umetnikov — izrazito socialno obeležje. Umetnik je hotel s sliko izraziti vso težo življenja, ki leži na delavnih ljudeh, pa jih dviga in poveljuje, dočim brezdelnost ponižuje in oskrinja človeško dostojanstvo.

Dvorišče v poslopju Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani.

Štiridesetletnica o zavarovanju delavcev.

Letos praznuje Okrožni urad za zavarovanje delavcev (OUZD) 40 letnico, odkar se je sploh izdal prvi zakon o tem, da se poskrbi za bolno delavstvo in za nezgode delavcev. Ta ustanova je silno važna in so se z njo bavili pred mnogimi leti največji državniki in znanstveniki za socialno vedo. Razmah tega zavarovanja v 40 letih je pri nas naravnost ogromen. Na ozemlju sedanje Slovenije je bilo pred 40 leti v okrajnih bolniških blagajnah zavarovanih 13.900 članov, v obratnih bolniških blagajnah pa 20.000 članov. Zdaj je pri OUZD zavarovanih 92.493 članov — in sicer 63.348 moških in 29.145 žensk! Pred 40 leti so bile glavne dajatve denarne podpore, zdaj so najbistvenejše zdravstvene pomoči, kakor oskrba v bolnišnicah, sanatorjih, kopališčih in zdravljenje bolezni po zdravnikih specialistih. Podporna doba je trajala prej 20 tednov, denarna podpora je znašala 60 odstotkov običajne dnevne mezde dotičnega okraja; zdravljenje v bolnišnicah je trajalo 4 tedne — in to le za člane, za njih svojce pa ne. Zdaj je podporna doba podaljšana za vse članstvo na 1 leto, zdravljenje pa od 4 tednov na 1 leto, in tudi svojcem je dovoljeno zdravljenje v bolnišnicah. Za slučaj poroda prej niso poznali nikakih podpor ali le za 4 tedne; zdaj je podaljšana na 2 meseca pred porodom in 2 meseca po porodu. Prav tako prej niso poznali izdatkov za zdravljenje zob, ki znašajo v l. 1928 — 645.093 Din! Vseh

direktnih ali stvarnih dajatev je bilo v l. 1928 za 29.131.690 Din, brez stroškov za zdravnike, ambulatorije i. dr. — Ta oskrba za delavstvo je velikanskega pomena in je bilo to zavarovanje najnatančnejše in najpodrobnejše izdelano v Nemčiji. Tudi danes še daleč ni konec, da bi dosegli tisti način zavarovanja, ki bi bil vsesplošno zadovoljiv. S tem se bavijo v Ameriki, Angliji, Švici, Nemčiji, ki zlasti čuti, da sedanji način zavarovanja ni povsem na vrhuncu. Tožijo delavci, da premalo dobé, tožijo delodajavci, da preveč dajejo in da bi bilo treba dobiti drug način, po katerem bi se dalo odpomoči vsem dosedanjim težkočam. Priznati moramo, da je to, kar se je storilo v 40 letih, velik uspeh socialnega skrbstva za zdravje delovnih slojev. Vendar pa gre splošno želja za tem, da bi bilo teh ugodnosti deležno prav vse delovno ljudstvo — tudi kmečko in poselsko — in pa zlasti še za tem: da bi se to delavsko zavarovanje v toliko preuredilo, da bi iz tega nastalo nujno potrebno zavarovanje za stare in onemogle. Zakaj, vsi vemo, da kmetije propadajo največ zato, ker nimajo več dobrega delavstva in da tišči vse v mesta — zato, da bi bili kakorkoli tudi za starost preskrbljeni. To je veliko vprašanje, ki nalaga ne samo delavskim zavarovalnicam kot nekakšnim samostojnim podjetjem velike naloge, nalaga prav tako iste naloge državi in zahteva globokega razmišljanja. O priliki se bo naš list še načelno baval z zavarovanjem delavstva in tudi s pomanjkljivostjo sedanjega zavarovanja in razmišljal o potrebi splošnega zavarovanja za stare in onemogle.

Po okrogli zemlji.

Ženičice in vdovičice v Indiji. Končno se je vendar dvignilo indijsko ljudstvo samo, da zatre prastaro in strašno navado otroških porok. Ob zadnjem ljudskem štetju so namreč dognali, da je v Indiji 200.000 žena in 15.000 vdov, ki niso stare niti pet let; nad dva milijona pa je žena in stotisoč vdov med petim in desetim letom! Deklic, ki se poroči med desetim in petnajstim letom, pa je dve petini in med njimi je že 400.000 vdov! Ne pozabimo pa, da so vdove v Indiji najbolj zaničevana bitja in le malokateri vdovi dovolijo, da bi se v drugi poročili. Doslej namreč v Indiji ni bilo nobenega zakona, ki bi določal najnižjo starost za poroko. Zato so starši in sorodniki dajali otroke v zakon, kakor jim je kazalo. Stara je ta indijska navada. Pod pritiskom javnega mnenja po svetu pa so se letos tudi Indijci zgenili in pripravljajo posebno postavo, ki bo strogo prepovedovala zakon pred 14. letom starosti. Na prvem mestu se za tako postavo zavzema indijska doktorica Rai Sahib Harbilas Sarda in upajo, da bo s svojim predlogom prodrla.

Novo podzemeljsko železnico zopet gradi Nju Jork. Dolga bo 160 km (od Ljubljane do Maribora meri 155 km) in stroški so proračunani na 24 milijard dinarjev, kar znese dva proračuna Jugoslavije.

Nova snov za papir. Koliko gozdov je že padlo pod sekiro, da se njih drevesa zmeljejo in predelajo v časopisni papir! V Birmi, angleški koloniji Zadnje Indije, pa so zdaj začeli sekati bambusovo drevo in iz njegovega stržena izdelovati dober papir.

Avstralija raziskuje. Kako zelo se Avstralija, koje 95 odstotkov prebivalcev govori angleško, za-

nima za vse nove panoge gospodarstva, je dokazala tudi s tem, da je odposlala svojo ekspedicijo proti južnemu tečaju; raziskuje naj predvsem podnebje, da bo mogla napovedovati vreme, ki je za gospodarja gotovo važna zadeva.

Zoper lakoto. Prebivalci severne Kanade in na otokih Severnega ledenega morja, zlasti Eskimi, so premnogokrat stradali, ako se jim ribolov ni obnesel. Zdaj pa se je vlada pobrigala zanje, jim na Aljaski kupila 5000 severnih jelenov ter jih dala prignati vzhodno od reke Mekenzi.

Lev in avto. Lev, kralj puščave, se še ni odrekel svoji oblasti. Neki šofer je hitel z avtom proti mestu Nairobi v vzhodnoafriški pokrajini Keniji. Kar naenkrat naleti na čredo dvanajstih levov. Na daleč se jim izogne, vendar pa jo dva udereta za njim, da jima komaj ubeži.

Ognjeniki razsajajo. Med Malimi Antiljami ob Srednji Ameriki je francoski otok Martinik, kjer je l. 1902 ognjenik Mont Pelée strašno pustošil; letos pa je znova zdivil in si napravil še eno žrelo.

Avstralske rozine. Rozine ali korinte so posušeno grozdje brez pečká. Avstralija jih je letos samo za izvoz pridelala toliko, da bo dobila zanje 160 milijonov dinarjev.

Potresno ozemlje so Havajski otoki zapadno od Mehike, ker so ognjeniškega izvora. Pred nedavnim so v enem dnevu čutili petdeset potresnih sunkov in v nekem mestu je glavna cesta dobila velike razpoke.

Morski plevel za severne jelene. Ob severnih odrastkih gorovja Ural bivajo Lapi ali Lapenci. Vsaka družina ima 50 do 200 severnih jelenov, s katerimi se preživlja. Na jesen se selijo k morju in krmijo jelene z morskim plevelom.

Kamenarjeva sreča. Blizu mesta Nairobi v vzhodnoafriški pokrajini Kenija je neki podjetnik lomil kamen za stavbe. Pri tem je naletel na sklad dragocenega opala, to je lepega prosojnega kamena, ki ga brusijo v dragulje.

Zlato na Filipinih so letos odkrili, ko so kopali kanale za namakanje zemlje. Kraj je od glavnega mesta Manile oddaljen le dobrih 30 km, zato je naenkrat in kar čez noč zamrgolel od srečelovcev.

Kanadsko srebro. Nakop srebra v Kanadi napreduje. Samo v prvi polovici l. 1929 so ga natopili 320 q (centov ali stotov), ki bi bilo vredno 344 milijonov dinarjev.

Zlato v gumiju. V angleški Somaliji ob Vratih solzá v severovzhodni Afriki so začeli iskati zlato. Prav na čuden način so mu prišli na sled. Neka pošiljatev gumija, ki ga uporabimo kot lepilo (gummi arabicum), je namreč imela zrnca, ki so vsebovala zlato.

Pet čevljev dolgi črvi. Neki naravoslovec je na svojem znanstvenem potovanju odkril črve, ki so dolgi povprečno 4 čevlje ($4 \times 30,5 \text{ cm} = 122 \text{ cm}$), nekateri pa 5 ali celo 6 čevljev ($5 \times 30,5 \text{ cm} = 150 \text{ cm}$)! Črvi rijejo po ilovnati zemlji in se zdi, da tudi slišijo, kajti kadar se jim človek približuje, se brž skrčijo in kakor z nekakšnim glasnim grgranjem umaknejo v svoje luknje.

Usodna muha »cece«. V deželi brihtnih in delavnih zamorcev Culukafrov so morali v prirodnem parku pobiti na tisoče antilop in druge divjačine, ker prenašajo muho cece, ki je smrt za goveje črede. Zulu in Kafri pa so kaj podjetni živinorejci, zato jim

je ljubše, da so brez lova, kakor pa da bi morali ostati brez čred domače živine.

Pšenični pridelek v Italiji je bil letos tako velik, kakor ga zgodovina ne pomni. Vkljub hudi zmrzeli pozimi in suši poleti so natehtali 70 milijonov centov pšenice, dočim je zadnja leta dosegla 60 milijonov centov.

Cenena stanovanja. Na Angleškem je neka stavbna družba sklenila zidati stanovanja, ki jih bo poceni oddajala. Na Dunaju pa so že zdaj dobili v novih hišah družinska stanovanja po 10 šilingov ali 80 Din mesečno, samska stanovanja pa celo po 5 šilingov; seveda mora magistrat doplačevati.

Obilen sad. V Derbyshiru na Angleškem je neki vrtnar pridelal iz enega funta semenskega krompirja 228 funtov!

Dolg polet. Dva francoska pilota Costes in Bellonte sta letela iz Pariza v Cicikar v Mandžuriji, ne da bi pristala. Pot je dolga 6000 milj ali 9600 km in je najdaljša proga, ki jo je doslej zmagalo letalo, ne da bi vmes pristalo.

Avstralija šteje ovce. Samo l. 1891 je imela Avstralija še več ovac ko danes, namreč 106.421.068; letos pa jih ima 106.115.100.

Ogromna vrata bo imel hangar ali shramba za zrakoplov v Akronu v državi Ohio v Zedinjenih državah. Težka bodo za tri lokomotive in pri odpiranju in zapiranju tekla po 40 kolesih, a vendar ne bo ropota in vsak otrok jih bo lahko zaprl, če bo pritisnil na električni gumb. »Lepa vrata« v jeruzalemskem templju pa je odpiralo 20 mož in škripanje se je razlegalo po vsem Jeruzalemu!

Pameten načrt Italije. Ko je za preseljevanja narodov začelo propadati rimsko cesarstvo, so zane-marili tudi velike vodne naprave starih Rimljanov in ob rekah so nastala močvirja, kotiča komarjev in malarije. Celó večno mesto Rim ob Tiberi je v poletnih mesecih nevarno za ljudi, ki niso zoper malarijo utrjeni. Že državnik Garibaldi se je zato resno bavil z načrtom, da bi Tiberino strugo, ki je blizu Rima zamočvirjena, preložili v Tivoli vzhodno od Rima, pa ni bilo denarja. Sedaj pa je vlada sklenila, da reke Tibere, ki je gotovo Rimu tudi v okras, ne bo odpeljala, pač pa ji polagoma bregove osušila ter tako močvare pretvorila v plodno zemljo. Nič manj ko 1500 km² zemlje (za desetino Slovenije v Jugoslaviji) bo pridobljene poljedelstvu in tisoči prebivalcev bodo dobili posla. Vlada je določila v ta namen skoraj 7 milijard dinarjev.

Miška pleše ob orglicah. Kot pravljico smo brali v šoli pesem ali berilo »Rattenfänger« (podganar), kako je namreč leta 1259 na Nemškem neki čarovnik baje sviral na piščalko in vse številne jate mestnih podgan izvabil v reko Weser, kjer so potonile. Pa vendar ima ta povest nekaj resničnega v sebi, namreč da godba nekatere podgane in miši podobno privla-čuje kakor magnet železo. Neki časopis priobčuje pismo, ki poroča o nekem takem dogodku: »Moj brat jako rad igra na orglice. Nekega zimskega večera zopet vzame orglice in začne igrati. Kar naenkrat izza lesenega opaža prileze miška in začne tekati v krogih naokoli, prav kakor da bi plesala. Brat utihne in miška izgine. Čez nekaj časa začne brat znova igrati in miška se spet prikaže in pleše. Ko brat preneha, tudi miška smukne v svoje zavetje.« In ta dogodek ni edin.

O sodobnem gospodinjstvu.

Štefanija Humek, Ljubljana.

2. Kakšna so bila stanovanja doslej.

Kakšne misli in spomini navdajajo naše gospodinjke ob pogledu na neštete, zanje »dragocene« predmete, ki so na gosto razpostavljeni po njih stanovanjih. Kar nekako boje se, da bi se nekoč ločile od teh, tako oboževanih »svetinj«. In baš te, redno preveč cenjene, večinoma nepotrebne in malovredne reči so krive, da so naša bivališča vse prej nego zdrava in udobna.

Marsikdo je že poskusil, da bi iz stanovanja odpravil mnogo te, od roda do roda podedovane navlake, ki je gospodinjкам in gospodinjstvu samo v napotje in nadlego. Arhitekti na primer si belijo glave, kako bi uvedli boljše razvrstitve pohištva v novih stanovanjskih prostorih. Zgradili so tudi že dokaj dobrih hiš. Toda stanovalci, ki se vselijo v te novozgrajene stavbe, privlečejo vanje vso navlako in šaro, ki so jo zbirali leta in leta.

»Stanovanje iz leta 1890.«

Šara in krama v naših stanovanjih, kakor je razvidno iz sličice, je dosegla svoj višek konec prejšnjega stoletja. Tu imamo v mislih najprej vse neštete predmete, ki so v stanovanju nepotrebni, najsi bodo že izdelani v kakršnemkoli slogu, umetnine ali neumetnine. Vseeno je za nas, ali imajo te reči veliko vrednost za posebne ljubitelje in muzeje, ali pa so ničvredna, za majhen denar kupljena roba. V obeh slučajih gre za isto načelo, da to niso taki predmeti, ki bi bili potrebni v stanovanju in brez katerih človek ne bi mogel živeti.

Prvotno je postavil človek v hišo le tisto, kar je nujno potreboval za svoje življenje. Preprosta postelja, miza in stoli ter omara za obleko so mu bili zadostno pohištvo. Sčasoma so pa prišle druge potrebe. Bogatin si je kupil drago pohištvo, umetniško izdelano in izrezljano. Ker je imel dovolj sredstev, je začel krasiti stanovanje s slikami vseh vrst, s kipi in z vazami ter drugimi umetninami. Ubožnejši meščan ali delavec pa ni hotel zaostajati za bogatašem. Kar je videl v njegovi hiši res umetniškega ali pristnega, je nadomestil pri sebi z navidezno podobnim blagom. Kar je imel bogataš iz alabastra ali porcelana, je bilo pri manj petičnih ljudeh iz mavca ali gline. Slike so

nadomeščali ceneni odtiski. Pogled na stanovanje je moral po tedanjem okusu in mišljenju kazati blagostanje in veljavnost. To blagostanje so po tedanjih nazorih dosegli s tem, da so hišo polnili, polnili do skrajnosti. Stanovanja so bila videti ko muzeji ali skladišča za pohištvo. Vse, kar so ljudje videli, kar jim je bilo všeč, kar so dobili v dar ali se jim je na razprodaji zdelo poceni — vse so razpostavili po svojih sobah. Pri tem niso pomislili, da kake stvari ne potrebujejo, da jim bo ta šara v nadlego in si bodo naprtili mnogo dela z njo.

Tako je začelo stanovanje spreminjati svoje pravo lice in izgubljal svoj prvotni in edini namen. Stanovanja, ki so bila prvotno namenjena le za bivališče človeku, so se spremenila v zbirališča in shrambe za najrazličnejše stvari. Stanovalec je bolj in bolj nedostajalo prostora, ki se je vidno krčil in ožil. Prišlo je slednjič tako daleč, da ni imel več prostora, kjer bi se mogel gibati, delati in počivati. Izgubil je vso prostost in oblast nad svojo okolico. Ker si ni znal pomagati, se je uklonil in zaslužnil sebe in svoje sostanovalce svojemu stanovanju.

Vseh tako nabranih predmetov pa ni bilo treba samo gledati in se jih ogibati, temveč paziti nanje in jih negovati. Treba je bilo pozornosti, da se kaj ne ubije ali kako ne pokvari. Sobe, polne namišljenih dragocenosti, so bile obrnjene proti severu, ali pa so bile tako zastrite, da solnčni žarki niso mogli do »zakladov«, polagoma in s trudom nabranih, da jim niso vzeli barve in lepote. Posledice tega so bila temna in zatohla, nezdrava stanovanja. Gospodinjke so jim žrtvovalle dragoceni čas, skrbele zanje in v potu svojega obraza brisale prah. Življenje v teh prostorih pa je bilo mučno.

Toda časi se spreminjajo. Avto, aeroplan, kolo, naša obleka in vse sodobno bitje in žitje ima obliko XX. stoletja. Samo mnoga stanovanja so še vedno v preteklih časih, skladišča in muzeji so, ne pa bivališča tako važnega in velikega pomena. Še vedno si domišljamo, da mora biti naše pohištvo umetnina, kot so bile skrinje v srednjem veku ali lave renesančne dobe. Pozabljam pa, da so bili to poedini dragoceni predmeti in da nas je danes na milijone več nego takrat, da torej ne bi imeli ne čevljev ne obleke, niti hiš niti stanovanj, če jih ne bi izdelovali na debelo. Umetnine, izdelane v velikih množinah, pa niso več umetnine. Stvarnost, preprostost in red, to so smeri

Soba iz polpretekle dobe, polna brklarije.

nove dobe. Naše stoletje ni čas lepoticja in okraskov. Preveč truda in časa je treba za gojitev in izobrazbo duha in telesa in škoda bi bilo tratiti ga za nego mrtvih, nepotrebnih predmetov. Vseeno je, kakšno je stanovanje brez stanovalcev. Važno pa je, kakšno je takrat, ko so stanovalci v njem. Pri nas ga pa presojamo narobe. »Lepoto« stanovanja ocenjujemo pri praznih, neobljudenih sobah. Takrat, ko je bil človek v hiši še neomejen gospod in ga ni tlačila navlaka in stiska, je bil on središče in poglavitni predmet, za katerega je bilo stanovanje pripravljeno. Odkar pa je stanovanje dobilo človeka v svojo oblast, je težko najti gospodarja med tisto nepregledno množico predmetov.

Kako žalosten je često pogled v naše stanovanjske hiše! Sobe so polne, prenapolnjene do skrajnosti. Neverjetno je, da najdemo v eni sami sobi deset miz in mizic, ki so seveda vse polne. Kje naj bi potem človek delal in počival?! Vse mogoče slike, dostikrat slabi odtiski v širokih, »zlatih« okvirih buljijo v nas od vseh strani; pred nami so in za nami, na levi in desni, da še celo na pisalni mizi in predalniku. Zaradi velikega števila teh predmetov so otopeli živci in učinkov od pravih umetnin ne občutimo več. Kdo jih sploh pravilno ceni in uživa? Na omarah, policah, etažerah stoje predmeti in figure iz porcelana, fotografije (med njimi seveda slike oseb, ki jih imamo še žive pred seboj). Spomini s potovanj, umetne palme in rože. Vse mize brez izjeme, naj si bodo stare ali nove, so pokrite s prti in prtički, da jih ni mogoče uporabljati. Kako se godi človeku, ki hoče odpreti ali zapreti predal, pa se mu zatakne prt, je skušal že vsakdo. Stvar, ki stoji tako, da je ne moreš uporabiti, tudi če bi bila sicer uporabna, je brez pomena in odveč.

Naše pohištvo sploh ni v pravem razmerju s prostorom, kjer je. Navadno je izredno veliko, masivno in težko, premalo gibljivo in prizadeva prav po nepotrebnem težko delo pri pospravljanju in selitvi. Mize so velikanske, kot bi imeli vsak dan razkošno pojedino. Od stropa vise nestvori lestencev. Slične so jim svetiljke s senčniki, ki stoje na tleh in imajo obliko razprostrtih dežnikov. Tudi preprog je preveč. Pa preproge niso samo po tleh, da bi bilo človeku toplo in bi se dobro počutil! Navadno najdejo tudi

na steni kak prostor, ki se jim zdi prepražen, in ga z njimi pokrijejo. Obili, malokdaj potrebni zastori so obešeni po vse oknih. Kolikokrat je zastor ali draperija vzrok, da ne odpremo okna, če je sploh dostopno!

Razen teh napak in neokusnosti je še mnogo drugih, ki trajno ne morejo dobro vplivati, ampak utrujajo in imajo v sedanjih, težkih časih le slabe posledice.

(Dalje prihodajč.)

* * *

Ta članek je spisan zgolj v smislu sodobnega gledanja na »stvarnost, preprostost in red« v stanovanju. Vprav zato se nam zdi, da bi utegnil kdo članek napačno umeti. Zato je potrebno ugotoviti to, česar v članku ni, morda samo skrito med vrsticami.

V vsaki dobi je našel človek za svoje čustvovanje, za svoje posebno doživljanje in izživljanje tudi poseben izraz. Tega je vtelesil v stavbah, umetninah, pesmi, petju in prav tako tudi v noši (modi) in v stanovanju. Vse to je bilo izraz njegove duše. Zato bi bil nekakšen bridek podsmeh na vse preteklo — krivičen. Zakaj vse je bilo prav in tako je biti moralo! Danes tako — nekdanj drugače, pa oboje prav. Tega ne smemo nikdar pozabiti, ko govorimo o preteklosti, da ne bomo radi prazne domišljavosti krivični.

Članek govori »o svetinjah«, »dragocenih« predmetih. Tudi to je treba prav umevati. Vsak stanuje po svoje. Vsako stanovanje pove: Glej, tak je moj gospodar, gospodinja! Isto opravo bo prav vsak po svoje uredil, po svoje porabil. V stanovanju ni samo obrt in tovarna, tam je duša in duševnost. Če nosi stara ženica tablice z Brezij in Višarij s seboj in spati ne more, če jih ni nad posteljo, ni zato prav nič manj vredna po duši, nego najmodernejša gospodična, ki vso to »šaro« preganja. Nimamo pravice smešiti je. Smemo le reči: meni to ne ugaja, jaz bi drugače.

Tudi to je res, da bi v sedanja, sodobno zgrajena stanovanja spadalo drugačno pohištvo. Toda, kdo naj si ga omisli? Vsak je vesel, da ga sploh ima. In je še to: n. pr. moja oprava je znesena od vseh vetrov. Pa je ne zamenim za nobeno, stokrat lepšo. V vsakem kosu je moje delo, moje misli, moj pretekli čas, kos duše, osebna zgodovina.

Ur.

Preprosta sodobna soba, učinkuje hladno in trezno.

Iz duhovnega življenja družine.

Milica Grafenauerjeva.

2. Zakon — zakrament — skrivnost.

Skoro bi dejala, da vzgojitelju kar nekako vsa duša vzevete, kadar se na globoko zamisli v ljubljeno vzgojno delo. Nočem in ne morem razvijati kar nekega celotnega načrta domače vzgoje; pač pa hočem in se bom pomudila pri nekaterih najvažnejših nalogah domače vzgoje, ki jih je dosedanja vzgojeslovna literatura kolikor toliko prezrla, ki pa so največje važnosti za vzgojo vse mladine, da, vsega naroda. Da so se te naloge zanemarjale, da so mnogi, premnogi, da, celi rodovi naravnost grešili zoper te naloge, to je vsekalo miselnosti naše mladine, prežal, globoke rane. Treba je, da kot mati-vzgojiteljica in kot Slovenka izpregovorim jasno in odločno resnobno besedo, pa z vsem spoštovanjem do svetosti tega, o čemer mi je govoriti.

Domača vzgoja nam dostikrat ne obrodi polnega uspeha. Največ veselja doživljamo povečini v prvi, v najbolj rani dobi življenja naših otrok. Kesneje se nam otroci čisto oddaljujejo, tujijo. Njihove oči niso več tako svetle in jasne, njih delo je pogosto raztreseno, površno, slabše. Pač je umljiva v tej dobi, v dobi zorenja, večja gorečnost, bolj naglo in bolj silno kipenje notranjosti; ni pa v redu, če se mladina te dobe nagiba k površnosti, če se njena notranja kakovost slabša. — Ob tem slabšanju gubi človeštvo mnogo svoje najdražje imovine: mnogo močnih, mladih rok omaga, preden še primejo za življenjsko delo; mnogo najlepše, polne, prve moči se potroši, ko bi sicer navdušila, razgibala in vodila delo novih množic.

Mnogo zla, ki se rodi v tej dobi zorenja, pa izvira — le kar priznajmo — iz tega, ker starši sami premalo spoštujemo veliko skrivnost življenja in to otrokom na napačen način prikrivamo in jih varamo. Z lažnimi bajkami zakrivamo (zakrivamo morebiti celo matere same) trpljenje svojega materinstva. To pa nam uspe samo do tiste ure, ki pride prej, nego navadno mislimo, ko pograbi »dober tovariš« dečka ali deklico, zbeganega po laži, in odgrne zastor v tajno življenje, pa ne v resnično tajno, ampak v potvorjeno, strašno in sramotno. Nikdar več ne izbriše čas popolnoma te grde podobe.

Daleč nazaj že sega ta, rekla bi, neusmiljena šega nevrednega, sramotilnega prikrivanja tistega dela naše notranjosti, ki bi nam moral biti očetom in materam med najsvetejšimi; saj smo sprejeli njegovo vsebino za vsebino življenja. Tako daleč nazaj sega, kakor daleč je za nami čas evangelijske preprostosti in odkritosti o materinstvu in o rojstvu človeka.

Oče laži je hudič. Od njega je tudi ta laž, ki pokriva materino lice s sramom in zadrego, ko odgovarja otroku z lažjo na vprašanje o njegovem izvoru in zorečemu odteguje besedo utehe, besedo o svetosti, lepoti in visokosti zakona. Koliko fantov in deklet bi se razvilo v drugačne ljudi, če bi bili deležni v svoji dobi potrebne jasnosti o življenju ob resnobni, blagi, lepi besedi materini! Vse drugače bi odmeval njih korak, močan in trden bi bil, ne pa spogledljiv in tavajoč kakor jih je toliko. Koliko bi jih ne oskrunilo svetišča v sebi in ne umiralo vse življenje v strašnih boleznih, pridobljenih z gladno razbrzdanostjo v nizinah življenja!

Takrat, kadar prvokrat zasluši otrok, da se sramujejo roditelji rojstva in skrivnosti življenja, da se sramujejo tako zelo, da se oni — starši, ki so bili po njegovem pojmu vzvišeni nad vsakim prestopkom, zlažejo zato, da se izognejo pravemu, pač prestrašnemu odgovoru, takrat popari slana lepo vez zaupanja med roditelji in otroki. Strah in sramota se zarije v mlado, zbegano dušo in zastrupi moč in radost do dela. Samo Bog ve, kako strašne borbe bojuje taka uboga, užaljena duša, ki je osamljena in zapuščena po naši krivdi, pa je brez naše pomoči, četudi bi ji srčno radi prožili roke, vso voljo, srce in dušo na pomoč. Sami gonimo mladino od sebe in prerano od doma, vrhu vsega pa še z zastrupljeno dušo, če ji ne damo, da vidi v sveto in čisto notranjost doma. Ničesar ni tu, česar bi nežna in resnobna roditeljska beseda ne mogla pokazati v tistem lepem odsvitu, v katerem je snoval in uredil spočetje in izvor življenja sam Stvarnik. Spomniti se nam je treba samo svetlega jasnega ozračja evangelijskih besed. Tja, kjer pozdravlja angel najčistejšo Devico in ji slovesno govori: »Glej, spočela boš Sina« —; tja, kjer družijo Sin človekov toliko največje lepote in sreče s tisto blaženo nočjo, v kateri rajajo angeli na zemlji, »ker ga je Devica rodila«; tja, kjer nas uči sveta Cerkev premišljevanja: »Blagoslovljen je sad Tvojega telesca«; »ki si ga Devica od sv. Duha spočela«; »ki si ga Devica v obrajajo angeli na zemlji, »ker ga je Devica rodila«; tja, kjer govori angelska beseda o stiski nerodovitne, o njej, ki je po življenjski dobi nerodovitnosti v šestem mesecu noseča, »ker pri Bogu ni nemogoča nobena reč«; kjer po evangelijski povesti blagruje žena vpricho velike množice »telo, ki je Tebe nosilo, in prsi, ki so Tebe dojile«; tja, kjer naš ljubi Gospod v vsej svoji neskončni čistosti tako rad porabi v priliki podobo žene, trpeče na porodu in radostne, da je rojen človek; tja se zamislimo, da se dvignemo k odkritosti, k spoštovanju in ljubezni do svojega doma.

Tudi sami, in najprej sami, moramo vzdramiti v sebi živo zavest vzvišenosti in svetosti zakona. Naše lastno nejasno, iz napačne vzgoje priraslo nazivanje o življenju v zakonu je krivo laži, ki peha od nas mladino in jo pogublja! Sami moramo premagati v svoji notranjosti ono žalostno, krivo miselnost, katera nezavedno vzklije iz očetove in materine laži in zadrege, iz strupenega pouka zunanjega sveta in iz splošnega ravnanja in vedenja družbe, ki je, žal, prepogosto brez vsake spoštljivosti do misterija življenja. Zavedeti se moramo ne samo z razumom, temveč tudi globoko v svoji notranjosti svetosti zakona. Čutiti moramo živo, da je zakon višji in svetejši od samskega, tolikokrat tako zelo sebičnega stanu. Fantovstvo in deklitvo je samo pripravljalno stanje, ne še stan; stan je ali Bogu posvečeni deviški, ali pa zakonski. In samo in edino Bogu posvečeno devištvo je vzvišenejše ko zakon, saj črpa zakon sam moč iz njega. Ko so odklonili protestantje devištvo kot nenaravno in zato nemogoče in s tem izjavili, da ni mogoča zdržnost zavoljo Boga, so tudi nujno pristali na ločljivost zakona, saj je tudi moč, zvestoba in samozataja, ki je neizogibna v zakonu, istotako nemogoča, če ni mogoče Bogu posvečeno devištvo. Če pa je mogoča popolna zdržnost v devištvu, Bogu posvečenem, je mogoča tudi neločljivost zakona.

Koliko gorja nam je obrodila ta temna miselnost, ki se je zagrizla tako globoko v nas, celo v nas katoličane, katere zveže Cerkev v zakonu z zakramentalno vezjo! Kakor da nismo z vsem telesom tempelj in svetišče božje! Kakor da bi bil mogel neskončno sveti Bog navezati naše življenje in svoje soustvarjanje na kaj nizkotnega, na kaj v bistvu sramotnega!

Kakor je prirodno dobro in smotreno, da jemo in pijemo, a moralno indiferentno, dokler ni posvečeno po pokornosti do božjih smotrov in po dobrem namenu, nikakor pa ne nizkotno ali grdo samo po sebi, če tega ne zlorablamo v greh, tako je prirodno smotren in dober tudi spolni nagon. Le da tu skoraj ni moralno indiferentnih dejanj. Moremo pa mu ustrezati ali sveto — po volji božji, ali ga zlorabljeni proti naravnemu in božjemu redu: v greh. Pač razjeda vsaka zloraba spolnega nagona dušo vse globlje kakor zloraba katerega drugega telesnega nagona in vsakokrat težko krši zapoved ljubezni do sebe, do bližnjika, do potomstva, do človeštva. Ni čuda tedaj, da strogo in strahoma čuvamo v sebi skrivnost združitve moža in žene in nastajanja novega življenja iz njiju! Ni čuda, da se obračamo z grozo od tistih dejanj, katera drzno kršijo naravni in božji red, ki ureja skrivnost novega življenja človekovega in družji veliko lepoto z veliko bolečino in z veliko dolžnostjo. Umevno, da se obračamo od takih dejanj, s katerimi zlorablja človek spolni nagon, kadar mu ustreza brez božje sankcije (potrditve in posvetitve), da, celo zoper njo, da le uteši golo telesno slo, odklanja pa odgovornost, dolžnost in ljubezen. Šele božja sankcija, izražena v naravnem in božjem redu, odgovornost, dolžnost in ljubezen, šele to dvigne dejanje združitve in ga preoblikuje v človeško, še več, v posvečeno dejanje. Brez božje sankcije je udejstvovanje spolnega nagona greh, ker odklanja odgovornost in ruši božji red; brez ljubezni, resnične, ki mora vladati nad nagonom samim, pa je nasilstvo nad človeškim dostojanstvom. Združeno z božjo sankcijo in z ljubeznijo pa je sveto dejanje, vršitev božje zapovedi, dane v raj: »Rastite in množite se,« na način, kakor ga je Gospod sam po naravi in po svoji zapovedi uredil: »Ena duša v dveh telesih,« »Kar je Bog združil, naj človek ne loči!«

Jasno je torej, kako je prirodno isto dejanje izven zakona in v zakonu bistveno različno: kot greh in krepost. Življenje moža in žene raste v eno ob odobrenju božjem, ob združitvi kot izrazu popolne notranje, medsebojne vdanosti, v delu, dolžnosti in ljubezni drug do drugega, v dobro družine in splošnosti. V krščanski družini živi trajna zavest, da je nad njo in pri njej Bog (kjer sta dva ali trije zbrani v mojem imenu, sem Jaz sredi med njimi); roditeljsko dejanje je ljubeče in soustvarjajoče z Bogom, ki vdihne dušo novemu, spočetemu življenju. Pač je to življenje skrivnost moža in žene, toda je sveta skrivnost. Z nizkotnostjo jo je umazala le nejasnost in hudobnost, ker je ne loči od greha, od zlorabe spolnega nagona.

Koliko gorja izhaja iz te nejasnosti! Že v zgodnji mladosti nam zmede pojme, da se napihuje v nas čisto nelep, če že ne prezirljiva ali hladna, pa vsaj ošabna, milostno odpuščajoča misel na roditelje, nad katerimi se kot fantje in dekličice čutimo kar vzvišeni. Kadar gremo po poroki izpred oltarja, nosimo res po besedi duhovnikovi z razumom še enkrat obnovljen pojem o važnosti in svetosti zakona, ki je kakor zveza Kristusa s Cerkvijo. Kadar pa zakonsko življenje

zares zaživimo, takrat se iznova vzdrami globoko na dnu skrita ona druga stara miselnost, porojena iz prve mladostne stiske, iz laži in sramu, iz mračnih slutenj in umazanih besed in iz predstav o žalostnih ponižujočih skrivnostih življenja, ki smo jih zaman odrivali, in ta razdira. Razdira dom, svetlo zbližanje moža in žene, ovira medsebojno posvečevanje, mori najlepšo lepoto doma: čistost in zavest čistosti. Najlepši sadovi bi zrasli lahko na čistih tleh v solnčnem zraku edinosti in vdanosti med možem in ženo: zdrav, čist in čvrst rod. Toda ni solnca v domu, mrak in nezadovoljnost je v njem in ga ruši. Dom je samo še senca tistega doma, kakršen bi moral biti. Tudi čut za resnično nizkotnost otopi ob tej krivi miselnosti, ki neznano naglo, komaj opazno prekvasi vso notranjost človekovo. Saj ne morem navzgor, na čiste poti, vse je zaman, uklenjen sem, ukovan! Lastnim dvomom prispeva včasih celo ne zadosti jasna beseda pridigarjeva, prežeče pograbljen od bolne duše, n. pr.: »Čista do poročnega oltarja, ali do groba!« Kakor da bi mogel Bog zakramentalno blagosloviti drugo kakor samo in edino čisto življenje! — In človek postaja malomaren za dobro, nenatančen, površen. Posledica vsega tega je, da se nam zastudi to življenje, ki je vse umazano in v nas se veseli nezvestoba, skrunitev zakona, grehi zoper njegove namene, ki so smrt ljubezni in zločini nad življenjem, ki še niti ni rojeno. In če dovede ta notranja bol samo do neveselega, nezaželenega, nevdanega zakonskega življenja moža z ženo, ali do medsebojnega izbegovanja, je že izgube dovolj. V dobri veri pahne v slučaju medsebojnega odtegovanja drug druga večkrat naravnost v pogubo.

Često se sliši, da je v zakonu konec idealizma, da velja tu samo materializem; vendar pa ljubezen prav tu najlaže prerodi in poduhovi vsega človeka. Toda to se ne zgodi v mrtvem, pustem domu. Le v toploti in ljubezni, le v spoštovanju in posvečevanju vplivata mož in žena vzajemno drug na drugega in družini v dobro.

Naj omenim tu še nekatere zunanje odseve te žalostne, globoko v srcih skrite miselnosti, ki razjeda še posebno žene, ki jim je dom še vse bolj drag, še vse bolj kakor možu glavna in bistvena vsebina življenja. Na misel mi prihaja knjiga, spisana in izdana pred leti, navdahnjena iz apostolskega, najnesebičnejše ljubezni polnega srca našega vrhovnega svečenika. Koliko spotikanja, poroge in farizejskega posmehovanja jo je zadelo in kako malo razumevanja je našla! Dalje, ali se more razviti domače življenje in odnos med možem in ženo do višine, obojestranske namreč (za prijateljstvo in popolno medsebojno vdanost je to potrebno), ako mož noče ali se ne upa govoriti v družbi drugih spoštljivo o svoji ženi? Ali niso to ostanki zakonu sovražnega pojmovanja o rodbinskem življenju, nastalim iz manihejskih, bogomilskih, janzenistovskih in drugih krivoverskih, od Cerkve obsojenih zmot? Celó narodna pesem, ki je zvesti odraz narodnega čustvovanja, ve lepih in blagih, žalostnih in zanosnih misli in čustev le o fantih in dekličih, pa naj bodo tudi iz kočljivih snovi; o zakonu poje skoro izključno samo posmehljivo in zbadljivo. Vem samo za eno izjemo: O svetem zakonu pojoča ptička pravi:

»Zakon, zakon, kak si svet,
na teb' leži vesoljni svet!«

(Štrekelj, I. 67—69.)

Izmed žalostnih prigod, ki jih o tem čustvovanju izkazuje življenje, navajam izrazit primer. Mož — vem zanj — se je sramoval blagoslovljenega stanu svoje žene pred svojimi starejšimi otroki. Spodil jo je z doma s svojim še ne rojenim otrokom vred. Vem za drug primer. Mati v otroški postelji z najmlajšim detetom se je zajokala od veselja, ko je prišel domov najstarejši, že na tujem živeči sin in je veselo pozdravil mater z najmlajšo sestrico. Hkrati je vprašala mati: »Ali nisi hud name?« in pristavila na samoobsebi umevni odgovor: »Glej, tvoj drugi brat (ta je bil doma) pa naju še ni pogledal.« In še drug primer. Sin, ki se je vrnil od vojakov, zmerja in pretepa svoje mlajše brate in sestre in ukarja mater vdovo z osmimi otroki, zakaj je bila tako neumna, da je imela toliko otrok. Pomagala naj bi si bila, kakor si pomagajo druge. Vse to na kmetih.

Bolj prikrito, navidezno lepše, pa nič manj strupeno se javlja duh te sramotne miselnosti med izobraženstvom po mestih. Kolikokrat slišiš, da se izrazi kdo porogljivo o kom, ki je blagoslovljen z obilico otrok in gospodarskih težav: »Zakaj pa ima toliko otrok!« In to celo iz ust ljudi, ki menijo, da so verni katoličani!

Kaj pa reče k temu resnično krščansko živeča duša, nam je pokazal Cankar v črtici »Tuja učenost« (v zbirki »Moje življenje«). Njegova blaga mati, ki je dala rodbini in deci vse svoje delo in življenje, se zgrozi na svoji smrtni postelji ob tuji učenosti L. N. Tolstega in njegove Kreutzerjeve sonate, ponižujoče zakonsko življenje, rekoč: »Ni res, ni res! To je tista tuja učenost... segla ti je v srce, Boga ti je ukradla. Bog se te usmili!«

To je tista točka, pri kateri je treba zastaviti vzgojo najprej, zastaviti pri nas starših samih. Dokler sami ne spoštujemo svetosti svojega materinstva in očetovstva, svetosti zakonskega poklica z vsemi njegovimi dolžnostmi in pravicami; dokler si zakonskega življenja na ta način ne posvetimo vsega, dotlej je storjeno vse še tako požrtvovalno vzgojno delo le napol. Razspe se nam nedograjeno, če ga ne popravi Bog sam s svojo milostjo in ljubeznijo do ubogih, od nas staršev stiski prepuščenih otrok, kadar prestopajo iz otroške v zrelo dobo. (Dalje prihodnjič.)

Kuharica.

Marsikatera gospodinja bi rada menjavala jedila, toda njeni domači imajo najrajši vsak dan navadno govejo juho, za kuhano goveje meso pa ne marajo. Kuhano meso lahko pripraviš na več načinov. Vsaka številka letošnje Mladike bo prinesla vsaj eno navodilo, kako zadovoljiti družino z dobro juho in mesom.

Goveje meso v sardelni omaki.

Kuhaj v juhi pol kilograma govejega mesa kakor navadno pol ure, preden postaviš meso na mizo, ga vzemi iz juhe, povaljaj v moki, potresi s stolčeno kumno in velikim ščepom popra ter položi meso v kozo, v kateri si razgrela 3 dkg dobro sesekljanje čebule in eno osnaženo dobro sesekljan sardelo. Ko se meso na eni strani prav malo zarumeni, ga obrni in, ko se je še po drugi strani zarumenilo, prilij zajemalko juhe in 2 žlici kisle smetane. Ko meso v tej omaki nekaj minut vre, ga zreži na kosce, zloži na krožnik ter ga oblij z omako in obloži z makaroni ali s krompirjevim pirejem.

Diplomatski zrezek s sirom.

Odreži za prst debel zrezek telečjega mesa, ga nekoliko potolci in posoli, nato ga povaljaj v raztepenem jajcu, nastrganem bohinskem siru, zopet v jajcu in drobtinah ter ga speci v masti ali v sirovem maslu; pečenega potresi s sirom. Nato zrezek položi v kozo in ga oblij z dvema žlicama kisle smetane. Ko prevre, postavi zrezek s koruzno polento ali s čim sličnim na mizo.

Žemeljne rezine za v juho.

Zreži žemlje na mezinec debele rezine, vsako pomoci v mleko, zmešano z jajcem, in ocvri. Ocvrte rezine razreži na majhne rezine in jih postavi s čisto juho na mizo.

Svinjsko meso s korenjem, ohrovtom in rižem.

Duši četrt kilograma bolj mastnega, na kocke zrezanega svinjskega mesa z eno zrezano čebulo. Ko se je četrt ure dušilo, prideni en srednje debel, na rezance zrezan koren, pokrij in duši četrt ure. Da se ne pripali, prilij od časa do časa žlico vode in duši zopet četrt ure. Posebej pa kuhaj 10 minut majhno ohrovtovo glavo, zrezano na debele rezance, jo odcedi in prideni h korenu in mesu. Ko vse skupaj dušiš še nekoliko minut, potresi jed s pičlo žlico moke, premešaj in zalij s krompirjevo (približno četrt litra), kuhaj vse skupaj še nekaj minut. Posebej skuhaj riž, da je gost, naloži ga na krožnik v venec in v sredo naloži korenjevo meso.

Telečje srce, pečeno, za sladkorno bolne.

Telečje srce prereži čez sredo, potresi ga s soljo in česnom in gosto pretekni s slanino, zrezano na žebličke, položi ga v kozo, zraven pa daj eno žlico vode, eno žlico masti in nekaj koscev čebule; pokrij in duši; od časa do časa počasi prilij žličico vode, da se ne pripali. Pečeno zreži in postavi s solato na mizo.

Jabolčni sneg (sirovo).

Nastrgaj štiri oprana, neolupljena jabolka, ki si jim odstranila pečke, peclje in muhe, in jih nastrgaj na krušnem strgalniku. Posebej mešaj 10 minut en beljak in žlico sladkorja, prideni nastrgana jabolka in še mešaj ter jih postavi s cvibakom na mizo.

Dobra ocvirkova potica.

Napravi shajano testo iz pol litra toplega mleka, od 1 ali 2 žlic sladkorne sipe, enega rumenjaka, 6 dkg sirovega masla, nekoliko soli, shajanega kvasa, ki si ga pripravila iz 3 žlic toplega mleka, 2 dkg drožja in žličice sladkorja. Prideni še 70 dkg moke; vse dobro zmešaj in stepaj četrt ure in postavi testo na gorko, da vzide. Medtem pripravi ocvirkov nadev: Prav dobro seseklaj 15 dkg mrzlih ocvirkov, prideni 2 rumenjaka, nekoliko cimeta in dobro zmešaj; prideni sneg 2 beljakov in ko vse skupaj zmešaš, razvaljaj testo, pomaži z opisanim nadevom ter potresi z eno pestjo sladkorja. Zvij potico in ko vzide, jo po vrhu pomaži s smetano in speci. Pečeno postavi gorko ali mrzlo na mizo.

Drugi nadev: Zmešaj 12 dkg sesekljanih ocvirkov z enim jajcem in 2 žlicama kisle smetane ter potresi z eno pestjo drobtin in velikim ščepom cimeta.

(Ocvirki morajo biti dobri in ne prepusti; najboljše so, ako jih pri cvrtju damo na cedilko, da se sami odtečejo.)

M. R.

Smešnice.

Čuden protidokaz.

Prijateljica: »Torej Vajin zakon je srečen, praviš? Tvoj mož trdi seveda narobe!«

Mlada žena: »Eh, kaj! On sploh nima nič trditi!«

Lehkomiselnost.

»Kaj? Pet sto dinarjev ste plačali lansko leto pri policiji globe zaradi kaljenja nočnega miru?... No, prijatelj, meni se zdi, da kalite nočni mir preko svojih razmer!«

Tolažba.

»Pomislite, gospod profesor, nadsvetnica mi je rekla: gos neumna!«

»Nič si ne storite iz tega, gospodična, gosi so vse neumne.«

Hinavec.

Mož: »Kaj? Zato ker sem te hotel poljubiti, mi daš kľofuto?«

Žena: »Hinavec! Ti si me imel v temi za hišno!«

Praktično.

Gost: »Prinesite mi štiri kuhana jajca... ali tri, bo dovolj!«

Krčmarica: »O, le vzemite štiri; saj lahko izberem bolj drobna!«

Po ovinkih.

Profesor Vrtavec je hotel dijakom pokazati fizičaličen poskus, za katerega je bila potrebna popolna tema v dvorani. Da bi vse pripravil, je prižgal svečo in začel postavljati različne instrumente, ki jih je potreboval, na mizo. Ko je bilo vse pripravljeno, je začel: »Gospoda moja! Za poskus bi bilo sedaj vse pripravljeno, kar je treba. Edino, kar se mora še zgoditi, je, da dvorano popolnoma zatemnimo. Vrata in oknice so zaprte, samo ta sveča je še, ki daje luč. Toda tudi ta luč mora izginiti.«

Nato je začel iskati, kam bi spravil luč. Slednjič je prostor našel. Vzel je svečnik, odprl neko omaro, ki je stala tam blizu, postavil luč v omaro in jo zaprl, rekoč: »Tako, sedaj je tudi ta luč odstranjena in tema, ki jo potrebujemo za poskus, je napravljena.«

Škoda!

Cibrov Jaka, ki je bil vsako zimo reden gost jetnišnice, je imel tako izvrsten glas, da ga je učitelj zavoda že kot mladega fanta sprejel v kaznilniški pevski zbor.

Marsikatero zimo je tako prebil kot kaznjenec in pevec pod ključem. V času zadnje kazni pa je dozorel v njem resen sklep.

»Sedaj sem bil zadnjič tukaj!« je rekel pri slovesu odločno. »Postati hočem pošten človek.«

»Pa ne, da bi...« zamrmra stari častitljivi učitelj osuplo... kje pa naj dobimo potem takega izvrstnega tenorista?«

Prebrisana ksantipa.

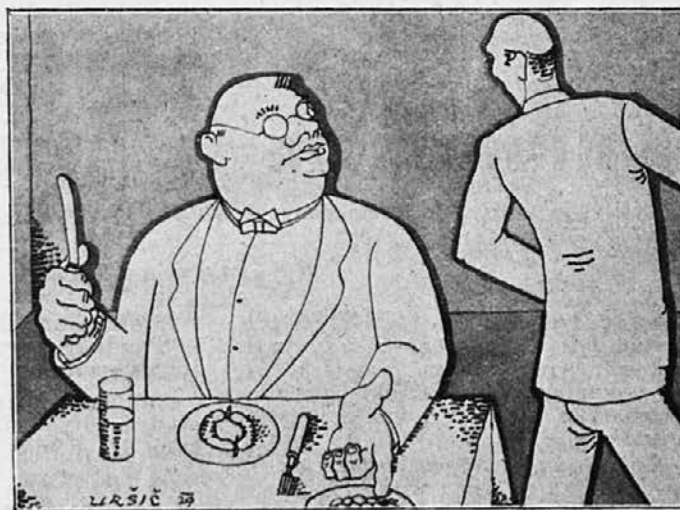
»Ti, Senčarja ima pa žena strašno pod copato.«

»Pa kako! Kadar je prišel iz gostilne domov, si je zmerom v veži čevlje sezul — sinoči mu je pa žena stopnice z žeblički potresla!«

Lintver.

»Zakaj ste pa svojo ženo pustili doma, ko ste se v Ameriko izselili?«

»Zato, da se mi ne bi po domu tožilo.«

Gost: »Hej, natak! Krompir je še čisto sirov! Pokličite mi takoj gospodarja!«

Natak: »Nikar, gospod! On je še le sirov, on!«

Varčna gospodinja.

Ksantipa (možu): »Vzemi zdaj lasuljo z glave, da ti je ne pokvarim, ko te bom oklofotala!«

Previdnost.

Občina Tepežnje išče za žegnanje spretnega zdrav-
nika. Županstvo.

Dolgo godovanje.

»Kaj, že spet v krčmi?«
»God praznujem!«
»Mislim, da je bil včeraj?«
»Saj! Od včeraj!«

Na tržiški železnici.

Poštni uradnik (v Kranju kurjaču): »Slišite, danes boste pa že morali lopato premoga več založiti pod kotel, danes vozite ekspresno pismo s sabo!«

Nepotreben opomin.

Župnik: »Ko sem šel davi v cerkev, sem Vas spet videl, da ste delali. To ne sme biti, en dan v tednu mora človek počivati.«

»O, saj delam tako, gospod župnik; jutri bom ponedeljkoval!«

Smola.

Nedeljski lovec (ustreli zajca): »Smola!... Jaz sem pa že enega pri Staculu naročil!«

Različna razlaga.

Aron (starinarju): »Izak, koliko hočeš imeti za čevlje?«

Izak: »Sto dinarjev.«

Aron: »Na, pet kovačev. Kdor hitro da, da dvakrat toliko, pravijo ljudje.«

Izak: »Če je tako, pa stanejo dvesto dinarjev!«

Uganke.

Urednik: Peter Butkovič - Domen, Sgonico, p. Prosecco, Trieste, Italia.

Podobnica.

(Janez Ložar, Ljubljana. — 17 točk.)

Računska šaljivka.

(Edi, Celje. — 11 točk.)

Arabe zapusti 5 sinom 17 kamel z zahtevo, da dobi najstarejši sin $\frac{1}{2}$, srednji $\frac{1}{3}$ in najmlajši $\frac{1}{6}$. Ker se pa sami ne morejo zediniti, gredo k sodniku, ki jim zadevo v zadovoljstvo vseh treh reši. Kako se glasi njegova razsodba?

Vprašaji.

(M. R., Stari trg. — 10 točk.)

??? . ??? . ??? . ? — ??? . ??? . ??? . ??? —
???? . ??? . ??? . ??? .

Črkovna podobnica.

(S. O., Sele. — 10 točk.)

OB 'NG NG NG NG NGO Z R AVE
EI

Številnica.

(France, Središče. — 12 točk.)

	1	2							
3	4	5	6	7	8	9	10		
11	12	13	14	15	16	17	18		
19	20	21	22	23	24	25	26		
27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
37	38	39	40	41	42	43	44	45	46
47	48	49	50	51	52	53	54	55	56
57	58	59	60	61	62	63	64		
65	66	67	68	69	70	71	72		
73	74	75	76	77	78	79	80		
	81	82							

Ključ: 61, 31, 11 - 41, 73, 71, 19, 5:
Verdijeva opera; 4, 25, 18, 47, 2, 7 -
14, 37, 32, 68, 78, 37, 6, 39, 53, 15: Do-
stojevskega drama; 42, 63, 79, 68, 16,
45, 57, 20: Ibsenova drama; 51, 56, 32,
10, 8, 12, 46, 29, 21 - 73, 1, 18, 77, 60,
13, 35: Foersterjeva opera; 40, 70, 77,
37, 25, 73, 67, 53, 54 - 27, 22 - 75, 66,
64, 4, 24, 6, 26, 28: Schillerjeva drama;
53, 34, 73, 50, 58, 74 - 36, 18, 48 - 57,
44, 76 - 9, 68, 47, 43, 11, 62, 55 - 73, 80 -
25, 82, 72, 15: Linhartova drama.

Srebrnjak zapravljevcem.

(Vinko. — 25 točk.)

Dopisnica.

(Branko Sodnik, Ljubljana. — 15 točk.)

E. Kmecl.

Jelše.

Davek: 3-10. X. 21.

Ta mož je dobil od davkarije opomin.
Ugani iz črk in iz datuma njegov stan
in njegovo rojstno občino!

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: G. višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. št. Vid nad Ljubljano.

Rešitev ugank v januarski številki.

Voščilo: Abecedo razdeliš na pet skupin po pet črk; ena pika v prvi pokončni vrsti pomeni prvo črko iz prve skupine = a, dve piki pomenita drugo črko = b itd.; dobiš: »Vesele praznike!«

Geometrična podobnica: V spodnji vrsti je ključ; vsak lik pomeni eno črko. Krog stoji na 1. mestu, zato vzamemo 1. črko = k; elipsa na 2. mestu, zato 2. črko = l; na 5. mestu znamenje za moro = m, na 6. zvezda = a. Dobimo zgoraj: Mladika.

Podobnica: (Križ:) V imenu Očeta in Sina in Svetega Duha (ob robeh:) velja, da smo (Bog:) kladivo v rokah Boga.

Račun: Iz prve skupine vzemi prvo, iz druge drugo, iz tretje tretjo črko itd., dobiš: Na javni dražbi.

Zapuščina: $\frac{3}{4}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$

najstarejši: 3 1 3

srednji: 2 3 2

najmlajši: 2 3 2

Na ta način dobi vsak 7 sodov in enako količino vina.

Besednica: Besede so: želodec, slepec, kozolec, sosed, kazalec, želod, poletje, razor, tombola, koruza, lisica. Železo se z železom brusi!

Štrto kolo: 7 celih kolesnih prečk se označi s 7 črkami besed »mali kos« po vrsti od leve na desno. V smeri vrvi čitaš: Sila kola lomi.

Radio-program: Jemli po številkah minut črke od predmetov, po vsotah ur pa črke od krajevnih imen, da dobiš: Malo denarja, malo muzike.